

VAPAAPALOKUNTA – KASVUPAIKKA KANSALAISTOIMINNALLE

1838–1938

Eeva Koivula
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntapolitiikka/
Kansalaisyhteiskunnan asiantunti-
juuden maisteriohjelma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
kevät 2011

TIIVISTELMÄ

VAPAAPALOKUNTA – kasvupaikka kansalaistoiminnalle 1838–1938

Eeva Koivula

Yhteiskuntapolitiikka / kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelma

Pro gradu-tutkielma

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos

Jyväskylän Yliopisto

Ohjaajat: Esa Konttinen/Antti Puupponen

Kevät 2011

110 sivua + liitteet 4 kpl

Vapaapalokuntatoiminta alkoi maassamme vuonna 1838 naapurimaista saadun esimerkin mukaisesti. VPK:iden toiminta muotoutui moninaiseksi ja se oli tarkoitettu kaikille kansalaisille. Toiminnassa noudatettiin tasa-arvon ja demokratian periaatteita alusta lähtien ja toiminnan tavoitteisiin kuuluivat yleishyödyllisyys sekä luokkaerojen vähentäminen jäsenten keskuudessa amerikkalaisen esikuvansa mukaisesti.

Tutkielman tarkoituksena on selvittää vapaapalokuntatoiminnan merkitystä kansalaisyhteiskunnalle ja kansalaisille niillä paikkakunnilla, joilla yhdistyksiä perustettiin. Tutkielman ajaksi olen rajannut ensimmäisen sadan vuoden ajan, koska silloin vapaapalokuntatoiminta oli aitoa vapaaehtoista toimintaa, joka pohjautui jäsenten aktiiviseen toimintaan ja omatoimiseen varainhankintaan. VPK-järjestelmä toimii edelleen, joten olen hyvin lyhyesti kertonut myös nykypäivän tilanteesta ja siitä muutoksesta, jonka yhdistykset ovat joutuneet kokemaan muuttuessaan paikallisesta turvallisuutta tuottavasta yhdistyksestä yhdeksi palvelutuottajaksi ja osaksi tilaaja-tuottajamallia toteuttavassa alueellisessa pelastustoimessa.

Tutkielman aineistona olen käyttänyt 56 eri paloyhdistyksen kirjoittamia historiikkeja, joissa käsitellään niiden toimintaa vuosien 1838–1938 välillä. Tutkielmassa käytin narratiivien ja narratiivisen analysoinnin keinoja aineiston käsittelyssä. Analyysien perusteella olen selvittänyt toimintamuodot, niiden muutokset sekä niiden merkitystä jäsenille, yhteiskunnalle ja kansalaisyhteiskunnalle. Tehdyt toimintamuotojen vaihtelut olen koonnut teemaluokkiin taulukoiksi sekä kommentoinut tehtyjä havaintoja toimintamuodoittain. Tuloksena syntyi neljä yhteiskunnan kehityksen ja historian kulkua noudattelevaa narratiivia palokuntayhdistyksen toiminnan kehittymisestä ja sen muutoksista, jotka noudattavat aineistosta esiinnousseita tarinatyyppejä ja juonenkäännteitä. Toimintamuodoista käsittelen yhdistyksien kirjastoja, näytelmäpiirejä, musiikkitoimintaa, huveja sekä urheilua, varsinaisen palo- ja pelastustoiminnan kehittymisen jäädessä lyhyiksi maininnoiksi. Toimintamuotojen laajan kirjon taustaksi paljastuivat Venäjän Keisarikunnan määräykset ja muutokset poliittisessa ilmapiirissä. Toimintamuotojen jyrkkään vähenemiseen vaikuttivat yhteiskunnan politisoituminen ja yhdistystoiminnan vapautuminen tiukasta säätelystä vuosisadan vaihteessa. Puolueettomuutta ja demokratiaa toteuttava palokuntayhdistykset säilyivät ja jatkavat edelleen toimintaansa muutoksista huolimatta. VPK-yhdistyksien laajasta toimintojen kirjosta jäi lopulta jäljelle ydintoiminta – palojen sammuttaminen ja sitä tukevat toimintamuodot.

Avainsanat: Vapaapalokunta, narratiivinen analyysi, kansalaisyhteiskunta, kansalaistoiminta, demokratia, tasa-arvo, Benjamin Franklin, Alexander de Tocqueville

VAPAAPALOKUNTA – KASVUPAIKKA KANSALAISTOIMINNALLE 1838–1933

1. Johdanto	1
2. Ensimmäiset palokunnat	9
2.1 Vapaapalokunta-aatteen syntyminen	10
2.2 Paloturvallisuuden kehitys Suurruhtinaskunnassa	12
2.3 Toimintamuotoja ja muutoksia toiminnassa	21
2.4 Filantropia, jäsenistö ja demokratia	27
3. Kansalaisyhteiskunnan kehitys	30
3.1 Amerikkalainen demokratia ja kansalaisyhteiskunta	30
3.2 Kansalaisyhteiskunnan kehityksen taustaa Suomessa	32
4. Tutkimuskysymykset	38
5. Toimintamuodot ja muutokset VPK:ssa	41
5.1 Toimintamuotojen luokittelu, teemoittelu ja aikajaksot	41
5.2 Tekstejä ja tarinoita	44
6. Kertomus tutkimustapana	46
6.1 Narratiivinen tutkimusmetodi	46
6.2 Aineiston kerääminen ja analyysi	48
7. Havainnot aineistosta	50
7.1 Kaikille avoin yhdistys – aineisto ja yleishavaintoja	50
7.2 Toimintamuodot ja niiden muutokset	60
8. Vapaapalokuntayhdistys narratiivit	85
8.1 Runsaasti toimintaa, mitä jäi jäljelle	86
8.2 Toiminta alkoi ja muuttui	96
8.3 Toiminta alkoi, evakko lopettaa toiminnan	100
8.4 Toiminta alkoi ja loppui, tilalle toinen järjestelmä	101
9. Pohdinta	103
Lähdeluettelo	107
Liitteet 1 (aineistoluettelo)	111
Liitteet 2-4 (taulukot 1-3)	118

KUVAT, KUVIOT JA TAULUKOT

Kuva 1	Riihimäen VPK lähdössä kevätmarssille vapunpäivänä palokunnan talolta kauppalan läpi vuonna 1910, edellä kulkevat palokunnan lippu ja soittokunta ja niiden perässä komppaniat, vappumarssista luovuttiin parin vuoden kuluessa työväen ottaessa vapun omaksi juhlaakseen	kansi
Kuva 2	Wiipurin Sanomat 1.8.1890, Kansalliskirjasto, sähköinen kokoelma	2
Kuva 3	Turun lehti nro 98 1889, Kansalliskirjasto, sähköinen kokoelma	16
Kuva 4	Turun VPK:n soittokunta noin vuonna 1910	22
Kuva 5	Kuopion VPK vuonna 1905	36
Kuva 6	Sortavalan VPK:n jäsen vuodelta 1903	57
Kuva 7	Haagan VPK:n yleisurheilun kiertopalkinto vuodelta 1909	74
Kuvio 1	Palokuntien perustamismäärät 1838–1938	52
Kuvio 2	Varainhankinta ja varainhankintaan liittyvät toimintamuodot	63
Kuvio 3	Sisäinen toiminta	68
Kuvio 4	Toiminnot, joista kertyi aiheutui kuluja	77
Liitteet 2-4		
Taulukko 1	Palokuntien luokittelu teemaluokkiin toiminnoittain ja palokunnittain	118
Taulukko 2	Palokuntaluokittelun yhteenvedo	122
Taulukko 3	Palokuntaluettelo perustamisvuosijärjestyksessä 1838–1938 vuosittain (ja yhteenvedo perustamisvuosittain 5 vuoden välein)	123

1. JOHDANTO

Vapaapalokuntatoimintaa maassamme on aina pidetty toimintamuotona, johon on voinut osallistua riippumatta koulutuksesta tai yhteiskuntaluokasta. Yhdistysmuotoisessa VPK-toiminnassa on sen alkamisesta lähtien ollut mukana runsaasti taustavoimia ja tukijoukkoja, jotka muodostuivat miesten lisäksi yhdistyksen lähellä olevista toimintaan myönteisesti suhtautuvista päättäjistä sekä naisista, jotka toimivat lähellä yhdistystä ja sen hyväksi. Kaikkien kansan kerrostien osallistuminen yhteiskunnalliseen toimintaan oli vielä 1800-luvulla hyvin rajoitettua palokunta-aatteen saapua maahamme. Vähitellen poistumassa olleet luokkarajat sekä kielierot ennakkoluuloineen vaikuttivat pitkään osallistumiseen sekä mahdollisuuksiin osallistua. Palokuntayhdistyksien toiminnan alkuaikoina suomalainen yhteiskunta oli vielä varsin eriarvoinen, mutta palokunta-aatteen tavoitteena oli yhdistää niin työväestö kuin ylhäisö, sillä toiminnan tavoite oli kaikille yhtä tärkeä: turvallisuuden lisääminen ja palojen sammuttaminen. Demokratia toteutui yhdistyksien toiminnassa jo varhaisessa vaiheessa, sillä rajoituksia yhdistykseen liittymiselle ei ollut ja jokaisella jäsenellä oli yksi ääni. Yhdistyksien perustajajäsenien ja toimijoiden ammattiryhmissä on ollut edustettuna henkilöitä eri ammateista ja yhteiskuntaluokista. Alkuvuosina työväestön edustajia oli vähäisesti, mutta määrä lisääntyi toiminnan kehittyessä. Naisjäsenten toiminta oli rajoitetumpaa, mutta filantropian levittäytyessä myös heidän halunsa toimia yhteiseksi hyväksi sai omat toimintamuotonsa palokuntayhdistyksessä. Luokkarajoja ei palokunnissa tunnettu eikä politiikka kuulunut toimintaan, vähäiset kieliongelmat poistuivat toiminnan kehittyessä.

Tutkin työssäni vapaapalokunta demokraattisena kansalaistoiminnan paikkana sekä palokuntatoiminnan merkitystä yhteiskunnalle ja ympäröivälle yhteisölle. Samalla tarkastelen palokuntayhdistyksessä esiintyneitä kansalaistoiminnan eri muotoja, määrää sekä niiden muuttumista yhteiskunnan politisoituessa ja kehittyessä siirryttäessä teollisen yhteiskunnan aikakauteen ja itenäisyyteen. Tarkastelun kohteena on palokuntayhdistyksen merkitys paikkakunnalla toimintamahdollisuuksien tuottajana paikallisesti sekä toiminnan muuttuminen ja sen vaikutukset. Tarkastelun aikajakso alkaa ensimmäisen vapaapalokunnan perustamisesta Turkuun vuonna 1838 jatku- en sata vuotta eteenpäin toisen maailmansodan kynnykselle vuoteen 1938. Olen valinnut tutkimukseen ensimmäisen sadan vuoden jakson, koska sen aikana syntyi vapaapalokuntaverkosto maamme alueelle kansanliikkeen omaisesti ja joka lopulta otti tärkeän osan yhteiskunnan toimintojen osana sekä turvallisuuden tuottajana vapaaehtois pohjalta. Ensimmäisen sadan vuoden aika-

na astui voimaan palolaki, jonka mukaan jokaisessa kunnassa tulee olla palokunta ja palopäällikkö. Vapaaehtoiseen harrastuneisuuteen perustuvat yhdistykset saivat tavallaan oikeutuksen toimintaansa palolain kautta. Tutkimuksen painopiste on ensimmäisen sadan vuoden sisällä, mutta muutoksien rajuuden vuoksi olen tutkittujen toimintamuotojen ja toiminnan osalta selvittänyt niiden esiintymistä varsinaisen aikajakson jälkeen nykypäivän yhdistyksissä hyvin lyhyesti, lähinnä onko toimintamuotoa esiintynyt enää vuoden 1938 jälkeen tai onko tullut tilalle joku uusi toimintamuoto.

Tutkimukseni perustuu laajaan aineistoon palokuntayhdistyksien kirjoittamista historiikkeista eri puolilta maata sekä palokuntatoiminnasta kertoviin yleishistoriikkeihin. Kirjoista osa on julkaistu jo tutkimusajankohtana ennen vuotta 1938 ja osa myöhemmin vuosina. Suurena apuna on ollut Yleisen Palokuntaliiton vuonna 1838 julkaisema Vapaaehtoisen palokuntaliikkeen 100 vuotisjuhlakirja, jossa oli koottuna tietoja sadan ensimmäisen vuoden aikana perustetuista yhdistyksistä, jotka olivat Yleisen palokuntaliiton jäsenyhdistyksiä. En käsittele työssäni jokaista maahamme perustettua palokuntaa, vaan ainoastaan osaa niistä. Osasta tarkastelluista yhdistyksistä on käytössä ollut useita eri vuosikymmeninä painettuja kirjoja, jolloin muutoksen vaikutukset paikkakunnalla ovat olleet todennettavissa esimerkiksi kielikysymyksen osalta. Yhdistyshistoriikit olen saanut lainaksi eri yhdistyksiltä, yksityisiltä sekä Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön ja Pelastusopiston kirjastoista.

Kuva 2, Wiipurin Sanomat 1.8.1890

Sunnuntaina elokuun 3 p:nä
viettä
Uuraan W. P. K.

Wuosiuhlansa
Ravansaarella
soitannolla, kilpailuilla, leikillä
ja lausilla.

*Juhla alkaa k:lo 4 i. p. ja päättyy
k:lo 9 illalla.*

Pääsylippuja saadaan esikäsittävällä
juhlapaikalle 50 p:nä täysikasvuista
ja 25 p:nä lapsilta ja ovat liput kannet-
tavat näkyvissä.

Kansan-juhlan
arpajaisten kanssa
toimeenpanee
Raivolan W. P. K.

*Raivolan sahalla su. nuntaina elok.
3 p:nä k:lo 3 i. p.*

*jos on kaunis ilma, vaan jos on sade
niin edellämäinittu juhla ja arpajaiset
lykätään seuraavaksi sunnuntaiaksi elok.
10 p:ksi k:lo 3 i. p.*

OHJELMA:
Torvisoittoa.
Puhetta.
Laulua.
Urheilukilpailuja.
Tanssia.

Toimikunta.

Osallistuminen yhteisön ja yhteiskunnan toimintaan ei ollut 1800-luvulla itsestään selvä oikeus kaikille kansalaisille. Palokuntien aktiivisesta toiminnasta kertovat aikakauden lehtimainokset,

joilla kansalaisia on houkuteltu palokuntien vuosijuhliin ja kesäjuhliin. Juhlailmoituksesta on esimerkki kuvassa 2 oleva Wiipurin Sanomissa julkaistut maksulliset ilmoitukset palokuntien juhlista Ravansaarella sekä Raivolassa vuonna 1890. Lehti-ilmoituksen käyttäminen juhlatilaisuudesta mainostamiseen on hyvä esimerkki siitä, että tapahtumaan haluttiin kutsua kaikki kansalaiset osallistujiksi ja samalla kertoa kaikille toiminnan tarpeellisuudesta ja toisaalta hankkia toiminnalle kannatusta, jäseniä sekä varoja. Vasta yhteiskunnallisen heräämisen kautta yhteisön jäsenet saivat mahdollisuuden toimia ja toisaalta käyttivät sen mahdollisuuden, jonka muuttunut ajattelu mahdollisti. Kansallistunteen herääminen, suomalaisuuspyrkimykset, sivistyksellisen tason nousu koululaitoksen myötä sekä sosiaalisten verkostojen kehittyminen mahdollistivat tavallisen asukkaan kehityksen aktiiviseksi kansalaiseksi, joka toimii, ottaa selvää ja osallistuu. Venäjän Keisarikunnan osana Suomi kohtasi lähes samanaikaisesti kansallistumisen itsenäisenä kansakuntana muiden joukossa sekä kansalaisyhteiskunnan muodostumisen. Tutkimukseni taustaksi selvitän yhteiskunnan muutosta, vapaaehtoistoimintaa ja kansalaisten toimintaa yhteiskunnassa aktiivisina kansalaisina sekä vapaapalokuntien erilaisia toimintamuotoja.

Olen työssäni ottanut aktiivisen kansalaisen määrittelyyn mukaan yhteisön jäsenen eli kansalaisen tahdon ja oikeuden sivistykseen, vaikuttamiseen ja toimintaan, oikeuden osallistua ja olla osallisena. Kansalaisella on oikeuksia ja velvollisuuksia yhteiskuntansa ja yhteisönsä täysivaltaisena jäsenenä, oikeus toimia aktiivisesti ja vaikuttaa. Ensimmäisen sadan vuoden aikana palokuntayhdistyksiä perustettiin oman kylän turvaksi ja toiminta oli täysin vapaaehtoista. Pian kuitenkin huomattiin turvallisuuden tarpeellisuus ja palokunta nousi tärkeäksi toimijaksi yhteiskunnassa, täyttihän se yhden nykyisistä julkisen sektorin vastuulla olevista toiminnoista eli palo- ja pelastustoimen tehtäväkentän. Palokunta toimi heti demokraattisesti ja siihen osallistuminen oli vapaaehtoista ja sen toimintamuodot olivat runsaat. Toimintaan pääsi mukaan kuka vaan, ilman mitään rajoitteita ammattiin, luokkaan tai yhteiskunnalliseen asemaan. Ensimmäisen sadan vuoden sisälle mahtui valtiomuodon muutos, sisällissota ja suomalaisen yhteiskunnan muotoutuminen hallintomuotoineen. Ensimmäinen palolaki muutti palokunnan asemaa, koska laki määräsi jokaiseen kuntaan oman palopäällikön ja palokunnan. Palokuntayhdistys sai taloudellisen takeen toiminnalleen sammutussopimuksen myötä. Vapaaehtoisuus oli vähentynyt ja toimintamahdollisuuksia oli itsenäisessä Suomessa runsaasti, joten itsenäisyyden jälkeen joillain paikkakunnilla tehtiin sopimuksia suoraan palokuntalaisten kanssa ja suoritepalkkainen palokunta (PVPK) sai alkunsa. Toisen vuosisadan aikana VPK-yhdistyksien määrään tuli muutoksia ja lähinnä pieniä kyläpalokuntia ja

alajaostoja lopetti toimintansa väenvähyiden takia. Suurin muutos tapahtui 2000-luvulla aluepelastuslaitosjärjestelmän myötä, jonka kautta paikallinen VPK liittyi osaksi aluepelastuslaitosta ja sen toimintaa. Edelleen suuressa osassa maamme kunnista palo- ja pelastustoimi pohjautuu paikallisiin osin vapaaehtois pohjalta toimiviin VPK-yhdistyksiin tai osa-aikaisiin palokuntalaisiin, joiden toimintaa koordinoidaan aluepelastuslaitoksen toimesta maakunnan alueella. Vapaapalokuntatoiminnan yhteiskunnallisesta merkityksestä ei ole tehty kattavia tutkimuksia, vaikka useissa juhlapuheissa mainitaan palokunnat erilaisten kansalaistoimintojen alkukodiksi.

Ennen nykyaikaisen suomalaisen yhteiskunnan syntymistä maassa vallitsi agraarinen, varsin pysähtynyt yhteiskunta vielä 1800-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Suurin osa kansasta sai elantonsa maatalouselinkeinosta ja vasta muutamalla paikkakunnalla oli teollisuutta. Eläminen perustui omavaraisuuteen eikä kulutushyödykkeitä juurikaan tunnettu. Vallalla oli sääty-yhteiskunta, jossa talonpojat olivat säilyttäneet itsenäisyytensä ylempien säätyjen rinnalla. Vuosisadan puolivälissä talonpoikainen omistajuus vahvistui elinkeinovapauden (1879) myötä. Maattoman väestön määrän lisääntyminen ja samanaikainen siirtyminen pois agraarikulttuurista toi mukanaan Euroopasta uusia ajatuksia kansallisesta heräämisestä ja sivistyksestä. 1800-luvun lopulla jo 70 % maan asukkaista oli säätyjaon ulkopuolella ilman valtiollisia oikeuksia. (Jokinen & Saaristo 2006, 77.) Samaan aikaan teollisuuden laajentuessa syntyi uusia paikkakuntia ja syntyvyys lisääntyi (Valkonen 1985, 16). Yhtä aikaan alkoi yhteiskunnallinen herääminen ja maaseudulta lähdettiin työpaikkojen perään kaupunkeihin ja tehdasyhdyskuntiin. Muutos aiheutti sääty-yhteiskunnan murenemisen ja tilalle tuli luokkayhteiskunta, jossa toimi kaksi pääluokkaa: omistava luokka ja omistamaton luokka. (mt., 77 – 80.) Vähitellen luokkatietoisuus kasvoi ja erilaiset kansalaisjärjestöt alkoivat toimia vuosisadan vaihteeseen tultaessa. Käsitys yhteiskunnasta muuttumattomana valtarakenteena oli vaihtunut uuteen eikä vanhaa sääty-yhteiskuntaan pohjautuvaa rakennetta pidetty enää ainoana oikeana (Nylund & Yeung 2005, 39).

Työssäni olen käyttänyt seuraavassa esiteltäviä määritelmiä kansalaisesta, aktiivisesta kansalaisesta, yhteisöstä, kansalaisyhteiskunnasta sekä kolmannen sektorin toimijoista. Palokuntaan liittyvästä termeistä olen selvittänyt muutamaa yleisimmin käyttämäni käsitettä.

Kansalainen termi tuli käyttöön 1838 ilmestyneessä sanakirjassa, vaikka Elias Lönnrot esitti kansalainen sanan tilalle sanoja kansanjäsen ja yhteiskuntalainen. (Nylund & Yeung 2005, 42). Sivi-

tys on aktiivisen kansalaisen toiminnan peruste ja sivistys synnyttää kansalaisten aktiivisuutta. Vain sivistyksen ja koulutuksen kautta kansalaiset voivat vastata yhteiskunnalle tuleviin haasteisiin ja velvoitteisiin (Ilvonen 2005, 10). Kansalainen on yksilö, joka toimii yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä. Sanaa käytetään myös merkityksessä jonkin valtion kansalainen. (Raninen et. 2007, 193)

Aktiivinen kansalainen voi puhujasta riippuen tarkoittaa hyvinkin erilaisia asioita aina radikaali-toimijasta oman tiensä kulkijaksi (Ilvonen 2005, 21). Aktiivinen kansalaisuus ei kuitenkaan ole sidottu poliittiseen toimintaan, vaan se voi liittyä mihin tahansa yhteisön tai julkisyhteisön toimintaan liittyvään vuorovaikutukseen (mt., 9). Aaro Harjun (2003, 99) mukaan kansalaisuuden käsitteeseen liitetään usein oikeudet ja velvollisuudet. Kiinnostus aktiiviseen kansalaisuuteen on edelleen lisääntynyt samalla kun kansallisvaltioiden rajat ovat madaltuneet ja osallistuminen on kansainvälistynyt. Aktiivinen kansalaisuus ei kuitenkaan synny itsestään, vaan se vaatii sivistystä ja ymmärrystä kansalaisen oikeuksista ja velvollisuuksista, yhteiselämän säännöistä ja demokratian periaatteista. Aktiivisen kansalaisen tulee osata lisäksi kommunikoida, ratkaista konflikteja sekä osallistua julkiseen keskusteluun. Suomessa virinnyt kansalaistoiminta ajoi voimakkaasti kansan poliittisia, taloudellisia ja sosiaalisia oikeuksia jo Venäjän alaisuudessa 1800-luvulla. Itsenäisyyden myötä poliittiset oikeudet saatiin vahvistettua, mutta tehtävää jäi jäljelle kansalaisten sosiaalisten ja taloudellisten oikeuksien puolelle. Kansalaistoiminta keskittyi ihmisten kasvattamiseen aktiivisiksi kansalaisiksi, toimijoiksi, joille tarjottiin vaikuttamisen mahdollisuuksia. Viimeisimpien vuosikymmenien aikana aktiivinen kansalaisuus on laajentunut perinteisestä järjestötoiminnasta kansalaistoiminnan ja kansalaisaktivismiin suuntaan. (Harju 2003, 100 -102.)

Kansalaistoiminta tarkoittaa sosiaalisia verkostoja, vuorovaikutusta ja järjestettyä yhteistä toimintaa. Aluksi toiminta on ollut hyvin paikallissidonnaista ja yhteisöt varsin toiminnallisia. Kansalaistoiminnan ohessa syntyivät yhteiskunnalliset liikkeet, kuten suomalaisuusliike sekä työväenliike. Yhteiskunnallisen liikkeen jäsenet tunnistavat kuuluvansa liikkeeseen, joten se ei ole mitä tahansa yhteistä toimintaa. Tärkeä osa toimintaa on me-henki ja sen ylläpito. Yhteiskunnallisen liikkeen merkitys välittäjänä ja suojapuskurina yksilöiden ja yhteiskunnan välillä on huomattava. Liikkeet muodostavat verkoston toimijoille tuoden yhteenkuuluvuutta ja yhteisöllisyyttä. (Jokinen & Saaristo 2006, 238 – 240.)

Kansalaisyhteiskunta. Klassisten ajattelijoiden mukaan kansalaisyhteiskunta muodosti valtion kanssa yhteiskuntakokonaisuuden; valtio antoi raamit ja laillisen perustan turvaten kansalaisten oikeudet ja vapaudet. (Nylund & Yeung, 2005, 65–67) Kansalaisyhteiskunta koostuu ihmisten vapaamuotoisesta yhteistoiminnasta, vaikuttamista ja vallankäytöstä yhteiskunnassa. Siihen laskeetaan kuuluvaksi mukaan erilaisia yhdistyksiä, järjestöjä ja liikkeitä. (Raninen et. 2007, 37)

Kolmannella sektorilla tarkoitetaan laajasti ottaen yksityisen (ensimmäinen) ja julkisen (toisen) rinnalla toimivia aktiivisten kansalaisten muodostamia yhdistyksiä, kansaliikkeitä, osuuskuntia ja säätiöitä, jotka eivät tavoittele voittoja ja joissa jäsenyys perustuu vapaaehtoisuuteen. (Raninen et. 2007, 37) Määrittelyjä on monia, mutta kaikissa yhteistä on ei-voittoa tavoitteleva kansalaistointa ja vapaaehtoisuus. Toiminnalla viitataan usein sellaiseen toimintaan, joka ei ole suoraan verovarilla ylläpidettyä, mutta ei myöskään markkinointiin ja voitontavoitteluun pyrkivää toimintaa. Käsite kolmas sektori on nuori, mutta asia on vanha. Monet toiminnot suomalaisessa yhteiskunnassa ovat olleet ensin aktiivisten kansalaisten sekä kolmannen sektorin tuottamia ja siirtyneet myöhemmin valtion sekä kuntien vastuulle. Vapaaehtois- ja kansalaisjärjestöillä on ollut huomattava merkitys palveluiden tuottamisessa. Yhteistä toiminnalle on ollut voittoa tuottamattomuus, vapaaehtoisuus ja yleishyödyllisyys, jolloin toiminta on voinut saada kimmokkeen esimerkiksi virallisen avun puutteesta. (Jokinen & Saaristo 2006, 252 -255)

Aluepelastuslaitos on usean kunnan yhteistyösopimukseen perustuva viranomainen, joka huolehtii pelastuslain mukaisista tehtävistä toiminta-alueellaan. Tehtäviä ovat muun muassa palo- ja pelastustoimeen, väestönsuojeluun ja varautumiseen sekä onnettomuuksien ennaltaehkäisyyn liittyvät tehtävät. Aluepelastuslaitoksia on Suomessa 22 ja niiden toimialueet noudattavat pitkälti vanhoja maakuntarajoja. Niiden hallintomallit ovat erilaisia ja ne toimivat itsenäisesti. Jokaisen laitoksen on pitänyt tehdä alueellaan riskikartoitus, jonka pohjalta on laadittu palvelutasopäätös. Kuntalaisille tuotetaan turvallisuuspalveluja tehdyn palvelutasopäätöksen mukaisesti. Aluepelastuslaitoksen tehtävät on määritelty pelastuslaissa ja ne aloittivat toimintansa vuonna 2004.

Palokuntasopimus, aikaisemmin sammutussopimus, on sopimus yhdistyksen ja aluepelastuslaitoksen välillä, aikaisemmin sopimus tehtiin kunnan kanssa. Sopimus määrittelee aluepelastuslaitoksen maksaman vuosikorvauksen maksuperusteen ja määrän sekä sopimuspalokunnan tuottaman valmiuden palo- ja pelastustehtävien hoitoon sisältäen lähtövalmiuden (miesmäärä), tavoite-

lähtöajan (minuuttimäärä saadusta hälytyksestä), kalustoon, harjoitteluun sekä muuhun toimintaan liittyvät asiat. Sopimukset ovat erilaisia ja niiden sisältöä määrittävät aluepelastuslaitoksien tekemät alueensa riskikartoitukseen perustuvat palvelutasopäätökset sopimuskuntien kanssa.

Palomestari, 1800-luvulla lähtien kunnan nimeämä paloviranomainen, jonka tehtävänä oli ohjata pakkopalokuntaa eli kunnan asukkaista muodostettavaa palontorjuntajoukkoa sammutustehtävässä. Tehtävään oli usein valittu vanhempi, vaikutusvaltaiseksi koettu ”suuriääninen” mies. Tehtäviin kuului myös palojärjestyksen mukaisten harjoitusten järjestäminen, mutta ne onnistuivat harvoin tai niitä ei järjestetty, joten pakkopalokuntaa voitiin pitää tehottomana. Nykyisin palomestari on virkanimike aluepelastuslaitoksen organisaatiossa ja tehtävänkuvaan kuuluvat muun muassa laajempien operatiivisten pelastustehtävien johtaminen, ennaltaehkäisevä toiminta ja palotarkastustoiminta sekä turvallisuusviestintä.

Palovartija oli keskiajalta lähtien kunnan palkkaama varhainen paloviranomainen, jonka tehtävänä oli valvoa tulen käyttöä ja yöaikaista käyttökieltoa. Tehtävään kuului kaupunkilaisten herättäminen tulentorjuntaan, mutta hän ei osallistunut sammutukseen. Nykyorganisaatiossa ei ole palovartijaa virkanimikkeenä, mutta henkilö voi suorittaa palovartiointia sammutustehtävän tai tulityön jälkeen, jos tulen syttyminen on mahdollista.

Puolivakinainen palokunta (PVPK) halvordinarie bardkår (HOBK) yhdistysmuotoa noudattava palokuntaryhmittymä, jossa jäsenet saivat palkkiota suorittamastaan palonsammutus- ja pelastustyöstä työtuntien mukaan. Liittyminen oli vapaaehtoista, mutta toimintaan osallistuminen sitoutumisen kautta pakollista. PVPK:ssa yhdistyvät suoritepalkkaisuus sekä vapaaehtoisuus. Pelastuslaki ei tunne termiä puolivakinainen, vaan termi on lähinnä yhdistyksen nimi, joka kuvaa palokunnan muotoa. PVPK on yksi sopimuspalokuntamuodoista. Korvauksen tehdystä työstä maksaa joko aluepelastuslaitos henkilökohtaisen työsopimuksen perusteella tai työnantajana toimii palokuntayhdistys, joka huolehtii palkanmaksusta tekemänsä sopimuksen mukaisesti suoraan henkilölle pelastuslaitoksen maksamaan sopimuskorvaukseen perustuen.

Sopimuspalokunta on yleisnimike yhdistyksestä, joka on tehnyt sopimuksen aluepelastuslaitoksen kanssa sammutus- ja pelastustoimen hoitamisesta palokuntasopimuksessa määritetyllä tavalla (korvaukset, lähtöaika, kalusto, tehtävät). Sopimuspalokuntia ovat muun muassa VPK:t, PVPK:t,

tehdaspalokunnat, laitospalokunnat ja palomiesyhdistykset. Sopimuskorvaus voi olla koko vuotta koskeva kertakorvaus tai hälytystehtävien ja harjoitusten määrän mukaan porrastettu.

Suoritepalkkainen palokuntalainen eli osa-aikainen palokuntalainen on palonsammutuksesta palkkiota saava palokuntalainen. 1900-luvun alkupuolella hän saattoi olla kunnalla töissä vahtimestarina tai talonmiehenä, mutta ei menettänyt palkkatulojaan päätoimesta osallistuessaan palonsammuttamiseen. Palokunnan jäsenyys kuului työtehtäviin. Nykyisin palkkio perustuu joko henkilökohtaiseen työsopimukseen tai henkilön sitoutuneisuuteen yhdistyksen tekemään sopimukseen.

Vapaapalokunta (vapaaehtoinen palokunta, VPK, ruotsiksi frivilliga brandkår, FBK) on vanhan määrittelyn mukaan jäsenistä eli palokuntalaisista koostuva yhdistys, joka ei ota henkilökohtaista palkkiota itselleen suorittamastaan sammutustyöstä tai muusta yhdistyksen hyväksi tekemästään tehtävästä. Tehtävistä saatavat palkkiot tai sopimuskorvaukset menevät yhdistykselle ja lisäksi jäsenistö tekee talkootyötä rahoittaakseen toimintaansa. Nykyisin VPK-lyhenne tarkoittaa yhtä sopimuspalokuntamuotoa, mutta ei välttämättä tarkoita sitä, että yhdistyksen jäsenelle ei makseta korvausta suoritettusta sammutustyöstä.

Yleinen palokunta eli pakkopalokunta, haastepalokunta. Jokaisen kunnan asukkaan oli pakko osallistua palojärjestyksen mukaan sammutustoimiin palojärjestyksen mukaan 1700-luvulta lähtien. Jokaisen kunnan asukkaan oli osallistuttava ja talossa oli oltava määräyksen mukainen määrä säkkejä ja ämpäreitä tulentorjuntaa varten. Hevosellisten talojen oli annettava käyttöön myös hevonen kärryineen. Määräys oli kaupunkikohtainen ja osallistumispakosta saattoi 1800-luvun loppupuolella saada vapautuksen, jos oli paikkakunnalla toimivan VPK:n jäsen. Palojärjestyksien uusiutumisen myötä järjestelmä lakkautettiin 1903. Palolaissa ja myöhemmin Pelastuslaissa ovat jäljellä kansalaisia koskevat yleinen toiminta- ja huolellisuusvelvoite, omatoiminen varautuminen sekä osallistumisvelvoite viranomaisen käskystä.

2. ENSIMMÄISET PALOKUNNAT

Tuli on ollut kautta aikojen hyvä renki, mutta huono isäntä. Tulen voiman hallitsemisen vaikeus on tuhonnut useita kyliä ja kokonaisia kaupunkeja siitä lähtien, kun ihminen alkoi käyttää tulta. Rooman valtakunnassa oli orjista koostunut palokunta, jonka omistajan Crassiuksen tavoitteisiin kuului, että hän osti syttyneen talon ja vasta saatuaan sen omistukseensa sammutti sen orjiensa avulla vuonna 70 eKr. Keisari Augustus järjesti palokunnan vuonna 24 eKr. julkisen vallan toimintana 600 orjan sammutuskunnan avulla. Rooman palokunta kehittyi ja sitä kehitettiin tehokkaaksi ja arvostetuksi joukoksi, mutta sen kohtaloksi koitui sama kuin Rooman eli järjestelmä rappeutui Rooman hajoamisen seurauksena. (Katajamäki 2008, 5-6) Keskiajalla tulipalo tulkittiin luonnonvoimaksi, jonka edessä oltiin täysin avuttomia. Pakanallisten uskomusten mukaan tuli oli elävä olento, jota ruokittiin jauhoilla, leivänmuruilla ja munankuorilla, jotta se jättäisi ihmiset rauhaan. Pakanalliset tavat jäivät kristinuskon levitessä käyttöön ja keskiaikaisilta markkinoilta pystyi ostamaan tuliloitsun kotinsa suojaksi. (Tolppi 2001, 66) Katolisella kirkolla oli suojelupyhimyksenä muun muassa Pyhä Florian, jonka uskottiin pystyvän suojelemaan tulen tuhovoimalta. (Vaarmann 1988, 7) Muina tulelta suojaavina pyhimyksinä palvottiin tulta hallitsevaa Pyhää Laurentiusta sekä Pyhää Barbaraa, joita kaikkia pidetään palomiesten suojelijoina yhä edelleen. (Viron Sisekaitse-akadeemia 2009) Keskiajalla Venäjän ortodoksisen kirkon hengelliset johtajat olivat julistaneet, että tulipalo osoitti ihmiset syntien määrän. Synnin poistamiseksi tuli kulkea ympäri taloa pyhien ikonien kanssa pyytäen, ettei taloa menetetä tulelle. Koska keskiajalla ei ollut tulentorjuntaan mitään organisaatiota eikä myöskään sammutusvälineitä, syttyneet tulipalot levisivät usein laajasti. (Vaarmann 1988, 7-8) Ensimmäiset kirjalliset dokumentit tulentorjuntaohjeista ovat vuodelta 900, jolloin Alfred Suuri kielsi Oxfordin asukkailta tulenteon öiseen aikaan. Wilhelm Valloittaja laajensi tulen yöaikaista käyttökieltoa koskemaan kaikkia valtakunnan kaupunkeja vuonna 1068. Vastaavan tyyppisiä määräyksiä tuli muihin kaupunkeihin ja niissä määriteltiin myös taloihin hankittavaa palokalustoa sekä sammutukseen osallistumista (Suikkari 2007, 19–20).

Venäjän tsaari Aleksanteri I perusti ensimmäisen sotilaista koostuneen 786-miehen palokunnan Pietariin 1803 (Vaarmann 1988, 8). Venäjän keisarikunta ei säästynyt tulipaloilta muun Euroopan aluetta paremmin, sillä maata, kaupunkeja ja linnoituksia kohtasi useita tulipaloja, jotka levisivät laajalle. 1600–1700 luvuilla tulipalot tuhosivat suuria kaupunkeja Novgorodissa, Berliinissä

Minskissä sekä Lontoossa. (mt., 8-9) Lontoon palon (1666) jälkeen englantilaiset vakuutusyhtiöt perustivat omia sammutuskomppanioita, mutta ne keskittyivät vain vakuutetun omaisuuden suojeluun, joten niitä ei voi laskea nykyaikaisessa mielessä palokuntina. (Kostet 2007, 39) Jaan Vaarmannin kokoaman Viron palokuntahistorian (Vaarmann 1988) mukaan 1700-luvulla Euroopan suurimmissa kaupungeissa oli kehitetty yleinen palokuntajärjestelmä, jossa jäsenet kutsuttiin tehtäviin äänimerkillä, yleisen palokunnan jäsenyys oli usein pakollinen asukkaille. Virossa kauppamiesten Mustpaen veljeskunta perusti vapaaehtoisen ryhmän suojelemaan omia kauppahuoneitaan 1788, sen jäsenet maksoivat jäsenmaksun ja osallistuivat omaisuuden suojeluun sekä harjoitteluun (mt., 29–31). Emämaiden mallien mukaan Suomessa annettiin määräyksiä kaupunkikohtaisesti tulentorjuntavälineiden hankinnoista taloihin. Ruotsin vallan aikana voimaan tulleet kaupunkikohtaiset palomääräykset pysyivät voimassa Venäjän keisarikunnan aikana. Palojärjestyksen mukaisesti jokaisen asukkaan piti osallistua yleiseen palokuntaan ja sammutustoimiin, myöhemmin vapaapalokunnan jäsenyys saattoi vapauttaa velvoitteesta osallistua yleisen palokunnan toimintaan.

2.1 Vapaapalokunta-aatteen syntyminen

Vapaapalokuntatoiminnan keksijänä pidetään Benjamin Franklinia, joka perusti neljän ystävänsä kanssa Union Fire Companyn Philadelphiaan vuonna 1736 kaupungissa sattuneen suurpalon jälkeen. Lehtimiehenä Franklin oli kirjoittanut aiheesta useita artikkeleita Pennsylvania Gazetteen ja lopulta päätyi perustamaan ensimmäisen yleishyödyllisellä tavoitteella toimivan palokuntayhdistyksen. Jäsenet sitoutuivat hankkimaan omalla kustannuksella kuusi nahkaämpäriä ja kaksi vahvaa pellavasäkkiä (Nuoreva 1980, 19) ja maksoivat vuosittaisen jäsenmaksun, jolla lopulta ostettiin ensimmäinen ruisku vuonna 1743. Jäsenten toiminta ei ollut ainoastaan tulipalon sammuttamista, vaan he pyrkivät myös pelastamaan omaisuutta, pohjautuen ajatukseen yhteisestä hyvästä. Franklinin muistiinpanoista selviää lisäksi että jäsenet olivat sopineet: *”Sitä paitsi sovimme, että koonnuttaisiin kerran kuussa toveri-iltamaan, jossa keskusteltaisiin kysymyksistä, joita olisi tarpeellista tuntea voidakseen arvokkaasti esiintyä palopaikalla.”* Yhdistyksen jäsenmääräksi oli määriteltä 30 henkilöä ja jäseneksi haluavia ilmoittautui paljon enemmän miehiä kuin mitä voitiin ottaa, joten Franklin neuvoi loppuja halukkaita perustamaan oman yhdistyksen. Vuonna 1752 yhdistyksiä oli jo seitsemän Philadelphiassa kaupunkilaisten huomattua yhdistyksen toiminnan yleishyödyllisyyden. (Kostet 2007, 39, Katajamäki 2008b, 7-9, Citizen Ben: Benjamin Franklin

2010) Amerikan historiassa merkkihenkilöiksi nousseita vapaapalokuntalaisia ovat olleet muun muassa Georg Washington, Thomas Jefferson, Samuel Adams, John Hancock, Paul Revere, Alexander Hamilton, John Jay, John Barry, Aaron Burr, Benedict Arnold, James Buchanan ja Millard Fillmore. (The History of Volunteer Firefighting, 2010) Kaikki ensimmäiset palokunnat toimivat aatteelliselta pohjalta ”lähimmäisenrakkauden nimissä” ja jäsenet hankkivat omalla kustannuksellaan kovin vaatimattoman kaluston sekä palokuntalaisen puvun, punainen takki ja kypärä. Kalustoon kuuluivat nahkaämpärit vedenkuljetukseen sekä säkkejä omaisuuden turvaan kuljettamiseksi. (Tolppi 2001, s. 68) Kehitys kuitenkin muuttui ja jo 1870-luvulla useat siihen saakka toimineet VPK-yhdistykset korvattiin ammattipalokunnilla Yhdysvalloissa. (mt., 69 ja Nuoreva 1980, 20) Nykyisin U.S.A:ssa ammattipalokunnat ja sopimuspalokunnat toimivat rinnakkain. Palokuntatoiminnan kehitys on ollut vastaavanlainen myös Kanadassa. (Canadian Firefighters Museum)

Eurooppaan ensimmäinen yhdistyspohjainen vapaapalokunta syntyi pohjoisamerikkalaisen mallin mukaisesti Ruotsiin Göteborgiin vuonna 1830 ja pari vuotta myöhemmin Norrköpingiin. Toimintamalli sai suuren suosion ja jo 1860-luvulla VPK yhdistyksien määrä Ruotsissa oli yli 1000. (Tolppi 2001, 69) 1970-luvulle tultaessa VPK-järjestelmä oli kuihtunut ja tilalle tulivat ammattipalokunnat (heltid) sekä osa-aikainen kunnallinen palokunta (deltid). Joitain VPK-yhdistyksiä on 2000-luvulla käynnistetty laman myötä uudestaan. (Sm 2/2002, 17) Saksaan ensimmäiset vapaapalokunnat perustettiin vuonna 1827 Mülhauseniin (Ylikoski 1998, 11) ja 1841 Maisseniin (Katajamäki 2008b, 6). Nykyisin Saksassa laki velvoittaa yli 100.000 asukkaan kaupunkeihin ammattipalokunnan ja VPK-pohjaisia palokuntia on noin 27.000. (Sm 2/2002, 29) Vuonna 1862 perustettiin ensimmäinen vapaapalokunta Venäjän Vironmaan Tallinnaan, jonka jäseniksi liittyi niin käsityöläisiä kuin virkamiehiä. Palokunta sai soittokunnan 1884 ja se teki yhteistyötä sveitsiläisten, saksalaisten ja suomalaisten palokuntien kanssa. Vuonna 1864 perustettiin seuraava Tarttoon ja se sai puhallinorkesterin 1895. Tämän jälkeen vapaapalokuntia perustettiin eri puolelle Vironmaata muutaman vuoden välein. (Vaarmann 1988, 44–45) Vapaapalokuntia perustettiin 1800-luvun puolivälin jälkeen Itävaltaan, Unkariin, Tanskaan sekä nykyisen Saksan alueelle. Näiden palokuntien yhteydessä toimi joitain soittokuntia ja toiminnan rahoittamiseksi järjestettiin erilaisia juhlia, kilpailuja ja tapahtumia.

2.2 Paloturvallisuuden kehitys Suurruhtinaskunnassa

Suomen alueen paloturvallisuus oli ennen vapaapalokuntien aikaa järjestetty pitkälle kaupunkilaisista muodostettujen pakkopalokuntien pohjalle, jotka perustuivat kaupungeja koskeviin palojärjestyksiin (Nuoreva 1980, 21–23). Eri kaupunkien ohjeet osallistumista olivat erilaisia ja kaupungin suojeleminen tulen vaaroilta saattoi olla tärkein Ruotsin kaupunkihallinnon tehtävä. Vuonna 1350 säädetty Maunu Eerikinpojan kaupunkilaki sisälsi ensimmäiset määräykset, jotka koskivat kaupunkilaisten velvollisuuden osallistua palovartiointiin sekä sammutustyöhön. (mt., 21) Lain mukaan tulenteke oli kiellettyä yöaikaan ja joka talossa piti olla sammutusvälineitä sekä jokaisen osallistumispakko sammuttamiseen sakkorangaistuksen uhalla. Kaupunkilaki oli voimassa uuteen Ruotsin valtakunnan lakiin saakka vuoteen 1734. (Suikkari 2007, 25)

Kehittymättömät kaupungit ja maalaiskunnat eivät pystyneet takaamaan asukkailleen turvallisuutta ja palomääräyksen mukainen pakkopalokunta eli yleinen palokunta ei kyennyt pelastamaan vaaralta (Katajamäki 2006b, 13). 1800-luvun teollistumista kohden kulkeneessa yhteiskunnassa kunnallinen palotoimi ei ollut järjestynyttä ja lisäksi rakennukset oli rakennettu tiiviisti viereen siten, että tulen päästyä irti se levisi usein koko kaupunginosaan tai kylään hävittäen sen kokonaan. Kaupunkien omissa palomääräyksissä määriteltiin kaupunkilaisten pakko-osallistuminen sammuttamiseen, mitä välineitä jokaisesta talosta piti löytyä ja mitä piti luovuttaa sammuttajien käyttöön yhteisen vihollisen taltuttamiseksi. Sammuttajilla oli jopa lupa raivata naapuritaloja tulen leviämisen taltuttamiseksi (Nuoreva, 1980, 21). Tavoitteena oli pelastaa se mitä oli pelastettavissa palavasta tai palon uhkaamasta talosta ja sammuttaa mitä pystytään. Sammutustoiminta oli kuitenkin varsin ohjaamatonta ja harjoittelematonta, joten tulos ei välttämättä aina ollut toivottu. Vesi siirtyi palopaikalle ämpäriketjulla ja pelastunut omaisuus oli se, mitä ehdittiin ottaa mukaan ja mikä pysyi ehjänä eikä kukaan ehtinyt varastaa. Useissa kaupungeissa hevosen omistavilla taloilla oli velvollisuus kuljettaa vettä tai palokalustoa palopaikalle, laiminlyönnistä oli seurauksena sakot. (mt., 1980, 21) Pakkopalokuntaan kuului palomääräyksen mukaan jokainen kunnan asukas ja ruokakunnalla oli velvollisuus osallistua yhteisen vaaran torjuntaan. Mikkelin palojärjestyksessä vuodelta 1870 määrättiin asukkaille yhteinen ”asevelvollisuus” sammutustoimintaan. Kartanon omistajat käskettiin pitämään hevosta kärryjen ja vesitynnyrin kanssa varalla ja poisjäännistä määrättiin 4 mk sakko. (Väänänen 1979, 17.) Yleinen palokunta järjestelmä lakkautettiin vuonna 1903 (Katajamäki 2006b, 13) ja jokaista asukasta koskeva velvollisuus osallistua palontorjuntaan

oli korvautunut suurissa kaupungeissa vakituksilla pakokunnilla tai vapaapalokunnilla, joten yleinen palokunta koettiin turhaksi. Samanaikaisesti oli rakentaminen muuttunut turvallisemmaksi erilaisten rakennusmääräyksien kautta. Turvallisuutta lisäsivät kehittynyt sammutuskalusto ja vesijohtoverkostojen yleistyminen. Kaupunkien turvallisuutta lisättiin kaupunkikohtaisilla (palo-sääntö tai palojärjestys) määräyksillä sammutuskalustosta. Turun palon (1827) jälkeen tuli voimaan määräyksiä katujen vähimmäisleveydestä sekä puistokatujen rakentamisesta, tonttikoon suurentamisesta sekä aukioista. Hämeenlinnan (1831), Haminan (1840), Porin ja Vaasan (1852) palojen jälkeen erilaiset määräykset koottiin ja syntyi Kaupunkien yleinen rakennusjärjestys (KYRJ) 1856. Määräys sisälsi talojen vähimmäisetäisyyden sekä kielsi esimerkiksi puupaanu-, paperi- ja turvekatot. Kehotuksista huolimatta lautakatto säilytti suosionsa ja pärekatot yleistyivät paloherkkinä. Rakennusjärjestyksen avulla haluttiin estää aluepalon leviäminen kaupungissa. (Suikkari 2007, 36–38)

Ensimmäinen vapaapalokunta perustettiin vuonna 1838 Turkuun Ruotsista saadun mallin mukaisesti. Apteekkari Erik Julin kutsui turkulaiset kokoukseen 28.8.1838 ja kokouksessa päätettiin perustaa Frivilliga Brandkorpsen i Åbo, jonka jäseniksi liittyi suurin osa kaupungin merkittävistä virkamiehistä, liikemiehistä ja käsityöläisistä (Katajamäki 2006b, 10). Senaatin vahvistettua säännöt vuotta myöhemmin pidettiin Turun Ruotsalaisessa teatterissa juhlatilaisuus 22.11.1839, jossa ”Turun VPK julistautui valmiiksi palvelemaan yhteiskuntaa” vaikka yhtään harjoitusta ei oltu pidetty. (Heervä 1988, 36) Perustamisessa keskeinen ajatus oli se, että yhdistys oli vapaa ja se valitsi itse johtajansa ja huolehti itse yhdistyksen hoitamisesta itsenäisesti hyväksyen jäsenet itse (Stenius, 1987, 159). Yhdistys oli erityinen myös siinä, että se käytti sanomalehtiä agiteeratakseen jäseniä. Yhdistyksen nimissä oli mukana ideologisesti latautunut sana vapaaehtoinen (Frivillig), jota pidettiin isänmaallisena. Steniuksen väitöskirjan mukaan Åbo Tidningar – lehdesä mainittiin yhdistyksen antavan uutta esimerkkiä ja koko yleinen palokunta tulisi vaihtaa pakollisesta vapaaehtoiseen, kaikille vapauteen valita. (mt., 159–160) Ensimmäisenä vuotena jäsenmäärä nousi jo 154 jäseneen noin 11 000 asukkaan kaupungissa. Turun VPK:n ensimmäisen vuoden jäsenluettelossa oli 27 käsityöläistä, mutta ei yhtään työväen edustajaa, vaikka tavoitteena oli jo tuolloin sääntöjen mukaisesti ollut lähentää kansanluokkia ja vähentää niiden välillä vallitsevaa epäluuloa, ”att närma... klasseme till hvarandra, samt skingra det misstroende som råder emellan dem”. (Stenius 1987, 160) Alkuinnostuksen jälkeen toiminta hiipui, mutta ei loppunut. Toimintainnostus oli kiinni myös tulipalojen määrästä. Jäsenyyttä tarjottiin myös niille, jotka eivät voi-

neet tai halunneet osallistua yleisen palokunnan toimintaan. Maksavia jäseniä liittyi toimintaan vapautuakseen yleisen palokunnan toimintavelvoitteesta. Jäsenmäärä nousi 1870-luvun lopulla jopa yli 500 laskien noin 200 jäsenen palokunnan 100-vuotisjuhliin. Palokunnan säännöt sisälsivät määräyksen harjoituksiin osallistumisesta ja yhdistyksen jäsenyydestä erotettiin, jos ei osallistunut harjoituksiin. Vapaaehtoisuus sisälsi sitoutumisen periaatteen. (Nuoreva, 1978, 37–40) Vasta 1860-luvulle tultaessa yleinen ilmapiirin vapautuminen ja yhdistystoiminnan mahdollisuuksien laajentuminen mahdollisti tavoitteen toteutumisen luokkarajojen todellisesta rikkomisesta niin Turun VPK:ssa kuin muissakin perustetuissa palokunnissa.

Venäjän suurruhtinaskuntaa hallitsevan keisarin silmissä kansallisuusaatteeseen liittyvä toiminta muuttui uhkaavaksi pian Turun VPK:n perustamisen jälkeen. Nikolai I (1825–55) oli suhtautunut suopeasti ensimmäisen yhdistyksen perustamiseen Puolan kapinassa uskollisiksi osoittautuneille suomalaisille, mutta tilanne muuttui ja vuonna 1840 Helsinkiin perustettavaksi suunniteltu palokunta ei saanut keisarilta lupaa. (Nuoreva 1980, 84) Toimintaan kohdistuneeseen epäluuloon vaikuttivat 1840-luvulla Euroopan alueella syntyneet levottomuudet ja Puolassa tapahtunut kansannousu 1830 sekä Ranskan 1848 helmikuun vallankumous. Levotonta liikehdintää oli myös Italian alueella ja Saksassa. Itävalta-Unkariin komennettu tsaarin armeija lopetti nousussa olevan Unkarin tasavaltapyrkimykset ja irrottautumisen Itävalta-Unkarista. Levottomuus levisi myös Suomeen ja esimerkiksi yliopistomaailmassa radikalismi ja juopottelu olivat päässeet valloilleen ja nuorukaiset sekä ylioppilaat olivat joutuneet sen valtaan. (Klinge 1997, 162–163) Samaan aikaan tapahtui maassa suuri yliopistouudistus (1852), mutta yliopisto onnistui säilyttämään periaatteellisen autonomian ja aseman. Yliopistosta kehittyi täysin suomalainen instituutio ilman venäjän kieli-vaatimusta (mt., 164). Venäjän ja Turkin välit kiristyivät ja puhkesi Krimin sota, joka kesti muutaman vuoden (1853–56). Laaja sota toi englantilaisia sota-aluksia myös Suomen rannikolle ja Viroa pommitettiin osana Venäjän keisarikuntaa. Vuonna 1855 keisari Nikolai I kuoli Pietarissa ja valtaan tuli hänen poikansa Aleksanteri. Tsaari Aleksanteri II (1855–81) vähensi tiukkaa sensuuria ja lopetti maaorjuuden keisarikunnan puolella. Euroopan hullut vuodet päättyivät 1856 Pariisissa solmittuun rauhansopimukseen. (mt., 180)

Rauhasopimus, hallitsijan vaihdos ja uudistukset mahdollistivat yhdistystoiminnan sekä kaupan käynnin elpymisen. Meni kuitenkin yli 20 vuotta seuraavan palokuntayhdistyksen perustamisluvan saantiin. Helsingistä oli tullut suurruhtinaskunnan uusi pääkaupunki 1812 ja sinne haluttiin

perustaa vapaapalokunta Turun mallin mukaisesti jo 1840. Palokuntaa suunniteltiin eräänlaiseksi eliittiryhmäksi, jossa talolliset toimivat johtajina ja heitä alemmat jäsenet. Korkea jäsenmaksu varmisti, että tavalliset kansalaiset eivät siihen liittyneet ilman talollisten apua. Kaupungin porvarit kuitenkin tekivät esityksen, että palokunnan tulisi vuosittain esittää raportti toiminnastaan ja asettaa itsensä paloviranomaisten suoraan alaisuuteen vuonna 1842. Asia ei toteutunut, mutta idea vapaaehtoispalokunnasta jäi elämään. Vuonna 1854 yritettiin perustamista uudelleen, mutta se ei onnistunut. Uusi yritys perustamisesta tehtiin kuusi vuotta myöhemmin uudella nimellä ”Frivillig eldsläckningsförening”. Sääntöehdotuksen mukaan palokunta olisi saanut valita päällikkönsä itse ja jäsenistö olisi koostunut lähinnä käsityöläisistä. Kaikki yritykset saada perustettua vapaaehtoinen palokunta Helsinkiin ärsyttivät kaupungin korporatiivista hallintoa ja jokainen perustamisyritys tai ehdotus vapaapalokunnan perustamisesta vievät askeleen kohden vakituiseen palokunnan perustamista. (Stenius 1987, 164–166) Palovartioiden lisääminen, palotoimen hoitamiseksi palkatut virkailijat, palotoimikunnan toimittamat tarkastukset kalustolle johtivat uuden palojärjestyksen saamiseen vuonna 1861. Uuden palojärjestyksen mukaan Helsinkiin perustettiin maan ensimmäinen vakituinen palokunta (1861). Sen toiminta oli aluksi haparoivaa ja palosuojelun varmistamiseksi perustettiin Helsingin kaupungin vapaaehtoinen palo- ja pelastuskunta vuonna 1864. (Nuoreva 1980, 78–97)

Suurruhtinaskunnan ensimmäiset palokunnat

Yhdistyksien perustamista hankaloitti ensimmäisen VPK-yhdistyksen perustamisen jälkeen voimaantullut laki, joka määräsi yhdistyksien sääntökirjat Venäjän keisarin vahvistettavaksi (Katajamäki 2006a, 16). Laki tuli voimaan 1849 ja sen tarkoituksena oli osittain estää rahvaan osallistuminen sivistysseurojen, kuten Suomen Kirjallisuus Seuran toimintaan ja estää maattoman väestön järjestäytymisvapauden vaatimukset. (Suomen poliittinen järjestelmä, verkkokirja, 2010) Tilanne muuttui vasta keisarin vaihduttua 1860-luvulla ja palokunnat perustettiin Poriin (1863), Helsinkiin (1864), Uuteenkaupunkiin (1866), Viipuriin ja Porvooseen (1867) ja Vaasaan (1868). Seuraavalla vuosikymmenellä perustettiin yhdistykset Tammisaareen (1871), Hämeenlinnaan ja Tampereelle (1873), Ouluun (1874), Kotkaan (1876), Jyväskylään (1878), Lahteen, Lappeenrantaan, Mikkeliin, Raumalle, Savonlinnaan ja Nokialle (1879) ja Kajaaniin (1886). Maaseudulle ensimmäiset yhdistykset perustettiin Johanneksen Uuraaseen (1874, toiminta päättyi noin 1920 lautatarhan palon jälkeiseen lamaannukseen Uuraan kylässä), Jämsään (1878), Luopiosten Aitoo-

seen (1879), Pälkäneen Onkkaalaan (1883), Mänttään ja Kangasalalle (1880) ja Talikkalan VPK Viipurin kaupungin osaan 1896.

Palokuntia perustettiin enimmäkseen kaupunkeihin ja teollisuuspaikkakunnille, mutta aate levisi nopeasti maaseudulle. Kaupunkeihin palokunnan perustamiseen vaikutti yksittäisten henkilöiden innostus sekä aloite perustamisesta kaupungissa raivonneen palon jälkeen (Suikkari 2007, 50). Perustettujen palokuntien välille kehittyi vilkas yhteistoiminta ja toisen palokunnan vuosijuhliin

Suom.! Suom.!
25 vuotiseen Palokunta-
juhlaan Helsingissä
toimeenpanewat
25. V. K:n
Laulajakunta ja Soittokunta
Huvimatkan.
Tarkempia tietoja vastedes.
Suom.! 1573 **Suom.!**

Huvimatkalle
Helsingin Vapaaehtoisen Pa-
lokunnan 25 vuosijuhlaan
lähtee
Höyrylaiva Ahkera
lauvantaina elokuun 24 päivänä k:lo 9
j.pp. ja palaa sunnuntaina puoliyön ai-
taan. Pilettiä myydään hra Jrendellin
kirjamyymälässä, sokurileipuri Lehtisen
myymälässä ja J. L. Törnrothin kaup-
pamuodissa. 1583
Pilettien hinnat ovat: hnttipaikka 9
mk., takafanji 6 ja etufanji 5 mk.
Suom.! Torvisoittoa mukana.

sekä muihin tapahtumiin lähdettiin matkojen päästä. Huvimatkalle houkuteltiin lähtijöitä lehti-ilmoituksilla, mistä on esimerkkinä kuvassa 3 oleva Turun VPK:n ilmoitus Helsingin VPK:n 25-vuotisjuhlaan tehdystä huvimatka höyrylaiva Ahkeralla. Matkalla oli odotettavissa viihdykettä V.P.K:n soittokunnan ja laulukunnan toimesta.

Kuva 3
Turun Lehti nro 98, 1889

Yleinen Palokuntaliitto julkaisi vuonna 1909 oppaan vapaaehtoisten palokuntien perustamisesta, jossa palokuntien määrästä todetaan: ”*Vuonna 1908 oli ainoastaan neljä kaupunkia maassa joilla ei ollut vapaaehtoisia palokuntaa, kun taas tällaisten yhdistysten koko lukumäärä nousi vähän yli 200. Mutta kun kuntia löytyy yli 500, niin näkyy tästä, että sen pahempi vielä liiankin monesta yhdyskunnasta puuttuu tämä hyödyllinen laitos.*” (Ekman, 1909, 28) Oppaan alkuosassa on perustietoa paloturvallisuudesta sekä ohjeita miten yhdistys perustetaan. Ohjeen mukaan yhdistystä varten tulee

olla viisihenkinen komitea, joka kehittää toimintaa ja toimii hallintona. Tekstissä on lisäksi käytännön ohjeita kaluston hankintaan, toiminnan yleisjärjestelyihin ja varainhankintaan. Oppaan lopussa oli erikseen esitetty huoli veden saannista palopaikalle niin kesällä kuin talviaikaan.

Palokunta-aate oli sen aikaisessa tiukassa sääty-yhteiskunnassa poikkeava, sillä toimintaan osallistui kaikkien yhteiskuntaluokkien miehiä ja samaa palopumppua saattoivat käyttää rintarinnan työmies ja maisteri (Jokinen & Saaristo 2006, 78). Jäsenlistoissa oli yhä enemmän nähtävissä alimpien ammattiryhmien kuten renkien, oppipoikien ja työmiesten jäsenyyksiä (Katajamäki b, 2006, 17). Yhdistyksien sääntöjen mukaan jokaisella varsinaisella jäsenellä oli yksi ääni yhdistyksen kokouksissa riippumatta ammatista tai asemasta yhdistyksen organisaatiossa. Palokuntayhdistyksien tavoite ja tahto torjua yhteistä vihollista tulta oli selkeä ja se ylitti jopa kieliriidat (Väänänen 1979, 21) ja pyrki pitämään toiminnan täysin puolueettomana. Käytännössä VPK toimi sellaisella kansalaisoikeuksien alueella, jossa vapaat ja riippumattomat miehet saattoivat yhteisesti ottaa vastuun asioista. VPK-liikkeessä kiteytyi käsitys, että aatteellisen yhdistyksen tulee olla luonteeltaan yleinen ja myös yleishyödyllinen (Alapuro & Stenius, 1989, 32). Perustuslaillinen itsehallinto oli tärkeä asia palontorjunnassa. Yhdistyksellä oli korkein päättävä elin ja jokaisella yksi ääni. Tästä periaatteesta kehittyi myöhemmin pysyvä osa yhdistystoiminnan perinnettä. (mt., 32–33) VPK-yhdistyksen toimintaan tuli mukaan runsaasti sivistyksellisiä toimintoja ja ne toimivat vapaaehtoisen kulttuuritoiminnan tärkeimpinä järjestäjinä paikkakunnillaan. Laajat kansankerrokset oppivat muodollisesti tasa-arvoisen itsehallinnon periaatteet osallistuessaan toimintaan. Lähes jokaisella palokunnalla oli ainakin kaupungeissa oma soittokunta sekä marssi, joka korosti vapautta, lippua ja kansallistuntoa. (mt., 33) Marssin sanoituksesta on mallina Viipurin VPK:n marssi, jonka on sanoittanut runoilija J.H. Erkko ja säveltänyt Cajanus. Palokunnan yhteisöllisyyttä lisäsivät yhtenäinen vaatetus, merkit sekä yhdistyksen erilaiset osastojen liput ja juhla-lippu.

Viipurin Vapaaehtoisen Palonsammutuskunnan marssi
(J. H. Erkko, säv. G. Cajanus)

*Niin kuin rientää uljas urho vasten vainoojaa
Innoll' aina isänmaata puoltohon,
Niinpä pojat, rauhamielet leiju nostakaa,
Kosk' on noussut luonnonvoimat raivohon.
Yksin mielin lannistamme luonnonvoimat vimmastaan
Rauhantöitten palvelijaks' se kahlitaan.
Päivä taikka yö, Lepo taikka työ
Valmis ollos vasten tulta taistelemaan.*

*Ahkeruus ja työ ja toimi rikkautta luo,
Kartanot ja kaupungin se nostattaa,*

*Kansakunnan karttua se mahtavaksi, vuo,
Rauhatöitä, rauhapojat, suojelkaa!
Vapaina työ, voima, henki uhriks' yhteiskunnallen
Antakaamme lailla jaloin isien
Päivä taikka yö, Lepo taikka työ
Valmis ollos vasten tulta taistelemaan.*

*Leijumme sun ympärillä into liekitsee
Into nuori, valmis vaarat voittamaan.
Vaikka myrskytuulet murhatulta auttelee.
Meill' on käsky: avuks' lähimmäisen vaan.
Usko uljas, tahto tuima, altis itseuhraus,
Niist' on vaarass' apu, voitto, lohdutus.
Päivä taikka yö, Lepo taikka työ
Valmis ollos vasten tulta taistelemaan.*

(Matikainen 1953, 150)

Suojeluskunnat ja punakaartit

Työväen ja Venäjä kysymyksien kärjistyminen sekä suurvaltasuhteiden kiristyminen tuntuivat keisarin Suomessa vuosien 1896–1905 välillä. Työväestö alkoi organisoitua ja lopulta työnantajat ja työläiset lähtivät omille järjestöillisille teille. Suomeen syntyneiden ensimmäisten puolueiden välillä syntyi ristiriitoja, jotka osin nojautuivat kielirajoihin. Kansalaisten toiminta laajeni osuustoiminnallisiin sekä kulttuurijärjestöihin ja niistä muodostui kansallisen toimintavalmiuden kasvupaikkoja. 1900-luvun alussa hallituksen valvonta kiristyi ja yhdistymisvapautta rajoitettiin, mutta joukkojärjestöjen jäsenmäärät lisääntyivät. Aina vuoteen 1904 saakka toiminta oli lähinnä epäpoliittista, mutta suurlakkovuonna 1905 liikehdintä sai poliittisen merkityksen. (Alapuro & Stenius, 1989, 38–40) Vuonna 1906 saatiin Suomen alueelle yleinen äänioikeus ja samalla säädettiin yhdistymisvapauslaki, joka tosin tuli voimaan vasta 1919. Vapaapalokunnat, nuorisoseurat, osuustoimintaliike sekä urheilujärjestöt järjestäytyivät vuosisadan alkuvuosina. Kulttuurisella toiminnalla oli huomattava vaikutus yhdistyksien verkostoitumisessa. Lähes kaikki joukkoliikkeiksi laskettavat järjestöt olivat lähteneet liikkeelle kaupungeista ja laajentuneet maaseudulle. (mt. 42–43) Suomeen kohdistuneen ensimmäisen sortokauden aikana (1899–1905) ja suurlakon (1905) jälkeen maahan muodostui kansalliskaarteja turvaamaan asukkaita ja lopulta syntyi ensimmäiset punakaartit, jotka lopetettiin pikaisesti. Vastapainoksi oli perustettu urheiluseuraksi naamioitu Voimanliitto, jonka ajatuksena oli aktivismi ja itsenäisyys. Voimanliiton toiminta lop-

pui lyhyeen, mutta se ehti saada vuoteen 1906 mennessä 10.000 jäsentä. (Hersalo 1966, 103–104) Työväenliikkeen punakaartin toiminta jatkui suurlakon jälkeen ja kun se lakkautettiin vuonna 1906, oli siinä noin 25 000 jäsentä. Toimintaansa jatkavissa työväen voimistelu- ja urheiluseuroja oli jo 48. (Suomen Työväenliikkeen historia 1976, 62–63) Vuonna 1906 ensimmäisen sortokauden jälkeen Suomeen saatettiin voimaan yhdenvertaisuuslaki, joka oikeutti venäläisille Suomen kansalaisuuden ja sitä kautta mahdollisuuden tulla nimitetyksi suurruhtinaskunnan virkoihin. Vastaavasti Suomen eduskunnan päätökset tuli alistaa keisarille, eikä niitä läheskään aina vahvistettu. (Klinge 1997, 108–109) Venäjän yleislakkoa seuranneen Suomen lakko-vallankumouksen yhteydessä poliisi ja santarmisto riisuttiin aseista ja järjestysvalta siirtynyt kansalliskaartille ja suojeluskunnalle. (mt., 1997, 416)

Levottomuus Venäjällä lisääntyi ja päättyi lopulta 1917 marraskuun vallankumoukseen. Jo ennen sitä Suomessa oli koettu tarve saada perustettua omia järjestysryhmiä turvallisuutta ja järjestyksen pitoa varten sekä tuhopolttoja ja juopottelua vastaan. Aate aktivistien taistelujärjestöliikkeelle syntyi vähitellen ja Venäjän vallankumousvuonna aktivistien tavoite oli kahtalainen:

”1) yhteiskuntarauhan turvaaminen ja

2) aseihinnousun valmistelu itsenäisyyden saavuttamiseksi.”

Aktivistit päättivät perustaa Suojeluskunnan tavoitteiden saavuttamiseksi (Hersalo 1966, 165–166). Toiminnan organisoimiseksi maa jaettiin piireihin ja niihin nimettiin piiriasiamies. *”Vain piiriasiamies oli oikeutettu pitämään yhteyttä asianomaisen työjaoston jäsenen kanssa, toiminta oli kytkettävä palokunnan (VPK), urheiluseuran tms. varjoon, puheissa, puheluissa ja kirjeissä piti noudattaa suurta varovaisuutta, johtomiehet esiintyivät salanimillä, eikä tilastoja tai pöytäkirjoja ollut syytä laatia.”* Ohjeissa korostettiin myös puolueettomuutta ja aseiden saamista varustettiin työjaoksille (Hersalo 1966, 167) Aluksi toimintaan tuli jäseniä myös työväen puolelta, mutta tilanne muuttui ja työväki alkoi järjestäytyä omaksi punakaartikseen. Suojeluskuntaan kuului aktivistien lisäksi jääkäreitä sekä entisiä upseereita. Pelkkä jäsenyys ei kuitenkaan tuntunut riittävän, vaan haluttiin myös koulutusta. Hersalon mukaan maallikkojohtajat kehittivät erilaisia voimisteluun liittyviä järjestysharjoituksia, jotkut sovelsivat partiolaistehtäviä ja toiset käyttivät Yleisen Palokuntaliiton julkaisemia harjoitteluohjeita ja entiset aliupseerit koettivat palauttaa miehen ajat sitten oppimansa käskyt. Suojeluskunta julkaisi *”Voima 1906”* -nimisen oppaan, joka toi kaivatun avun harjoitteluun. (mt., 178) Varovaisen toiminnan kautta saatiin toimintaryhmiä nuoriso-seurojen, maamiesseurojen, vapaapalokuntien sekä urheilu- ja voimisteluseurojen yhteyteen.

Palosuojeluskuntia perustettiin kaupunkeihin ja kyliin sekä pienempiin kyliin kyläpalokuntia. Palokunnassa oli totuttu jo valmiiksi tottelemaan ja noudattamaan käskyjä, voimisteluseuroissa voimistelusaava korvasi aseiden ja muiden seurojen alaisuudessa oltiin valmiudessa toimintaan ja uskottiin lupauksiin aseiden saamisesta. Työväenmieliset siirtyivät punakaartiin ja vakoilua suoritettiin puolin ja toisin huomattavasti eikä erilaisia painostuskeinojakaan kaihdettu.

Varsinaiset VPK-yhdistykset eivät muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta muuttaneet toimintaansa. Puolueettomuudesta pyrittiin pitämään kiinni ja jos uusi osasto syntyi palokunnan yhteyteen, se itsenäistyi suojeluskunnaksi melko pian. Hersalon kokoaman suojeluskuntahistoriikin mukaan maahan perustettiin järjestyskuntia 65, aktivistisia palosuojeluskuntia 166 sekä sellaisia, joissa toimi aktivistit ja järjestysvalvonta 171. Lisäksi pienempiä kyläpalokuntia syntyi 17 ja kyläosastoja 49. (Ahti 1989, 272). Järjestyskuntien jäsenet olivat enemmän paikallisturvallisuutta valvovia jo vanhempia miehiä ja aktivisteista koostuneet palosuojeluskuntien jäsenet lähinnä nuoria ”lentäviä” jäseniä, jotka olivat valmiina lähtemään muualle auttamaan. Monilla paikkakunnilla päätös perustamisesta tehtiin, mutta toiminta oli vähäistä, joko piilottelun takia tai vetäjän puutteessa. Luvattujen aseiden tulemattomuus vähensi toimintaa. Palosuojeluskunnat eivät harjoitelleet palonsammutukseen liittyviä taitoja, vaan enemminkin järjestymistä, rivimuotoja ja tottelu- vaisuutta sekä aseiden käsittelyä, jos niitä oli saatu käyttöön.

VPK:t pyrkivät pysymään suojeluskuntien ja punakaartien toiminnan ulkopuolella. Muutamia jäseniä erosi palokunnasta oman poliittisen aktiivisuutensa takia. Puolueettomuuspyrkimyksistä huolimatta punakaartin ja VPK-yhdistyksien välillä tilanne kärjistyi esimerkiksi Kymenlaaksossa vuonna 1918, jolloin Kuusankosken ja Kymenlaakson VPK:n päällystö ei luovuttanut taloaan punaisten päämajaksi, joutuen itse punaisten vangitsemaksi ja teloittamaksi. (Ylikangas 1930, 30.) Tampereella punaiset valloittivat palokunnan talon päämajakseen yhdistyksen jäsenten avulla. Kapinan loputtua punaisten häviöön palokunta päätti, että puolueettomuuden säilyttämiseksi kaikki punaisissa toimineet erotettiin palokunnasta (Sinisalo 1973, 113). Vastakkaisena ilmiönä Vaasassa palokuntaan haettiin voimakkaasti uusia 18–20-vuotiaita toimijoita, joita tulikin viitisenkymmentä ensimmäiseen kokoontumiseen 6.9.1917. Peitetarinaa palokuntatoiminnasta pidettiin yllä pari kuukautta kunnes lokakuussa perustettiin Vaasan Suojeluskunta. (Jern 1997, 25.) Vastaavanlainen tieto on olemassa Riihimäen Suojeluskunnan perustamiseen liittyen Penttilän kirjoittamassa yhdistyksen historiikissa. (Penttilä, 1994, 27) Viides esimerkki on Kokkolasta, jos-

sa Gamla Karleby FBK muutti nimensä Gamla Karleby S.K.:ksi hetkeksi suojeluskunta-aatteen mukaisesti ”*Innon några få månader hade de gamla bokstäverna F.B.K. förbleknat inför sen nya förkortningen S.K. Fosterlandets väl hade krävt detta*” (Sandström 1934, s. 82) jatkaen VPK:na muutaman kuukauden kuluttua. Viialan VPK:n historiassa todetaan ”palokunta oli sitoutumaton, mutta jäsenet eivät” (Korkeamäki 1996, 126).

Hersalon suojeluskuntahistoriikin mukaan osa palosuojeluskunnista alkoi toimintansa VPK:n alaisuudessa ja osa perustettiin suoraan paikkakunnalle toimivaksi ryhmäksi. Palosuojeluskunta-osastojen perustamiseen oli Hersalon mukaan vaikuttanut Yleisen Palokuntaliiton Hämeenlinnan kokouksessa esitetty toivomus suojeluosastojen perustamisesta VPK:iden yhteyteen. (Hersalo 1966, 330) Suomen Palontorjunnan historia –kirjassa on julkaistu 7.-8.7.1917 järjestetyn yleisen palokuntakokouksen kokouspöytäkirja ja sen mukaan asiaa ei ole virallisessa kokouksessa käsitelty, mutta esillä on ollut syvä huoli palokunnan toimintaan vaikuttavista kielloista, kuten marsiharjoitus ja juhlakiellosta. (Nuoreva 1980, 422–424) Aineiston perusteella yksikään VPK-yhdistys ei muuttunut kokonaan palosuojeluskunnaksi eikä palosuojeluskunta muuttunut tutkitun aikajakson aikana vapaapalokunnaksi, vaan palosuojeluskunnat muuttuivat suoraan suojeluskunniksi sisällissodan jälkeen, jos toiminta paikkakunnalla jatkui. Sisällissodan jälkeen joissain VPK-yhdistyksissä suoritettiin punaisten jäsenten erottamisia, mutta jo muutaman vuoden kuluttua jäsenyys oli taas avoin kaikille halukkaille. Vapaapalokunnat jatkoivat palontorjunnan rintamalla toimimalla aatteellisina puolueettomina yhdistyksinä.

2.3 Toimintamuotoja ja muutoksia toiminnassa

Palokuntayhdistyksien toimintaan liittyi jo alusta lähtien monia sivistyksellisiä piirteitä. Sivistystä voidaan pitää perusteena aktiiviselle kansalaisuudelle (Ilvonen 2005, 11). Venäjän keisarikunta rajoitti suomalaisten kansalaistoimintaa ja yhdistysvapautta 1800-luvun puolella. Luvan saaneiden yhdistyksien sisällä virisi voimakasta kansalaistoimintaa ja pyrkimyksiä sivistävään toimintaan erilaisten toimikuntien ja alaosastojen perustamisena ja järjestämällä luentoja sekä keskustelutilaisuuksia. Toimintaa järjestettiin ja tarjottiin jäsenille ja ulkopuolisille. Palokunnan hankkimissa tiloissa pidettiin lukusalia tai kirjastoa, perustettiin orkestereita ja kuoroja sekä urheilu- ja voimisteluseuroja. VPK on ollut useilla paikkakunnilla myöhemmin itsenäistyneiden yhdistyksien

alkukoti. Esimerkiksi Riihimäellä VPK:n urheiluseura Wisa erkaantui palokunnasta ja jatkoi toimintaansa nimellä urheiluseura Kisko. (Penttilä 1994, 86.)

Alajaostomalli oli muuhun Eurooppaan verrattuna suomalainen erityispiirre. Perustetut kansalaisjärjestöt ottivat ohjelmaansa myös urheilun ja liikunnan. Ensin urheilu- ja voimisteluosastoja perustettiin palokuntiin ja muut yhdistykset seurasivat perässä, joista viimeisimpänä työväenyhdistykset 1900-luvun alkupuolella. VPK:iden urheilutoiminta oli huomattavaa, mutta väheni voimakkaasti varsinaisten urheilu- ja voimisteluseurojen perustamisen myötä. (Hentilä, 1989, 218–219) Osa perustetuista urheiluseuroista sai alkunsa VPK:n tai muun järjestön alajaoston pohjalta kuten aikaisemmin mainittu Riihimäen Kisko (VPK:n Wisa), Haminan, Hämeenlinnan ja Lahden Tarmot, Mikkelin Kilpa-Veikot (VPK:n Jousi) sekä Viialan VPK:n voimisteluseura, joka jakautui kahdeksi työväenmielisten perustaessa Viialan Pyryn (1905) ja loppujen Viialan Virin (1933). Kuvassa 4 olevan Turun VPK:n soittokunnan jäsenet ovat olleet aktiivisia palokuntalaisia, mutta soittaminen on ollut heidän päätehtävänsä. Soittokunta saattoi tulipalopaikalla soittaa musiikkia, joten soittokunnan jäsenet eivät osallistuneet sammuttamiseen. Soittokunta käytti samaa palokunta-asua ja jäsenyysmerkkejä kuten suurin osa muista palokuntaosastoista.

Kuva 4
Turun VPK:n soittokunta ryhmäkuvassa
noin vuonna 1910.

Toimintaan kuului oleellisesti aikansa ainoat julkiset hovit, naamiaiset, palokunnan vuosijuhlat, marssit sekä julkiset harjoitukset rivimuotoineen. Palokuntien jäsenmäärät nousivat suuriksi suhteutettuna paikkakunnan asukasmääriin. VPK-yhdistykseen saattoi kuulua toimivana tai maksavana jäsenenä jo muutaman tuhannen asukkaan kylässä parikin sataa ihmistä. Vuonna 1900 maassa oli 200 VPK-yhdistystä, joista esimerkiksi Tampereen VPK:n jäsenmäärä oli 302 aktiivista ja noin 100 maksavaa jäsentä (Sinisalo 1973, 57). Tampereella oli asukkaita vuonna 1900 yhteensä 36 000 (Koskesta voimaa). Perusyhdistyksellä saattoi olla useita alajaostoja tai kyläosastoja eri

puolilla toiminta-aluetta. Miehet johtivat ja sammuttivat sekä olivat mukana varojen hankinnassa ja muussa toiminnassa. Naiset olivat mukana varainhankinnassa ja järjestelijöinä erilaisissa tapah-
tumissa ja omissa toimintaryhmissään. Nuorukaiset eli 14–18-vuotiaat pojat osallistuivat urhei-
luun, soittokuntien toimintaan sekä joillain paikkakunnilla myös sammutusosastojen harjoituksiin
ja sammuttamiseen heti kun osasivat tarpeeksi ja jaksoivat tehdä. Erillisiä pojille tarkoitettuja
osastoja oli aluksi vain voimistelussa ja ensimmäinen varsinainen poikatoimintaosasto perustettiin
Lahden VPK:n yhteyteen vuonna 1908, josta se vähitellen levisi muualle maahan. (Honkala 2008,
8) Valtakunnallisesti palokuntapoikatoiminta järjestäytyi vasta 1950-luvulla palokuntanaistoi-
minnan kanssa.

1800-luvun loppupuolella tapahtunut kansalaisten kansalaisyhteiskunnallistuminen eli osallistu-
minen voimakkaasti muiden yhdistyksien toimintaan aiheutti palokuntayhdistyksissä huolta ja
palokunnat kävivät naapurikaupungeissa ja kylissä kertomassa toiminnastaan. Turussa 1893 pide-
tyssä palokuntalaiskokouksessa yhtenä keskustelukysymyksenä käsiteltiin vapaaehtoispalokunti-
en tarvetta järjestää *”henkisiä pyrintöjä, jotta jäsenet eivät tulisi houkutelluiksi jättämään palo-
kunnan ja sen asemasta menemään muihin seuroihin, joissa enemmän huomiota omistetaan hei-
dän henkiselle viljelykselleen”*. Samassa kohdassa keskusteltiin palokunnantalojen muuttamisesta
jonkinlaisiksi kansanopistoiksi, joissa sivistystä voitaisiin harjoittaa eräänlaisessa klubitoiminnas-
sa. Vastauksena toiveeseen todettiin, että palokuntien ei pidä liian tiukasti erotella mielipiteitä ja
ryhmiä. Samassa yhteydessä keskusteltiin myös palokuntia koskevasta väkijuomien käytön rajoit-
tamista. (Nuoreva 1980, 327–328) Vuoden 1901 pidetyssä palokuntalaiskokouksessa yhdestoista
kysymys oli otsikoitu *”Velttous ja harrastuksen puute alkaneet juurtua ennen niin vireisiin va-
paehtoihin palokuntiin”*. Asiasta käytiin keskusteltu, jonka pohjalta todettiin asiaan vaikuttaneen
monet uudet yhdistykset ja osin vakinaisten palokuntien kehitys, minkä kautta vapaaehtoiset pa-
lokunnat olivat menettäneet osan merkitystään. Parannuskeinoksi ehdotettiin opettavaisten ja
vaihtelevien harjoitusten pitämistä. (mt., 348) Samassa kokouksessa puhuttiin myös valistusai-
neiston tuottamisesta, jotta kansan keskuudessa käsitettäisiin paremmin palokunta-aate.

Vuoden 1906 Oulun kokouksessa sama asia on esillä ja siellä keskustelun alustaja Karjalan Esi-
kaupungin VPK:n edustaja H. Toivonen pohtii edistysseurojen määrän lisääntymistä ja toteaa
*”Viime aikoina ovat työvänyhdistykset saaneet hyvin suopeata myötävaikutusta. Mutta sosiaali-
demokraatit pitävät vapaaehtoisia palokuntia porvareitten narrilaitoksina, he katsovat asiaa siltä*

kannalta, että rahamiehet ovat perustaneet paloapuyhtiöitä siinä tarkoituksessa että auttaisivat tulen takia vahinkoa kärsineitä niin kuin ovat tehneetkin.” Toisena huolena hän ilmaisi ”*VPK:tien riveihin yhtyy jäseniä enemmän huvin halusta kuin halusta avustaa lähimmäisiään”*. Alustus viittasi samalla kaluston hankintaan tarvittavien rahojen vähyyteen, kun kunnat ja kaupungit eivät osoittaneet varoja toimintaan ja jotkut paloapuyhtiöt olivat todenneet VPK-toiminnan säästäneen paloapuyhtiön maksettavia korvauksia, ja antaneet joissain tapauksissa palokunnalle avustuksen tehdystä työstä. (mt., 370) Yleinen Palokuntaliitto seurasi aktiivisesti toiminnan kehittymistä ja siihen tulleita muutoksia.

Vapaapalokunta oli aluksi paikallinen yhdistys. Yhdistyksien määrän noustessa syntyi yhteistä toimintaa yhdistyksien välillä, joka johti lopulta valtakunnallisen keskusjärjestön perustamiseen viidennessä yleisessä palokuntalaiskokouksessa vuonna 1906 Oulussa. Yleisen Palokuntaliiton toiminta jatkuu edelleen Suomen Pelastusalan Keskusjärjestön nimellä (Katajamäki 2006a, 7). Yleinen Palokuntaliitto alkoi tarmokkaasti ajaa palosuojelun ja tulensammutustointa parantavaa lakiehdotusta saatavaksi voimaan sekä maaseudun rakennussäännöstöä. Ensimmäisen ehdotuksen palolain tekemisestä oli Yleinen Palokuntaliitto tehnyt jo vuonna 1917 senaatille, mutta se ei päässyt käsittelyyn. Kuusankosken Voikkaalla pidetyssä yleisessä palokuntalaiskokouksessa 1920 voitiin jo kokousväelle ilmoittaa, että palolakia oltiin jo valmistelemassa Yleisen Palokuntaliiton toimesta (Nuoreva 1980, 427). Liiton johtomiesten laatima ehdotus palolaiksi hyväksyttiin eduskunta-aloitteen perusteella 21.4.1933 äänin 115–52. Eduskunta-aloitteen pohjalta hyväksytty palolaki tuli voimaan 1.1.1934 ollen ensimmäinen Skandinaviassa ja yksi Euroopan ensimmäisistä sekä ensimmäinen eduskunta-aloitteen pohjalta toteutunut laki itsenäisessä Suomessa. Järjestön valmisteleva lakiehdotus toteutui palolakina ja mahdollisti palotoimen kehittämisen kunnassa. Lakiin tehtiin muutoksia talvisodan kynnyksellä ja korjattu uusi palolaki tuli voimaan vuonna 1960 ja seuraava laki palo- ja pelastustoimesta 1975 (mt., 795–804). Yhteiskunnan muuttuessa lakia uusittiin 1999 pelastustoimilaiksi ja vuonna 2003 pelastuslaiksi aluepelastuslaitoksien myötä. Muutostarpeen takia uutta lakia on valmisteltu pari vuotta ja uusi pelastuslaki tulee voimaan toukokuussa 2011.

Vapaaehtoispalokuntien yleisen kokouksen aloitteen pohjalta ja muotoilemana saatu ensimmäinen palolaki siirsi palotoimen tehtävät selkeästi kunnan vastuulle ja kuntiin valitut palopäälliköt kirjoittivat sopimuksia VPK-yhdistyksien kanssa sammutustehtävien hoitamisesta. Vuonna 1934

voimaan tullut palolaki määritteli, että jokaisessa kunnassa on oltava palopäällikkö ja palokunta. VPK-pohjaiset yhdistykset saivat sammutussopimukseen pohjautuen taloudellisen turvan toiminnalleen, enää ei tarvinnut jokaista markkaa hankkia talkootoimintaan perustuen. VPK-yhdistyksiä perustettiin runsaasti vuoden 1933 jälkeen ja seuraava perustamisvuosikymmen oli sotien jälkeen 1940–1950-luvulla. Samanaikaisesti useita pienten paikkakuntien palokuntayhdistyksiä lopetti toimintansa tai toiminta loppui maaltapaon myötä, kun nuorisoa ja työikäistä väestöä muutti kaupunkeihin työn perässä. Samoin luovutetuille alueiden palokuntayhdistykset lopettivat toimintansa, muutaman jäädessä toimintaan perinneyhdistystyyppisinä (Monrepon VPK, Viipurin VPK ja sen Vipusäätiö). Kaikissa kunnissa ei kuitenkaan ollut omaa VPK-yhdistystä, joten kunnat pyrkivät tekemään yhteissopimuksia naapuri kunnassa toimivan yhdistyksen kanssa ennen omaan kuntaan perustettavaa VPK-yhdistystä, suoritepalkkaista tai vakinaista palokuntaa. Liikkuminen paikkakuntien välillä oli vaikeaa ja hidasta vaikka autokanta alkoi jo lisääntyä 1930-luvulla, mutta edelleen moni palokunta kuljetti kalustonsa tulipalopaikalle hevosilla ja rattailla. Kaukoapua lähdettiin silti antamaan matkojenkin päähän niillä kulkupeleillä mitä oli käytettävissä eli kävelen, hevosrattailla, hevosreellä, veneillä ja laivoilla ja jopa junalla. Kaukoapumatkoista esimerkiksi mainittakoon Kotkan VPK:n matka kahdella laivalla auttamaan Haminan palossa jo vuonna 1887 sekä Kemin VPK hälytysmatka Tornioon matkustajahöyry Tornilla 1928 auttamaan Röyttän sahapalossa. Kemin VPK kävi junalla sota-aikana sammuttamassa Oulussa saakka. VPK:t eivät koskaan kieltäytyneet naapuriavusta, sillä ennalta ei tiedetty koska itse tarvitaan apua.

Maan itsenäistymisen jälkeen olivat kaluston hankintaan liittyneet asiat painaneet palokuntalaisten mieltä harrastajien vähentymisen lisäksi. Mitään kalustohankintoja helpottavaa avustujärjestelmää ei ollut olemassa, vaan yhdistykset joutuivat hankkimaan sammutuskaluston ostoihin tarvittavat varat pääsääntöisesti erilaisilla keräyksillä ja tapahtumilla, kuten arpajaisilla, tansseilla ja huveilla. Vuoden 1926 palokuntalaiskokouksessa oltiin huolissaan huviveron vaikutuksista palokuntien juhliin (Nuoreva 1980, 433). Vuoteen 1920 mennessä valtio oli huomannut, että kansan tanssihaluja on hillittävä. Hillitseminen tapahtui asettamalla pelkille tansseille korkeampi vero kuin ohjelmallisille tanssi-iltamille. (Seppänen 2000, 177) Näytelmäryhmien toiminnan loppuminen palokunnissa vaikeutti ohjelmallisten iltamien järjestämistä ja pelkkien tanssien järjestämisestä joutuivat palokunnatkin maksamaan korkeampaa veroa. Vapaapalokunnan toimintaan sitoutuneiden määrä oli laskenut ja toisaalta osa kunnista halusi taata palokunnan saapuminen onnettomuuspaikalle. Kunnissa aloitettiin perustaa ensimmäisiä niin sanottuja puolivakinaisia palokun-

tia, joiden jäsenet saivat palkkaa sammutustyöstä. Useat näiden palokuntien jäsenistä olivat kunnan tai tehtaan palkkalistoilla, jolloin palkanmaksu ei keskeytynyt, vaikka henkilö osallistui sammutustoimintaan. Aktiivisten toimijoiden pula ja toisaalta ammattipalokuntien perustaminen veivät vapaapalokuntien jäseniltä intoa harrasteestaan. Vakinaisten palokuntien perustamisen jälkeen osa VPK-yhdistyksistä joutui kasvavissa kaupungeissa reservipalokunnan asemaan, joka entisestään vähensi palokuntaan kuulumisen merkitystä. Monet työnantajat eivät maksaneet palkkaa VPK-laiselle hälytyksien ajalta tai eivät antaneet lupaa lähteä kesken päivän hälytyksiin. Muiden harrastusmahdollisuuksien lisääntyminen vähensivät palokuntien jäsenmääriä. Yli 400 jäsenen palokuntiin oli jäänyt toimijoita alle 100 henkilöä sisällissodan, uusien järjestöjen ja muiden harrastusmahdollisuuksien lisääntymisen vaikutuksesta. Osa palokuntayhdistyksistä päätti itse lopettaa osan alaosastoistaan tai ne loppuivat tilojen tai harrastajien puutteessa. Jäljelle jäivät ydintoiminnot eli palonsammuttaminen ja varainhankinta kalustoa ja toimintaa varten.

Yksittäisen kylän turvallisuudesta liikkeelle lähtenyt toiminta koki sadassa vuodessa kansanliikkeenomaisen laajenemisen ja toimintamuotojen supistumisen. Vapaapalokuntien toiminta alkoi kansalaisten omasta tahdosta ja vähitellen kunnat antoivat palokunnalle ensin rahaa kalustohankintoihin ja myöhemmin tekivät sopimuksia turvallisuusvalmiuden ylläpidosta. Vapaaehtoinen kolmannen sektorin toimija oli muuttunut vähäisiä viranomaisvaltuuksia käyttäväksi sopimusrusteiseksi turvallisuuspalvelujen tuottajaksi. Nykyisin maassamme on lähes 900 erimuotoista palokuntayhdistystä, joista osa vastaa oman alueensa pelastustehtävien hoitamisesta joko täysin vapaaehtoiselta pohjalta tai toimenpidepalkkaan perustuen. (Palokuntalaiset sivusto, 2007) Toimenpidepalkan maksaa joko aluepelastuslaitos henkilökohtaisen työsopimuksen perusteella tai palokuntayhdistys toimii työnantajana. Liittyminen on edelleen vapaaehtoista, mutta toiminta edellyttää huomattavaa sitoutuneisuutta. Vuonna 2003 kuntien palotoimet yhdistettiin aluehallintouudistuksen kynnyksellä alueellisiksi maakuntarajoja noudattaviksi aluepelastuslaitoksiksi. Alueellinen pelastuslaitos on kuntien väliseen sopimukseen perustuen toimiva pelastusviranomainen, joka toimii maakuntahallituksen alaisuudessa tai keskuskuntajohtoisesti tuottaen pelastustoimen lakisääteisiä palveluja. (www.pelastustoimi.fi) Hallinnollisesti suurin osa pelastuslaitoksista toteuttaa liikelaitosperiaatetta (pelastuslaitos-liikelaitos). Nykyisin ammattipaloasemia eli päätoimisia palokuntia on 102, VPK-sopimuspalokuntia 505, henkilökohtaiseen sopimukseen perustuvia palokuntia 207 ja erilaisia sopimuspalokuntina toimivia tehdas- ja laitospalokuntia 20. Näissä on kaikkiaan hälytystehtäviin osallistuvia sopimuspalokuntalaisia 14 600 ja ammattihenki-

löstöä 4 000. Pelastustoimen järjestämistavasta johtuen Suomen pinta-alasta noin 95 %:n alueella pelastustehtävistä huolehtivat sopimuspalokuntalaiset. Tällä alueella asuu noin 46 % suomalaisista. Muilla alueilla lähinnä kasvukeskuksissa ja kaupungeissa sopimuspalokunnat toimivat ammatipalokuntien tukena ja reservinä. Vuotuisista pelastustoimen hälytystehtävistä sopimuspalokuntalaiset ovat mukana noin 70 %:ssa. Hälytystehtäviä on maassamme vuosittain yli 101 000 kappaletta. (Tietoa Suomen pelastustoimesta - verkkosivu, 2011)

2.4. Filantropia, jäsenistö ja demokratia

Suomeen saapuneet filantrooppiset ajatukset hyväntekeväisyydestä köyhien ja vähäosaisten hyväksi laajenivat ja saivat yhä enemmän kannatusta naisten parissa 1840-luvulta lähtien. Kaupunkeihin perustettiin rouvasväen yhdistyksiä, jotka auttoivat tehtaassa työskentelevää köyhälistöä. Vastuu köyhistä oli jo siirtymässä seurakunnalta kunnille, joten vapaille naisten muodostamille ryhmille jäi toimintamahdollisuus kehittyvässä kansalaisyhteiskunnassa. Toiminta oli kuitenkin rajoittunutta ja paikalliset yhdistykset varsin pieniä. Miehet osallistuivat naisyhdistyksien toimintaa huolehtien esimerkiksi talousasioista, koska naisilla ei vajaavaltaisuuden takia ollut edellytyksiä niiden tehtävien hoitoon. (Anttonen & Henriksson & Nätkin 1994, 36–37) Hyväntekeväisyys, varainkeruu ja toiminta toisten hyväksi hyväksyttiin miesten taholta ja naiset pääsivät kokoontumaan ja muodostamaan toimintaryhmiä kirkollisiin kohteisiin ja paikallisten tarvitsijoiden hyväksi. Rouvainyhdistyksien ja ompeluseurojen tuotteita myytiin ja annettiin arpajaisvoitoiksi valitun kohteen hyväksi, uusina kohteina mukaan tulivat raittiustyö ja koulutuksen mahdollistaminen köyhille. Rouvainyhdistykset ottivat kohteikseen myös palokuntayhdistyksiä ja lisäksi palokuntien sisällä toimi omia ompeluseuroja ja arpajaisia sekä juhlia järjestäviä huvitoimikuntia, joihin kuului sekä miehiä että naisia.

Palokuntayhdistys tarvitsi varoja toimintaansa ja jokainen auttava käsipari oli arvokas, oli kyseessä sitten arpajaistuotteen teko, tarjoilu, näytelmäpiiri, vaatehuolto, lukusalin hoito, laulukuoro tai palokunnan ompeluseura. Palokunnan eri osastot ja toiminnot tarjosivat siten naisille oivallisen paikan toimia, vaikka heidän osallistuminen muuten oli rajoitetumpaa. Muutamalla paikkakunnalla naisia oli lähinnä hetkellisesti mukana sammutusosaston toiminnassa. Mäntän VPK:n hälytysosastoon kuului tehtaalla työskennellyt nainen ja Oulunkylän VPK:lla oli naisista koottu ensiapuryhmä. Kangasalan VPK:n kyläosaston naiset huolehtivat metsäpalon sammutuksesta miesten

ollessa töissä muualla. Toiminnassa oli tasa-arvoa jo alkuvuosikymmeninä, vaikka perinteet ja säätytavat olivat tiukassa.

Jäsenet ja tasa-arvo

Palokuntia on pidetty aina hyvin demokraattisina toimintaryhminä, joiden jäseniksi ovat päässeet kaikki halukkaat. Niitä on pidetty myös tehokkaana puolisoitaallisesti johdettuina ja järjestäytyntä apua tuottavina toimintaryhminä. Alkuvuosina yhdistyksien jäsenluetteloiden perusteella suurin osa korkeammista johto- ja päällikkötason tehtävistä oli ylempien ammattiryhmien ja porvariston edustajien hallussa eli täysivaltaisten ja lukutaitoisten miesten, mutta jäsenluetteloista löytyi runsaasti myös ammattimiehiä, oppipoikia, renkiä ja työmiehiä. Työmiehiä on valittu jopa aivan yhdistyksen johtoon, mutta se ei ole yleistä. Naisia ei hallinto- ja johtotehtävissä ollut, mutta heidän omissa toimintaryhmissään he ovat toimineet osaston vetäjinä ja puheenjohtajina. Osassa julkaistuista jäsenluetteloissa etunimet on merkitty pelkällä kirjaimella ja mahdollisesti ammatti. Joissain luetteloissa oli jäsenten iät, joista pystyi päättämään nuorimpien olleen teini-ikäisiä poikia. Jäsenluetteloissa ei ole mainittu naisjäseniä, korkeintaan muutaman tärkein mainittiin nimeltä. Aineiston jäsen- ja luottamustehtäväluetteloista pystyi päättämään, että johtohenkilöiden vaihtuvuus yhdistysten toiminnan alkuvuosina oli pientä ja sitoutuneisuus toimintaan suurta. Sammutustyötä tekevien komppanioiden jäsenmäärät vaihtelivat huomattavasti eri vuosikymmeninä ja niiden jäsenten sitoutuneisuus oli välillä hyvinkin heikkoa toimintakertomuksien tekstien mukaan.

Palokuntayhdistyksien henki on kaikissa sama: jokaisella jäsenellä on yksi ääni. Osassa säännöistä sitä oli vielä tarkennettu siten, että toimivilla jäsenillä oli ääni, mutta maksavilla eli kannattavilla ei ollut äänioikeutta. Säännöissä oli palokunnan tarkoitukseksi kirjoitettu henkien ja omaisuuden pelastaminen. Viipurin VPK:n säännöissä vuodelta 1867 sanamuoto on seuraava

”§1 Viipurin kaupungin vapaaehtoinen sammutus- ja korjauskunta on Viipurin kaupunkikunnan jäsenten vapaaehtoisesti suostuma seura, jolla on tarkoituksessa panna sattuvissa tulipaloissa jaloille tottuneita ja kaupungin menestystä harrastavia miehiä, auttamaan sammutustyössä sekä pelastamaan henkeä ja omaisuutta.

= = =

§6 Työtätekevät ovat velvolliset väsymättömällä innolla ottamaan osaa niin hyvin kunnan harjoituksissa kuin sattuvissa tulipaloissa. Maksavilta ei vaadita ruumiillista palvelusta.

= = =

§16 Kullakin läsnä olevalla jäsenellä on äänestysvalta yleisissä kokouksissa. Äänestyksissä ratkaisevat useimmat äänet. Valitessa tulee aina, milloin erimielisyys ilmaantuu, äänestyksen tapahtua suletuilla lipuilla.” (Matikainen 195, 127–132)

Onkkaalan VPK:ssa jokaisen äänioikeus ratkaistiin vuonna 1884 seuraavasti ” *Päätettiin toistaiseksi palokunnan kesken äänestää kunnallislautakunnan äänilistan mukaan kaikissa muissa tapauksissa paitsi semmoisten Palokunnan jäsenten, joilla ei ole kunnallisia ääniä*”. Pöytäkirjassa todetaan perään että, ilman kunnallista äänioikeutta olleiden äänioikeuden ”takseeraa palokunta”. Pälkäneen kunnan kokouksissa äänioikeus ja äänimäärä määräytyivät maaomaisuuden ja tulojen perusteella eli sidottu suoraan äyrimäärään. Palokunnassa edes jonkinlaisen äänioikeuden saivat kaikki. (Sulamaa 2008, 9)

Tasa-arvoa ja demokratiaa noudattanut mies ja ääni –periaate täydentyi toisella periaatteella: yhdistyksellä on yksi korkein päättävä elin. Palokunnan asioista päätettiin yhdessä yleisessä kokouksessa, jossa jäsen pääsi tarvittaessa käyttämään ääntään. Käytännön asioita hoiti hallitus ja palokunnan päällikkö kokouksen päätöksien mukaisesti. Äänioikeus ja hallitus oli usein määritelty yhdistyksen säännöissä sisältäen pykälän äänestämisestä asioissa ja vaaleissa suljetuilla lipuilla. Äänioikeus ja hallinto sisälsivät periaatteen perustuslaillisesta itsehallinnosta, joka oli arvokas palontorjunnassa. (Alapuro & Stenius 1989, 33) Palokunta noudatti lisäksi yleishyödyllisyyden periaatetta, kuten esikuva Amerikassa oli noudattanut ja sen kautta kiteytti käsityksen aatteellisen yhdistyksen luonteesta yleisenä ja yleishyödyllisenä. Palokunta ei tavoitellut voittoa eikä se valikoinut avun saajaa. Juhlilla, arpajaisilla ja lahjoituksina saatu raha käytettiin palokalustoon, palokunnan taloon, palokuntavaatteisiin ja –merkkeihin. Tehdystä sammutustyöstä ei vaadittu palkkiota, mutta palovakuutusyhtiöiden sekä yksityisten antamat lahjoitukset otettiin ilolla vastaan. Pari palokuntaa sai tontin lahjoituksena talon rakentamista varten. 1800-luvun loppupuolella kunnat myönsivät jonkin verran avustuksia kertyneistä viinavoittovaroista. Kieltolain voimaantulon jälkeen tämäkin avustusmuoto poistui ja jäljelle jäivät vain satunnaiset avustukset kalustohankintoihin. Ensimmäisen sadan vuoden aikana palokuntayhdistykset eivät saaneet vuosittaisia korvauksia tekemästään sammutus- ja pelastustyöstä. Vapaapalokuntatoiminta täytti kaikki kolmannen sektorin toimijan tuntomerkit: vapaaehtoisuuden, yleishyödyllisyyden sekä voittoa tavoittelemattoman toiminnan. Ensimmäisen palolaki toi vuosittaisen avustussumman, joka käytettiin pitkälti kalustohankintoihin sekä muuhun yhdistystoimintaan.

3. KANSALAISYHTEISKUNNAN KEHITYS

Kansalaisyhteiskunnan kehityksen perusedellytys on kansalaisuus, joka voidaan käsittää yhteisön antamana jäsenyytenä. Ensimmäisen kansalaisyhteisön syntyminen ajoitetaan antiikin Kreikkaan perustuen jäsenyyden määrittelemiseen. Kreikan kaupunkivaltiot olivat pieniä ja kilpailivat keskenään, jolloin tuli keskeiseksi määritellä mihin yhteisöön kansalainen kuului ja oli sitoutunut. Kansalaisuus muodostui erityisasemaksi yhteisössä, jonka etuun asukas sitoutui. Kansalaisuus myös periytyi vanhemmiltaan poikalapsille. Kansalaisuuden ulkopuolelle jäivät orjat, joilla ei ollut kansalaisuuden tuomaa erityisasemaa, joka sääтели ihmisten välisiä suhteita ja oikeuksia. Kansalaisille kuului joitain velvollisuuksia ja niiden täyttäminen tulkittiin kansalaisen uskollisuutta yhteisölle. (Nivala 2009, 74–75) Yhteisön kiinteytyessä syntyi poliittinen yhteisömuoto kansallisvaltio, jonka alueella vallitsi suvereenius, hallinnollinen ja poliittinen yhtenäisyys sekä kansallinen yhteisö. Kansallisvaltiot kehittyivät Ranskan vallankumoukseen saakka, jonka jälkeen valtiot pyrkivät suunnitelmallisesti korostamaan aluettaan etnisesti ja kulttuurisesti ja siten korostivat niitä valtiomuodostuksen keinoina. 1800-luvulla kehittyi nationalistinen ideologia, joka korosti yhtenäistä kansallista identiteettiä, syntyperää, kieltä, kulttuuria, kansanluonnetta, historiaa ja uskontoa tai muuta yhdistävää tekijää. (mt., 82–86) Kansalaisuus muodostui annetuksi jäsenyydeksi ja vasta autonomisen osallistumisen kautta yksilö voi toteuttaa itseään ja muodostaa yhteisön, josta kehittyy kansalaisyhteiskunta. (mt., 127–145) Kansalaisten muodostama kansalaisyhteiskunta oli edellytyksenä vapaapalokuntien syntymiselle. Vapaapalokuntaliike syntyi Amerikassa, jota pidetään myös demokratian lähtökotina. Vertailen seuraavassa Aleksis de Tocquevil-len havaintoja Amerikan demokratiasta sekä yhdistystoiminnasta siihen aikajaksoon, kun kansalaisyhteiskunta alkoi muotoutua Suurruhtinaskunnassa ja vapaapalokunta-aate rantautui Eurooppaan ja Suomeen.

3.1. Amerikkalainen demokratia ja kansalaisyhteiskunta

Ranskalainen Alexis de Tocqueville syntyi ja kasvoi vallankumouksen jälkeisessä Ranskassa, jossa vallitsi vapaus, veljeys ja tasa-arvo. Ranskasta tuli tasavalta 1792 noin kymmenen vuotta myöhemmin Amerikan itsenäisyysjulistuksen (1783) jälkeen. Amerikassa itsenäisyysjulistusta oli ollut allekirjoittamassa myös vapaapalokunta-aatteen kehittäjä Benjamin Franklin sekä muita vapaapalokunnassa toimineita poliitikkoja. Aatelissukuinen Alexis de Tocqueville teki tutkimus-

matkan Yhdysvaltoihin (1831–32) tutkiakseen vankiloiden olosuhteita ja selvittääkseen samalla mihin amerikkalainen hyvinvointi perustui. Palattuaan Ranskaan de Tocqueville kirjoitti amerikkalaiseen yhteiskuntaan liittyvistä havainnoista kirjan *De la démocratie an Amérique* vuonna 1835, joka sai välittömästi suuren suosion. (de Tocqueville 2006, 15–18) Teoksessaan de Tocqueville ylisti demokratian vaikutuksia yhteiskuntaan tarkoittaen sanalla demokratia yhteiskunnan yleistä luonnetta, ei poliittista järjestelmää. Tocquevillen kirjassa yhteiskunnan keskeinen tunnusmerkki on elinolojen samanvertaisuus, jolla hän käsittää mieskansalaisten juridista tasa-arvoisuutta ja ihmisten elämänmuotojen samankaltaisuutta. Yhteiskunnassa on rikkaita ja köyhiä, mutta heidän väliltään puuttuu juridiset raja-aidat tai sellaiset tekijät, jotka tekisivät rikkaista suljetun muista erottuvan ryhmän. Tämä erottaa demokraattisen yhteiskunnan aristokraattisesta yhteiskunnasta mitä Tocqueville itse edusti. (mt., 25). Pohtiessaan amerikkalaisen yhteiskunnan rakennetta ja kenelle valta siellä kuuluu, de Tocqueville päätyi ajatukseen, että kansa nimittää lainlaatijan ja toteuttajat. Hallitusmuoto on edustuksellinen, joten edustajien kautta kansan mielipiteet tulevat esille lähes suoraan. Yhteisenä tavoitteena on toive maan parhaasta ja puolueet koettavat houkutella kansalaisia omiin riveihinsä saadakseen omille tavoitteilleen tukea. (Tocqueville 2006, 205–)

Amerikkalaiseen demokratiaan kuuluvat Tocquevillen mukaan seuraavat asiat. Maassa oli *lehdistön vapaus*, jonka voima tuntui poliittisissa mielipiteissä sekä moraalikäsitelyissä. Lehtien sisällöstä suuri osa oli ilmoituksia ja vain osa kiivasta keskustelua. Painovapauden lisäksi maassa valitsi *poliittisen yhdistystoiminnan vapaus*. Yhdistystoiminta oli Amerikassa monipuolista ja hyvin hyödynnettyä. Maassa oli jo 1830-luvulla runsaasti riippumattomia yhdistyksiä, joissa kansalaiset voivat toimia. *Yhdistymisvapaus* toteutui parhaiten politiikassa, jossa saman aatteen kannattajat voivat liittyä yhteen ja muodostaa vaalikollegioita. Amerikkalaisella yhdistyksellä oli hallitus ja jäsenet toimivat yhdessä, jotta yhteinen hanke toteutuisi. *Yleinen äänioikeus* oli voimassa kaikkialla. Amerikkalaiset pitivät kiinni *tasa-arvostaan* ja se oli läsnä kaikkialla, joka hetki. (Tocqueville 2006, 493) Demokraattiset kansan haluavat luonnostaan tasa-arvoa eivätkä siedä aristokrati-aa, mutta sietävät köyhyyttä ja orjuutusta. *Vapaus* ei voi toteutua ilman tasa-arvon tukea. Yhteiskuntamuodon säilymisen takia ihmisen täytyi kehittää taitojaan toimia yhdessä sitä mukaan kuin yhteiskunta tulee tasa-arvoisemmaksi. Demokraattisessa maassa yhdistyksen toimijat löysivät toisensa helpommin sanomalehtien avulla. Sanomalehtiä tarvittiin jäsenmäärän kasvattamiseksi sekä tiedonkulussa jäsenten kesken. Poliitiikan ja yhteisten asioiden hoitamisen vuoksi yhdisty-

mishalu ja – tottumus yleistyvät, joten jos yhteiskunta kieltää poliittiset yhdistykset, niin muidenkin yhdistyksien määrä on vähäisempi. Yhdistystoiminnan vapaus kehittää demokratiaa ja tavallaan poliittisia yhdistyksiä voidaan pitää suurina ja ilmaisina kouluina, joissa kaikki kansalaiset pääsevät oppimaan yleisen yhdistystoiminnan yleiset periaatteet.

Vapaapalokuntaliike sai alkunsa demokraattisessa Amerikassa, jossa kansalaisilla oli jo ennen Tocquevillen tutkimusmatkaa ollut mahdollisuus liittyä yhdistyksiin, lehdistöllä oli sananvapaus ja kansalaisilla mahdollisuus tasa-arvoiseen toimintaan. Keisarin Suomessa olivat toteutumassa samat elementit kuin 1700-luvun Amerikassa. *Suomalaisuus* kansallisaatteena oli heräämässä, maan lehdistöllä oli vapaus ja se onnistui säilyttämään sen, *ihmisten ja aatteiden liikkuvuus* oli alkanut sekä *yhdistystoiminta* oli heräämässä, vaikka siinä oli keisarin määäämiä rajoituksia. Elementit kansalaisyhteiskunnan synnylle ja demokratialle olivat olemassa. Palokunta-aate oli ensimmäisiä kansanliikkeitä, joka rantautui Keisarin Suomeen salaseurojen, uskonnollisten yhdistyksien sekä sivistysseurojen jälkeen. Palokunnassa päästiin toteuttamaan demokratian toteuttamista, koska toiminta pidettiin kaikille avoimena, sillä oli oma hallinto, se käytti lehdistöä aatteensa levittämiseen ja yhdistyksen sisällä vallitsi yhtenäinen äänioikeus ja tasa-arvo. Lisäksi toiminnalla oli yhteinen päämäärä, se katsottiin yleishyödylliseksi ja mitään toimintamuotoa ei väheksytty.

3.2 Kansalaisyhteiskunnan kehityksen taustaa Suomessa

Ruotsin kuningaskunnan alueelle syntyivät ensimmäiset salaseurat, lähinnä vapaamuurareiden loosit, 1700-luvun loppupuolella. Viimeisen vuosikymmenen aikana perustettiin ensimmäiset sivistysseurat, kuten Suomen Talousseura (1797). Ensimmäiset uskonnolliset yhdistykset perustettiin vielä samalla vuosikymmenellä. (Raninen ym. 2008,14) Suomen siirtyminen Ruotsin valtakunnasta osaksi Venäjän keisarikuntaa perustui keisarien Aleksanteri I ja Napoleon I väliseen sopimukseen vuodelta 1807. Sopimuksen perusteella syttyi Suomen sota 1808–09, joka päättyi Haminan rauhaan. Venäjän keisari halusi laajentaa valtaansa länteen ja perustettuun Suomen suurruhtinaskunnan alueeseen liitettiin Suomi ja Ahvenanmaa sekä Viipurin ja Käkisalmen läänit. Porvoon valtiopäivillä Aleksanteri I huudatti itsensä Suomen suurruhtinaaksi ja samalla sai alkunsa Suomen suurruhtinaskunta omana alueena ja valtiona. Keisari lupasi manifestissään 17.6.1808 säilyttää maan vanhat lait ja säätyjen etuoikeudet. Sama manifesti sisälsi julistuksen Suomen yh-

distämisestä Venäjän keisarikuntaan. Venäläisten päättäjien oli helpompi hyväksyä Suomen sisäinen autonomia ja samalla välttää sissitoiminta. Hienovarainen miehityshallinto ja uskollisuusvalojen saaminen talonpojilta olivat keinoja saada pidettyä siviiliväestö rauhallisena. Suomen alue muuttui sotilaallisesti miehitetystä alueesta pysyväksi hallinnolliseksi yksiköksi. (Klinge, 1997, 11–16) Keisari oli 1809 puheessaan sanonut, että Suomi on nyt korotettu kansakuntien joukkoon ja että se on saanut kansakunnan arvoaseman (mt., 24) Kieliasiaassa ei uudessa Suomen suurruhtinaskunnassa tehty mitään päätöksiä, joten Ruotsin kieli säilyi hallinnollisena kielenä ja suomea käytettiin jonkin verran lähinnä kuulutuksissa. Kirjeenvaihdossa Venäjän ja Keisarin viranomaisien kanssa käytettiin ranskaa, venäjää ja saksaa. Ruotsi säilyi kulttuurikielenä aina 1800-luvun loppupuolelle, jolloin kansalaistoimintaan osallistuvat ylioppilaat alkoivat käyttää suomea. Ruotsinkieli oli edellytys virkoihin koko suuriruhtinaskunnan ajan. Suomen kielen käytöllä oli kansallisaatteen mukaisesti poliittinen luonne, tavoitteena oli suomalaisen, ei-ruotsalaisen kansallisuuden muovaaminen. (mt., 39–42) Säätyjen asema pysyi aluksi entisellään. Suomalaisilla talonpojilla oli Viron ja Liivinmaan maaorjiin verrattuna itsenäinen asema ja edustusoikeus ”pienruotsalaisten” säätyveljien kanssa. Talonpoikien poliittiset oikeudet olivat ennemminkin jäänne vanhasta kuin uudistus. Keisarikunnan pääkaupungin läheisyydessä Karjalassa talonpojat asetettiin Suomen lakien alaisuuteen ja siten he saivat edustusoikeuden. (Klinge 1997, 28–29) Suomeen perustettiin tarvittavat virastot sekä laitokset. Helsinki korotettiin pääkaupungiksi 1812, jonka jälkeen alkoivat mittavat rakennustyöt tarvittavien hallintorakennuksien ja torien saamiseksi kallioiseen maastoon. Kehityskulku johti siihen, että Suomi saavutti aseman kansakuntana ja alueena keisarikunnasta omia lakeja noudattavana suuriruhtinaskuntana, joka vannoi uskollisuutta keisarille ja samalla säilytti saavuttamansa aseman sekä pystyi kehittymään kansakuntana ja kansana.

Ensimmäinen edellytys kansalaisyhteiskunnan kehittymiselle on se, että on olemassa *alue*, jossa kansalaiset voivat toimia ja osallistua. Itsenäinen hallinnollinen alue suuriruhtinaskuntana mahdollisti yhdistystoiminnan, kansan sivistämisen, yhteistoiminnan ja osallistumisen. Suomalaiset saivat säilyttää *lakinsa*, *kielensä* ja jopa *hallintomallin*, vaikka keisari oli kaiken yläpuolella. Suomessa oikeaksi suomalaiseksi kansaksi nationalistisessä hengessä hahmotettiin maan suomea puhuva enemmistö. Kansallisromantiikan suuntauksen mukaisesti katsottiin, että kansan ominaislaatua ylläpitää erityinen *kansallishenki*. Oma kieli oli oleellinen yhtenäisyyttä luova ja ylläpitävä sekä sen omaa sivistystä ilmaiseva tekijä. Suomen ja ruotsin kielen aseman säilyminen edisti kansallishengen nousua maassa. Sivistyneistöä pyrittiin kansallistamaan ja vaihtamaan kieli suomek-

si. Snellman kehotti ylioppilaita lähestymään kansaa ja osallistumaan sen sivistämiseen, kansallishengen luomiseen ja kansallisen tiedostamisen edistämiseen. (Stenfors 2007, 29) 1820-luvulle tultaessa yliopiston piirissä perustettiin Lauantaiseura, jonka vaikutuksesta perustettiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831. SKS:n perustaminen edusti sitä uutta yhdistymisen aatetta, josta Tocqueville kirjassa tarkoitti (Alapuro & Stenius, 1898, 15) Samaan aikaan perustettiin ensimmäisiä raittiusyhdistyksiä sekä filantropiaan liittyviä rouvasväenyhdistyksiä. Kansallinen ja sivistyksellinen herääminen oli tapahtunut romantiikan hengessä. Luokkarajoja rikkonut sosiaalinen liikkuvuus työn perässä lisääntyi ja samanaikaisesti kansalaisiin levisi usko siitä, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa epäkohtiin ja muuttaa yhteiskuntaa. Paikallislehdistö syntyi valtakunnallisten ja maakunnallisten lehtien rinnalle vuosisadan loppupuolella. (Stenfors 2007, 33)

Sääty-yhteiskunnasta siirryttiin kohden kansalaisyhteiskuntaa, jossa kansalaiset pääsivät vaikuttamaan ja osallistumaan vapaaehtoisesti ja omaehtoisesti yhteisten asioiden hyväksi. Kaupungeissa järjestäytyminen alkoi 1840-luvulla ja maaseudulla hieman myöhemmin. Yhdistystoiminnan laajenemisen rajoittamiseksi tuli vuonna 1849 voimaan määräys, että kaikkien perustettavien yhdistyksien tuli hankkia lupa keisarilta ja määräys koski myös jo perustettuja yhdistyksiä. Vuonna 1883 Suomen Senaatti sai oikeuden vahvistaa yhdistyksien säännöt. Reilu kymmenen vuotta myöhemmin 1898 eli juuri ennen ensimmäisen sortokauden (1899–1905) alkua perustaminen hankaloitui, lopulta pysähtyi kokonaan ja siirtyi hallitsijan päätettäväksi. Eduskunta sääti vuonna 1906 yhdistymisvapautta koskevan säännöksen. (Stenfors 2007, 33–34) Yhdistysten perustamisen mahdollistuminen, lehdistön kehittyminen, liikkuvuuden lisääntyminen ja mahdollisuus saada sivistystä sekä kansakoululaitoksen perustaminen mahdollistivat kaikki yhdessä kansalaisyhteiskunnan voimakkaan kasvun.

Kansallisen heräämisen ja kansalaisten toimintamahdollisuuksien lisääntyessä Suomeen syntyi nationalististen ajatuksien saattamana *fennomaaninen liike* ja sen vastaliikkeenä *svekomaaninen liike*. Fennomaanien tavoitteena oli nostaa suomen kieli valtakieleksi ja se oli lähellä fennofiilisyyttä eli suomenmielisyyttä. Vuonna 1850 tuli voimaan suomen kielen käyttökielto eli suomenkielellä ei saanut julkaista kuin uskonnollista ja taloudellista kirjallisuutta. Sitä ennen oli jo annettu kielto kuulua salaseuroihin ja määrättiin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa rajoittamaan jäsenensä ainoastaan akateemisiin jäseniin ja hylätä ylioppilaiden, naisten ja talonpoikien hakemukset. Uusia painoksia sai ottaa vanhoista kirjoista ja suomenkieliset lehdet saivat jatkaa ilmestymis-

tään. *Sensuuriasetus* pyrki edistämään kansan valistamista, mutta välttämään asioiden politisointia. Suomenkielen oppikirjat ja sanakirjat olivat sallittuja ja Keisari määräsi suomenkielen osaamisen vaatimukseksi tuomareille ja kihlakunnan tuomareille suomenkielisillä alueilla. Viranomaiset olivat huolissaan esivallan ja lakien kunnioittamisen vähenemisestä ja määrittivät esimerkiksi pohjanmaalaisille puukkojunkkareille uhkasakkoja puukon kantamisesta vyötäröllä ilman syytä. (Klinge 2007, 158–159) Suomen kielen asema vahvistui entisestään vuonna 1858, jolloin voimaan astui asetus kansanopetuksesta kunnallisissa kansakouluissa. Samanaikaisesti yliopistoon perustettiin suomen kielen professuuri. Osittainen sensuuri ja samanaikainen kielellisen aseman vahvistuminen tapahtuvat saman vuosikymmenen aikana. Käytännössä sensuuriasetus kumoutui jo neljän vuoden kuluttua antamisesta (mt., 198). Suomen kielen aseman virallistamista valmisteltiin senaatissa, mutta lopulta J.V. Snellman ohitti senaatin ja sai keisari Aleksanteri II:n antamaan kielirispektin eli kieliasetuksen (1863), joka mahdollisti käyttää suomen kieltä virallisissa yhteyksissä sekä takasi 20 vuoden siirtymäkauden virkamiehille suomen kielen opiskelua varten. (Kielilakikomitea 2000, 9)

Krimin sodan (1854–55) jälkeen Suomeen alkoi syntyä uusia ammattiyhdistyksiä sekä ensimmäisiä puolueita. Perustettiin ensimmäiset työväestölle tarkoitetut sivistisyhdistykset ja urheiluseurat sekä ulkomailta tulleen mallin mukaan Suomen Punainen Risti 1877. Palokuntien perustamisen nousukausi alkoi 1863, jonka jälkeen palokuntaliike levisi nopeasti eri puolille maata, ensin kaupunkiin ja heti perään maaseudulle. Yhdistysten perustamiselle piti saada lupa keisarilta ja myöhemmin senaatilta tai kuvernööriltä, joten perustaminen oli rajoitettua. Paikkakunnalle perustetut yhdistykset keräsivät runsaasti toimijoita jäsenistöönsä. Nuorisoseurojen, palokuntien, hyväntekeväisyisyhdistyksien, raittiusseurojen ja urheiluseurojen toiminta alkoi ja muodostui vilkkaaksi.

Naisten yhdistystoiminta laajeni ompeluseuroista ja perustettiin Suomen Naisyhdistys 1884 sekä köyhien naisten sivistämiseen tähdännyt järjestö Sivistystä kodeille, joka muutti nimensä heti perustamisen jälkeen (1899) Martta-liitoksi. (Haltia 1949) Ensimmäinen varsinainen poliittinen puolue oli Suomen Työväenpuolue, joka perustettiin 1899. Muita 1800-luvun puolella toimineita puolueita olivat Suomalainen puolue, Ruotsalainen puolue, Liberaalinen puolue ja Nuorsuomalainen puolue. Näiden kannattajajoukot vaihtelivat ja puoluejärjestelmä vakiintui vuonna 1906 ensimmäisissä eduskuntavaaleissa ja uusiutui itsenäistymisen yhteydessä. Palokunta toimi näyttä-

västi, kuten kuvassa 5 oleva Kuopion VPK, joka on valmiina marssille kesällä 1905. Etummaisena on yhdistyksen lippu kantajineen ja sen perässä osastot omien lippujensa taakse ryhmitäytyneinä. Soittokunnalla ei ole palokunnan asua, vaan se on siviilivaatteissa palokunnan merkkihatussa ryhmän etuosassa.

Kuva 5
Kuopion VPK 1905 lähdössä marssille järjestäytyneenä osastoitain.

Vuosisadan vaihteessa työväenjärjestöjen määrä kasvoi huomattavasti yhdessä raittiusliikkeen kanssa. Poliittinen herääminen aiheutti kansalais-, sivistys-, kulttuuri- ja urheilujärjestöjen kahlitajaon ja työläiset perustivat omia yhdistyksiään. (Raninen 2008, 15–17) Vastaavasti palokunnissa toimineita urheilu- ja voimisteluseuroja, näytelmäryhmiä, soittokuntia ja laulukuoroja itsenäistyi tai hajosi jäsenten siirryttyä uusiin perustettuihin kulttuuriseuroihin jäseniksi. Urheiluvälineitä, torvia ja näyttämötarvikkeita lainattiin ja jopa varastettiin. Työväenliikkeen toiminnan alkaminen ja selkeät vaatimukset muun muassa kahdeksan tunnin työpäivästä sekä kaikille yhtenäisestä äänioikeudesta kantoivat hedelmää. Maahan saatiin vuonna 1906 kaikille yhtenäinen oikeus osallistua valtiollisiin vaaleihin ehdokkaana ja sekä äänestää niissä. Äänioikeuden saivat naisten lisäksi myös maattomat miehet ja työväestö. Äänioikeus tuli ennen ensimmäisiä eduskuntavaaleja ja aikaisempi säätyjakoon perustunut kansaedustajalaitos sai väistyä. Eduskunta- ja vaaliuudistuksen myötä vuonna 1907 maahan saatiin eduskuntalaitos, jonka ensimmäiseen eduskuntaan valittiin 19 naista ja 181 miestä. (Eduskuntavaalit 1907)

Voimakas poliittinen liikehdintä sai aikaan toisen sortokauden (1909–1917), jonka aikana keisari pyrki voimakkaasti venäläistämään suuriruhtinaskunnan aluetta. Venäjän puolella asuneet saivat oikeuden hakea suuriruhtinaskunnan puolella sijaitsevia korkeita virkoja, suomalaiset sotakompaniat lopetettiin ja suomalaisen nuorukaiset määrättiin suorittamaan asepalvelus Venäjän keisarin armeijaan Venäjän puolelle. Suomen asiat alistettiin Venäjän duumalle ja se johti lopulta pyrkimykseen venäläistään Suomessa sijaitsevat virat ja virastot. Tilanne Venäjällä kärjistyi ja muut-

tui kansannoususta lähteneessä lokakuun vallankumouksessa 1917 ja johti Suomen julistautumiseen itsenäiseksi joulukuussa 1917. Jo sitä ennen järjestystä ylläpitävät ryhmät eli järjestysryhmät ja –miehistöt, suojelukaartit ja muut puolisotilaalliset ryhmät olivat ottaneet punakaartin tai suojelukunnan nimen ja omaksuneen niiden ideologian ja käytöksen. (Klinge 1997, 450- 524, Hersalo 1966, 84–188)

Kansalaisyhteiskunta oli päässyt hyvään alkuun keisarin ajan Suomessa. Sitä olivat edistäneet suomenkielinen lehdistö ja sen vapaus lyhyttä sensuurikautta lukuun ottamatta, kansakoululaitoksen alku, yhdistysvapaus, poliittinen toimintavapaus sekä sen mukanaan tuoma mahdollisuus vaikuttaa. Yleinen ja yhtenäinen äänioikeus paransi entisestään vaikutusmahdollisuuksia ja suomalaisen identiteetin kehittymistä. Asiaan myötävaikutti runsas yhdistystoiminta ja sitä kautta saatu kokemus siitä, että kun henkilö kuuluu johonkin jäsenenä, se kasvattaa hänen lojaalisuuttaan ja solidaarisuuttaan siihen kansakuntaan ja yhteisöön, jossa hän toimii. Yhdistystoiminnan kautta opittiin demokratian periaatteet tasa-arvosta ja itsehallintoperiaatteesta sekä huomattiin yhdistystoiminnan mahdollisuudet muokata yleistä mielipidettä. Kehitykseen toivat oman lisänsä Euroopasta tulleet nationalismi sekä kansallisromantiikka vallankumouksellisten ja poliittisten ajatuksiensa lisäksi. Vuoden 1917 Venäjän vallankumouksen seurauksena tapahtuneen Suomen itsenäistymisen jälkeen jatkui se kehitys, joka oli alkanut jo 1800-luvun puolivälissä. Sääty-yhteiskunnan tilalle muodostuneen luokkayhteiskunnan ristiriidat kärjistyivät vuoden 1918 sisällissodaksi, josta käytetään nimikkeitä vapaussota tai veljessota, riippuen kirjoittajasta. (Alapuro & Stenius, 1989, 5-6) Sisällissodan seurauksena hävinnyttä osapuolta – punaisia – pidettiin syyllisinä, erotettiin yhdistyksistä ja syrjittiin, joka ilmeni esimerkiksi työväen punalippujen käyttöön tulleina rajoituksia. Vuosisadan vaihteen liput olivat enemmän isoja viirejä, joissa oli yhdistyksen nimilyhenne tekstinä, viirien muoto muuttui myöhemmin lippumaiseksi. Eri aatteiden yhdistyksien rinnakkaiselo jatkui rauhallisena. Vuonna 1919 perustettiin Työväen Urheiluliitto (TUL) Suomen Valtakunnan Urheiluliitosta (SVUL) erotettujen urheilu- ja voimisteluseurojen valtakunnalliseksi kattojärjestöksi. Suojeluskunta jatkoi aktiivisesti omaa toimintaansa maan turvallisuuden takaamiseksi. Sen rinnalle perustettiin naisille suunnattu Lotta-Svärd- järjestö (1920) sekä tytöille tarkoitettu Pikku-Lotta toiminta (1931) ja pojille Sotilaspoikatoiminta (1928). VPK- toiminta pysyi erillään Suojeluskunnasta, vaikka yhteistyötä tehtiin järjestöjen välillä. Toisen maailmansodan pelko sai kansalaiset liittymään aktiivisesti tarjolla oleviin järjestöihin.

4. TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tulen tuhovoimaa vastaan oli jo vuoden 1350 Maunu Eerikinpojan kaupunkilaissa pykälä, joka sisälsi määräyksiä koskien tulen käyttöä, sammutustoimia ja rangaistuksia huolimattomuudesta (Katajamäki 2006b, 12). Tulen tuhoja pelättiin ja palokunnan syntyminen paikkakunnalle toi huomattavan turvallisuustason nousun. Koko yhteisön turvallisuus parani ja samalla saatiin mahdollisuus toimia aktiivisina kansalaisina yhteisön hyväksi. Mahdollisuus toimia otettiin palokuntayhdistyksessä laajasti käyttöön. Varhaisen demokratian tavoite tasapuolisesta jäsenyydestä sai palokuntayhdistyksen toimintamuodot monipuolistumaan ja toimintaan liittyi runsaasti jäseniä. Selkeä organisaatiomalli – oma hallinto ja tasapuolinen äänioikeus – osaltaan lisäsivät yhdistyksen suosiota heräävässä kansalaisyhteiskunnassa yhdessä filantrooppisten, yleishyödyllisten ja palokunta-aatteellisten ajatuksien kanssa. Varhaisten vapaapalokuntien toiminnan laajuutta ja sen vaikutuksia yhteisöön ja kansalaisiin ei ole tutkittu. Selventääkseni toiminnan merkitystä kansalaisyhteiskunnalle, yhteiskunnalle, kansalaisille sekä yhdistyksen jäsenille tutkin seuraavia asioita vapaapalokuntien toiminnasta niiden ensimmäisen sadan vuoden ajalta.

- Ovatko vapaapalokunnat toimineet demokraattisena kansalaistoiminnan paikkoina ja onko niillä ollut merkitystä kansalaisyhteiskunnan kehittymiselle?
- Mitä eri kansalaistoiminnan muotoja ja määriä on ollut vapaapalokunnissa sadan ensimmäisen toimintavuoden aikana ollut ja mitä muutoksia niissä on tapahtunut?
- Millainen merkitys palokuntayhdistyksellä on ollut paikkakunnan kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien tuottajana?

Ensimmäisen kysymyksen selvittämiseksi olen tarkastellut kansalaisten toimintamahdollisuuksia vapaapalokunnassa ja mitä merkitystä sillä on ollut palokuntaan kuuluneille henkilöille. Samalla olen tarkastellut demokratian toimivuutta yhdistyksessä, toimiko mies ja ääni –periaate ja onko liittymisvapaus sekä tasa-arvo toteutuneet.

Toisen kysymyksen selvittämiseksi olen tarkastellut palokunnissa esiintyneitä erilaisia kansalais-toiminnan muotoja ja määriä sekä niiden määrään tulleita muutoksia, toimintamuodon loppumisia sekä mitkä toimintamuodot ovat jäljellä edelleen toimivissa yhdistyksissä. Kansalaistoiminnaksi olen käsittänyt erilaiset toimintaryhmät sekä toimintamuodot, joiden kautta yhdistys on kohdista-

nut toimintaansa ulospäin kansalaisille kuin myös niitä toimintamuotoja, jotka ovat pitäneet jäsenet jäseninä ja tuottaneet sosiaalista pääomaa jäsenille. Aikajaksona on ensimmäiset sata vuotta, mutta olen peilannut toimintamuotojen muutosta nykypäivään siltä osin, kun toimintamuoto on säilynyt yhdistyksissä.

Kolmannessa kysymyksessä etsin vastausta palokuntayhdistyksen toiminnan merkityksestä paikkakunnalla. Tähän liittyen tarkastelen palokuntien määrän nousua, toimitiloja ja mitä kaikkia toimintoja palokunta on tuonut mukanaan paikkakunnalle sekä onko sillä ollut sivistyksellisiä toimintoja, jotka ovat edistäneet kansalaisten vaikutus- ja osallistumismahdollisuuksia.

Näiden kolmen peruskysymyksen avulla pyrin selvittämään aineistosta miten laajasti palokuntayhdistys on mahdollistanut kansalaisille osallistumista yhteiskunnan toimintaan aktiivisina kansalaisina, mitä toimintamuotoja se on luonut tämän mahdollistamiseksi sekä miten nämä muodot ovat muuttuneet yhteiskunnan muuttuessa ja kansalaisyhteiskunnan kehittyessä.

Käytettävä lähdeaineisto on lähes kokonaisuudessaan kirjoitettua eikä tapahtuma-ajalta ole mahdollista saada haastattelumateriaalia. Tutkittavaksi ajanjaksoksi olen rajannut aikajakson ensimmäisen vapaapalokunnan perustamisesta (1838) sata vuotta eteenpäin vuoteen 1938. Lisäksi olen toimintamuotojen osalta peilannut tutkittujen palokuntien tilanteeseen lyhyesti 2000-luvulla. Aineistoon on valikoitunut 56 yhdistystä heidän julkaisemien historiikkien perusteella. Tutkitut palokunnat on merkitty liitteessä 4 olevaan perustettujen palokuntien luetteloon. Kaikki perustetut yhdistykset eivät ole julkaisseet kirjalliseen muotoon saatettua yhtenäistä dokumenttia toiminnastaan, joten käsitelty aineisto koostuu niistä kirjoista ja aineistoista, joita sain käsiini. Kirjat on julkaistu suurelta osin omakustanteina, jolloin niitä ei ole ollut julkisesti saatavissa ja siten ei niitä ole myöskään kirjastoissa. Osassa vielä toimivista yhdistyksistä kirja muotoista yhteenvetoa toiminnasta ei ole vielä koottu tai aineistot ovat hävinneet vuosien aikana. Tarkastelun ulkopuolelle jäi ainakin pari kymmentä yhdistystä, joilla olisi ollut kirjalliseen muotoon kirjoitettu historiikki, mutta en saanut niitä käsiini tai en osannut pyytää oikealta taholta sitä lainaksi. Onnistun saamaan käyttööni arvioni mukaan suurimman osan tutkimusajanjaksolla painetuista kirjoista.

Tutkimusajanjakson aikana vapaapalokuntayhdistykset saivat alkunsa, toiminta pääsi osin vakiintumaan, maan valtiomuoto vaihtui, kansakunta koki sisällissodan sekä saatiin ensimmäinen palo-

laki vuonna 1934. Ensimmäinen sata vuotta on aidon toiminnan ajanjakso yhdistyksien toiminnassa, johon sisältyi runsaasti muutoksia. Palokunta toimi aatteen pohjalta ja hankki lähes kaiken tarvitsemansa kaluston, varusteet ja koulutuksen itse. Yhteiskunnan toimintojen kehityttyä riittävästi oli paloturvallisuudesta tullut niin keskeinen toimintamuoto kaupungeissa, että itsenäisyyden jälkeen koettiin tarpeelliseksi perustaa ensimmäiset palkkioon perustuvat palokunnat paikkakunnille, joissa VPK-toimintaa ei ollut tai se oli jostain syystä loppunut. Toimintaa säätelevä palolaki saatiin eduskunta-aloitteen kautta ja lain valmistelivat vapaapalokuntien keskusliiton toimihenkilöt. Palolain 1934 myötä VPK-toiminnassa alkoi toinen aikajakso, jonka aikana palkkioperusteinen sopimuspalkokuntatoiminta kehittyi edelleen ja toisaalta toimijoiden vaatimustaso nousi. Vapaapalokunnasta oli eriytynyt kolme erityyppistä palokuntaa: vakinainen palokunta, suoritepalkkainen (sai palkkiota tehdyn työn mukaan) sekä perinteinen vapaaehtoinen palokunta. Palolain perusteella VPK:t allekirjoittivat sammutussopimuksen isäntäkunnan kanssa, jolloin perustulot kaluston hankintaan ja toiminnan ylläpitoon saatiin kunnalta tai kaupungilta. Tämä talouspohja oli tarpeen, koska muut varainhankinta ja toimintamuodot olivat tyrehtyneet yhteiskunnan kehityksen myötä ja samanaikaisesti tapahtuneen jäsenmäärien pienentymisen kautta. Toimintamuodot olivat muuttuneet vuoteen 1938 mennessä ja seuraava lähes sata toimintavuotta oli varsin erilainen toiminnallinen kokonaisuus päätyen suureen muutokseen 2000-luvulla aluepelastuslaitoksien perustamisen myötä. Paikallinen vapaaehtoinen toimija oli muuttunut kahdessa sadassa vuodessa yhdeksi osaksi turvallisuudesta huolehtivaa tilaaja-tuottajamallilla toimivaa aluepelastuslaitosta täyttäen tärkeän tehtävän yhteiskunnan turvallisuuden tuottajana.

5. TOIMINTAMUODOT JA MUUTOKSET VPK:SSA

Palokuntayhdistykset olivat pitkään 1800-luvulla paikkakuntiensa ainoita yhdistyksiä, joiden piirissä kansalaiset saivat toimia. Palon sammuttamiseen tarvittiin palokalustoa, jonka hankintaan piti saada varoja. Rahaa ryhdyttiin hankkimaan arpajaisilla ja erilaisilla iltama- ja kilpailutapahtumilla, kansanjuhilla. Tapahtumien, arpajaisten ja juhlien järjestelyt mahdollistivat toimimisen ja useissa palokunnissa syntyi erilaisia toimikuntia (arpajaistoimikunta, ompeluseura, huvitoimikunta, klubitoimikunta), jotka organisoivat toimintoja. Mukaan pääsivät kaikki eri yhteiskuntaluokkien edustajat toimikuntien kautta ja sammutus- ja pelastustoimintaan sitoutuneet pystyivät keskittymään sen harjoitteluun. Kaikkien ei tarvinnut osata kaikkea, mutta kaikille annettiin mahdollisuus osallistua. Juhlista muodostui todellisia kansajuhlia, joihin saivat osallistua niin oppineet kuin rahvas, aivan jokainen. Pienellä pääsy- tai osallistumismaksulla palokunnalle saatiin varoja. Toimintamuodot vaihtelivat paikkakunnittain ja kaikkia muotoja ei ollut jokaisessa yhdistyksessä. Hyvin toteutunut tapahtuma innosti muita kokeilemaan ja tieto levisi eri tapahtumamuodoista palokunnalta toiselle vierailujen välityksellä.

5.1 Toimintamuotojen luokittelu, teemoittelu ja aikajaksot

Aineistosta löytämäni erilaisia toimintamuotoja koskevat tekstimaininnat, säännöt, tehtävänimikkeet ja piilomaininnat olen luokitellut 25 toimintamuotoluokkaan, neljään teemaan sekä aikajakssoon. Luokittelu perustuu yhdistyksen sääntöihin, tekstiviitteisiin toiminnasta sekä tekstimainintoihin ja julkaisussa olleisiin valokuviiin. Saman yhdistyksen toimintaa on ollut monessa luokassa, joten puhtaita yhden toimintamuodon palokuntayhdistyksiä ei tullut esille. Luokat olen sijoittanut neljään teemaan, joiden otsikoista ilmenee teemaan kuuluneen luokan pääsuuntaus (jäsenille vai ulkopuolisille) ja tarkoitus (varainhankinta vai toimintamahdollisuus).

Ensimmäinen teema: Operatiivinen toiminta (sammutukseen ja pelastamiseen liittyvä toiminta)

- 1 sammutusosasto, pelastusosasto, seilikomppania (palopurje)
- 2 vartio-osasto, totikomppania (järjestyksenpito ja vartiointi)
- 3 huolto-osasto, vesihuolto
- 4 ensiapuryhmä

Toinen teema: Varainhankinta (jäsenten suorittamaa toimintaa, ulkopuolisille suunnattua)

- 5 huvitoimikunta ja kansanjuhlien järjestelytoimikunta
- 6 arpajaisryhmä tai varainhankintaryhmä, ompeluseura
- 7 ravintola, kioski, elokuvatoiminta
- 8 kirjasto tai lukusali kaikkien asukkaiden käyttöön
- 9 konsertit, illamat, esitykset, tapahtumat
- 10 kannatusjäsenten jäsenmaksut
- 11 kansanjuhlat, marssit, hovit, kilpailut (vuosittain tai lähes vuosittain)
- 12 juhlatilan tai kokoontumistilan vuokraus

Kolmas teema: Oman yhdistyksen muu sisäinen toiminta (jäsenille suunnattua)

- 13 soittokunta (vaskisoitin tai orkesteri)
- 14 näytelmäkerho tai teatteriryhmä
- 15 keskustelukerho tai klubi, luentotoiminta jäsenille, peli-iltoja (domino, shakki)
- 16 mieskuoro tai sekakuoro
- 17 lukusali tai kirjasto jäsenille
- 18 voimistelukerho, urheiluseura (soutu, hiihto, painonnosto, ym. lajit)
- 19 huviretket, laivaretket, illamat jäsenille, pikkujoulut, sisäiset kilpailut

Neljäs teema: Toiminnan kuluja (toiminnot, joista palokunta maksoi, ei kalustokulut)

- 20 lukusali, kalustohuone, juhlatila (vuokrattu omaa toimintaa varten)
- 21 soittokunnan johtaminen, soittaminen, soittimet, nuotit, nuottitelineet
- 22 voimistelu/urheilutoiminnan vetäminen ja välineet
- 23 veden/ruiskujen tuonti palopaikalle (ulkopuoliselle maksettu)
- 24 näyttämötoiminnan välinehankinnat
- 25 kirjojen ja lehtien tilaukset, oma tiedotuslehti

Toimintamuodot olen sijoittanut teemaluokkiin sen mukaan, onko toiminta kohdistunut pääasias-
sa jäsenille vai yhdistyksen ulkopuolisiin tarkastelujakson aikana. Ensimmäinen teema eli *opera-
tiivinen toiminta* on aina kohdistunut pyyteettömästi ulkopuolisiin vahinkoa kärsineisiin henkilöi-
hin tai omaisuuteen. Operatiivisella toiminnalla tarkoitan nykytermin mukaisesti varsinaisia

sammutus-, pelastus-, jälkivahingontorjunta- ja ensiaputoimia sisältäen myös omaisuuden vartiointin sekä vedenhankinnan palopaikalle eli palokuntatoiminnan ydinasiaa.

Toinen teema *varainhankinta* sisältää ne toiminnot, joilla yhdistys on hankkinut rahaa toimintaansa tai toiminnan kohderyhmä on ollut lähinnä muut kuin omat jäsenet. Luonnollisesti jäsenistö on osallistunut tapahtumiin, mutta jäsenet eivät ole joutuneet maksamaan osallistumismaksuja, vaan pikemmin osallistuneet ohjelman valmisteluun ja esittämiseen. Tähän ryhmään kuuluvat jäsenten suorittamat ja järjestämät erilaiset tapahtumat ja muu toiminta, joka on suunnattu ulkopuolisille, mutta missä toiminnassa lähes koko jäsenkunta on ollut mukana. Varainhankinnassa tehdyt asiat muuttuivat varoiksi vasta kansalaisille suunnatun toiminnan toteutuessa.

Kolmas teemaluokka sisältää *omille jäsenille suunnattua toimintaa* tai toimintaryhmiä, joihin on voinut liittyä jäseneksi. Jäsenyys ei ole edellyttänyt osallistumista operatiiviseen toimintaan, joten tähän ryhmään kuuluvat runsasjäsenen yhdistyksen kuorot, näytelmäryhmät ja voimistelu- sekä urheiluseurat. Jäsenille suunnattu sivistystoiminta lukusalin, kirjaston luentojen tai lukupiirin muodossa sisältyvät tähän teemaluokkaan eli kaikki ne toiminnot ja tapahtumat, joiden tarkoituksena on ollut jäsenistön lähentäminen sekä tutustuminen toisiinsa lisäämällä jäsenten yhteisöllisyyttä ja yhteistyökykyä. Yhteisöllisyyttä lisäävät myös jäsenmerkit ja muut jäsentunnukset, joista on kerrottu yleisellä tasolla.

Neljännessä teemaluokassa eli *toiminnan kuluissa* ovat ne toiminnot, joista yhdistys oli valmis maksamaan rahaa tai korvausta saadakseen toiminnan onnistumaan tai syntynyt kulu oltiin valmiita maksamaan toiminnan tai jäsenten pysyvyyden varmistamiseksi. Näitä olivat erilaiset tilavuokrat kalustolle, iltamille, lukusalille, urheiluseuralle, näyttelijöille sekä musiikkia esittäville ryhmille. Tilat hankittiin yhdistyksen toiminnan vireyttämiseksi. Yhdistys maksoi orkesterin nuotteja ja soittimia sekä soitonjohtajan tai voimisteluohjaajan palkkioita ja jopa soittopalkkoja omalle soittokunnalleen. Toiminta tai toiminnan mahdollistaminen tähtäsi pitkälti yhdistyksen varainhankintaan. Teemaluokkaan olen sisällyttänyt yhdistyksen ulkopuolisille maksetut palkkiot esimerkiksi vedenkuljetuksesta palopaikalle.

Yksikään yhdistys ei toiminut pelkästään yhden teemaluokan tai toimintamuodon varassa. Jopa tehdaspalokunta järjesti jäsenistölleen myös muuta ohjelmaa kalustoharjoituksien ja sammutus-

toiminnan lisäksi. Muut toimintamuodot olivat tehtaan järjestämiä, joten kilpailevaa ryhmää samaan tehtaaseen ei ollut järkevää perustaa, vaan tehtiin yhteistyötä.

Aikajaksot

Jaoin lisäksi toiminnat neljään aikajaksoon. Ensimmäisessä jaksossa toimintamuoto on alkanut missä tahansa teemaluokassa *vuoden 1838 jälkeen* ja toimintamuoto on olemassa edelleen osassa olemassa olevista palokunnista. Toisessa aikajaksossa toiminta on alkanut ja päättynyt ensimmäisen sadan vuoden aikana eli *vuosien 1838–1938 välillä*. Kolmas ja neljäs aikajakso kertovat tapahtumista vuoden 1938 jälkeen ja siihen on sijoitettu ne toimintamuodot, jotka ovat alkaneet ensimmäisen sadan vuoden toiminnan jälkeen. Tarkemmin sanoen kolmas aikajakso sisältää ne toimintamuodot, jotka ovat alkaneet *vuoden 1938 jälkeen* ja ovat edelleen olemassa. Neljäs aikajakso puolestaan sisältää toimintamuodot jotka ovat *alkaneet ja loppuneet vuosien 1938–2010 välillä*. Neljänteen jaksoon kuuluvat ne toiminnat, jotka aloitettiin käytännössä sotavuosien jälkeen, mutta ne jäivät lyhytaikaisiksi.

Kaksi ensimmäistä aikajaksoa kertovat sadan ensimmäisen vuoden toiminnasta ja mitä siitä on jäänyt jäljelle ja kaksi viimeistä aikajaksoa kertovat sen, miten toiminta kehittyi ensimmäisen sadan vuoden jälkeen. Toimintamuodot ja niiden muutokset aikajaksoissa sekä tärkeimmät havainnot on esitetty kappaleessa 7 sekä kuvioissa 2-4 toimintamuodoittain. Aineiston palokuntien toimintamuodot on koottu taulukoon 1 (liite 2) ja siitä olen koonnut yhteenlasketut määrät taulukoon 2 (liite 3).

5.2 Tekstejä ja tarinoita

Luokkien, teemojen ja aikajakson pohjalta olen luonut *neljä erilaista* narratiivia VPK-yhdistyksen toimintamuodoista. Narratiivit esittävät neljä erilaista päätyyppiä, joita yhdistyksien elämänkaarista muotoutui. Yksi niistä on metatasoinen narratiivi peruspalokuntayhdistyksestä, jossa on kuvattuna kansalaisten mahdollisuudet osallistua palokuntayhteisön toimintaan aktiivisina kansalaisina sekä palokuntayhdistyksen osallistuminen yhteiskunnan tapahtumiin ja sen eri toimintamuotojen kehittyminen ja osittain myös päättyminen. Ensimmäinen ja laajin narratiivi on päätyyppi vapaapalokuntayhdistyksien toiminnassa. Kolmessa muussa narratiivissa on esitetty vaihtoe-

toiset tarinakulut perustuen teemojen ja luokkien avulla löytämiini juonikulkuihin. Samat tapahtumat toistuvat eri puolilla maata varsin samanaikaisesti, joten tarinoiden perusteella voidaan muodostaa metatasoiset tarinat toiminnan mahdollisuuksista ja tavoista koko maassamme. Toimintamuotojen muutoksista tekemäni havainnot aineistossa olen koonnut erikseen toimintamuodoittain narratiivien perään yhteenvetona. Palokuntayhdistyksen toiminta ei ole muotoutunut vain yhden tarinatyyppin mukaiseksi, vaan kehityshistoria on muokannut sitä paikkakunnan tarpeiden olosuhteiden ja niissä tapahtuneiden muutoksien ja yhteiskunnan kehittymisen mukaisesti. Neljä erilaista narratiivia esittää palokuntayhdistyksen kehittymisen yhteiskunnan mukana, koska yhtä ja ainoaa kehityskulkua ei noussut esille.

Olen pitänyt palokuntien julkaisuja lukiessani mielessä sen, että alkuperäisten historiikkien tekstit ovat ajan kuvaa ja voivat olla värittyneitä tai niissä ei välttämättä kerrota kaikkea esimerkiksi esivallan pelon takia. Varsinkin sortovuosien aikaisissa teksteissä on piilomerkityksiä. Olen verrannut eri yhdistyksien tapahtumia ja yleistä historiaa keskenään, jolloin yhteiskunnan tapahtumat ovat osuneet yksiin yhdistyksessä olleiden tapahtumien kanssa. Tarinakokonaisuuksissa olen huomioinut yhdistyksen asemaan liittyneet yhteiskunnalliset muutokset, kansalaisyhteiskunnan heräämisen vaikutukset sekä lainsäädäntöön tulleet muutokset ja valtiomuodon sekä hallitsijavaihdokset.

6. KERTOMUS TUTKIMUSTAPANA

Ihmisten maailmakuva perustuu tarinoihin ja niiden kuunteluun. Kielellä on keskeinen osa ihmiselle sosiaalisen todellisuuden ja sen itseymmärryksen muotoutumisessa. Kieli ei ainoastaan heijasta, vaan myös luo sosiaalista todellisuutta ja ihminen voi olla siinä sekä kulttuurin tuottaja, että kulttuurin tuottaja. Tarinan muodostuminen on aina yksilöllisesti luovaa ja kulttuurisesti sidottua aikaan ja ympäristöön. Termi ”narratiivinen” tai ”tarinallinen” tutkimus viittaa kaikkeen sellaiseen tutkimukseen, jossa tarinan, kertomuksen tai narratiivin käsitettä käytetään ymmärrysvälineenä (Hänninen 2000, 14–15). Narratiivisuuteen kuuluu sosiaalitieteissä usein juonellisuus ja mahdollinen juonikäännö (Alasuutari 2001, 129).

6.1. Narratiivinen tutkimusmetodi

Narratiivisen tutkimuksen ydin on kertomuksen analyysi. Siinä voidaan tutkia kertomuksia sinänsä, niiden yleisiä rakennepiirteitä, lajityyppejä ja traditioita. (Hänninen 2000, 16) Sosiaalitieteessä ihmisten luomat kertomukset ovat olleet jo pitkään laadullisen tutkimuksen keskeistä materiaalia. Kertomukset ovat kuvauksia elämästä ja sen kautta siitä sosiaalisesta todellisuudesta, jossa kertojat ovat eläneet. Tarina on ajallinen kokonaisuus, jossa on alku, keskikohta ja loppu. Kerrottu tarina esittää jonkun yleisen totuuden tai mahdollisuuden jonkin yksittäistapauksen kautta. Tarina on juonellinen ilmaisu konkreettisesta tapahtumasta ja yksi kertomus voi sisältää myös useita tarinoita. (mt. 2000, 18–20)

Narratiivisessa tutkimuksessa tarinat voivat olla yksittäisiä elämäntarinoita, kirjeitä, kirjoituskilpailujen tekstejä, päiväkirjoja tai haastatteluja. Niiden ei tarvitse välttämättä olla juonellisia tai ehjiä, jolloin ne voivat olla tutkimuksen lähtökohta. Toisaalta tutkimuksen kirjallinen tuotos on oma narratiivinsa. Narratiivisessa tutkimuksessa voidaan käyttää sisällön analyysissä tyypittelyä kokonaiskuvan luomiseksi koko aineistosta ja perustarinan luomiseksi aineiston pohjalta. (Hänninen 2000, 33.)

Yhdistyksen historiakirjoituksia tutkiessa juonellisuus koostuu yhdistyksen elämänkaareen liittyen seuraaviin pääkohtiin yksinkertaistettuna: tarve yhdistykselle, perustaminen, toiminnan alkaminen, rahoittaminen, muutostarve ja jatkaminen. Juoni alkaa ja päättyy kerrotulta ajanjaksolta.

Yhdistyshistoriikit voidaan rinnastaa elämäkertoihin, sillä niissä joku valittu henkilö on koonnut tarinan yhdistyksen elämästä ja kokemasta. Kertomus liittyy kiinteästi aikaan, ympäröivään yhteisöön ja sen toimintaan. Siinä tulee esille selkeästi tärkeimmät tapahtumat, muutokset, henkilöt ja ne ovat valmiita tarinoita, jotka on tarkoitettu säilytettäväksi ja seuraavien sukupolvien luettavaksi. Yhdistyksien historiikkien toisena tarkoituksena on säilyttää tiedot aikaisemmista tapahtumista tuleville toimijoille.

Yhdistystoiminnassa on ollut sääntöjen mukainen tarve ja velvoite merkitä muistiin niitä asioita, joita yhdistys on tehnyt ja mitä se on yhdistyksenä vuosien kuluessa kokenut. Yhdistyshistorioissa on mukana henkilöluetteloita, kuvia, otteita lehtiartikkeleista, kuvauksia juhlista sekä tulipaloista ja erilaisista tapahtumia kuin myös ajallista ja yhteiskunnallista kuvausta toiminnasta ja sen merkityksestä ympäröivälle yhteiskunnalle ja jäsenille. Kvantitatiivisen tutkimuksen mukaisesti aineistolle on ominaista ilmaisullinen rikkaus, monitasoisuus ja kompleksisuus. (Alasuutari 1999, 84.) Vuosikertomuksille, historiikeille ja toiminnasta kertoville tarinoille on kaikille yhteistä niiden juonellisuus, yksi asia johtaa toiseen ja kolmanteen muodostaen kokonaisuuksia, joilla on alku ja loppu. Kirjoitettuna tarinana yhdistyksien toimintakertomuksissa on kyse dokumentoiduista tilanteista (mt., 85). Historiakirjoituksissa näkökulma on hermeneuttinen, sillä tarinan osat saavat merkityksen siitä kokonaisuudesta, joihin ne liittyvät (Hänninen 2000, 25).

Kirjoitettuja kertomuksia narratiivisen tutkimuksen aineistona ovat käyttäneet esimerkiksi Heidi Aallon etnologisessa pro gradu-tutkielmassa sota-ajan kirjeissä kerrotuista kokemuksista ”Sota-aikaan riiattiin kenttäpostin välityksellä”. Tutkimuksessaan Aalto on analysoinut kenttäpostissa lähetettyjä kirjeitä ja jakanut ne kahteen – miesten ja naisten tarinoihin ja sen perusteella muodostanut naisen ja miehen tarinat. (Aalto, 2008) Kirjeisiin ja hakupapereihin perustuvassa Ulla Maija Kauppinen-Perttulan Kutsumus, Palvelustyö, Jaksaminen - Sisaret Oriveden leprasairaalassa 1904–1953 väitöskirjan aineistona ovat olleet kirjeet, haastattelumuistiinpano ja muut kirjalliset lähteet, joiden perusteella on selvitetty diakonissakutsumusta ja päätymistä sisareksi. (Ulla Maija Kauppinen-Perttula, 2004) Kirjoitettuja kertomuksia aineistona on käyttänyt myös Taija Kaarlenkaski, joka on tutkinut ”Ei auta sano nauta” kirjoituskilpailusta saatuja tekstejä ja perehtynyt lehmää kuvaavien kertomuksien tapaan kuvata lehmää. (Kaarlenkaski 2008, s. 2) Palokuntatoiminnasta ei narratiiviseen metodiin perustuvia tutkimuksia ole tehty. Juhani Katajamäen Vapaaehtoinen palokuntaliike kansakuntaa rakentamassa perustuu lähinnä kolmen yhdistyksen historiikkei-

hin sekä lukuisiin lehtiartikkeleihin. (Katajamäki 2008). Petteri Suominen on selvittänyt vapaapalokuntien yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja merkittävyyttä tutkimuksessa Arvon mekin ansaitsemme. Tutkimuksessa selvitettiin palokuntavaikuttajien haastatteluilla sekä kyselylomakkeilla kuuden eri kunnan valtuutetuilta sekä palokunnan jäseniltä heidän mielipiteitä palokunnan vaikuttavuudesta ja merkityksestä kunnassaan taloudellisesta, poliittisesta ja sosiokulttuurisesta näkökulmasta 1990-luvulla. (Suominen 2002)

6.2 Aineiston kerääminen ja analyysi

Käyttämäni vapaapalokuntien toiminnasta kertovat kirjalliset historiikit ovat tutkimani ajankohdan mukaisesti yhdistyksien jäsenten kirjoittamia kuvauksia toiminnasta ja yhdistyksen elinkaaresta sen varhaisista vuosista lähtien. Osa teksteistä on perustunut muistikuviiin, sanomalehtikirjoituksiin sekä kokousasiakirjoihin. Säilyneet tekstit ovat olleet kuvailevia ajankuvia, toisaalta osassa on pohjana ollut hyvinkin tarkat muistiinpanot. Tekstit ovat kuitenkin heijastelleen kirjoitusajankohdan yhteiskunnallista henkeä ja jopa kirjoittajansa yhteiskunnallista asemaa. Osassa yhdistyksistä asiakirjat ovat syystä tai toisesta hävinneet. Sain luettavakseni eri 56 yhdistyksen painattamia historiikkeja ja muita palokuntahistorioita eri vuosikymmeniltä erilaisten kirjoittajien tekemänä sekä yhdistyksien internet-sivuille siirrettyjä yhdistyshistorioita. Kirjoja ja sähköisiä aineistoja kertyi yhteensä 109 kappaletta kummallakin kielellä, kirjoista on laadittu aineistoluettelo (liite 1). Lisäksi tarkistin tietoja kirjoista Suomen Palontorjunnan historia sekä Suomen vapaaehtoinen palokuntaliike 100 vuotta, jossa palokunnat ovat kertoneet omasta toiminnastaan vuoteen 1838 saakka. Nykypäivän toimintamuodot tarkistin palokuntien ja pelastuslaitoksien nettisivustoilta.

Tekstien kirjoittajina ovat toimineet vaihtelevasti yhdistyksien sihteerit, hallitukset sekä pyydytetyt kirjoittajat, mukana muutama historiankirjoittaja. Lähes kaikki kirjat olivat yhdistyksien omakustanteita tai juhlavuosijulkaisuja, joita ei ole yleisesti hankittavissa eikä niitä ole yleisissä kirjastoissa. Tutkimusaineiston vanhin kirja oli painettu 1888, tuorein aineisto oli vuodelta 2008 ja uusimmat nettisivustot olivat vuodelta 2010. Kirjat sisälsivät varsin tarkkaa ja vahvaa ajankuvausta sen ajan yhteiskunnasta, yhteiskunnallisista oloista, yhdistyksen asemasta ja merkityksestä turvallisuuden luojaan ympäröivälle yhteisölleen sekä siitä työstä, mitä yhdistyksessä oli tehty turvallisuuden parantamiseksi. Joistain teksteistä oli aistittavissa kirjoittajan poliittinen kanta tai ajan

henki, jossa jotain jätettiin kirjoittamatta, mutta annettiin ymmärtää lauseyhteyksistä. Piilomerkityksien takia oli tärkeää lukea samasta yhdistyksestä eri vuosikymmeninä kirjoitettuja tekstejä sekä tuntea sen hetkiset poliittiset olot. Useissa vanhimmissa kirjoissa oli päiväkirjamaisia merkintöjä yhdistyksen tapahtumista sekä hankinnoista ja etenkin paikkakuntaa koskettaneista tulipaloista. Tarinoita oli elävöitetty runsaasti aikakauden lehtileikkeillä ja lehdissä julkaisuilla artikkeleilla. Valokuvia on jonkin verran, lähinnä ryhmäkuvia johtohenkilöistä tai näytösmäisiä kalustokuvia vuosijuhlista. Suurin osa tutkimistani yhdistyksistä toimii edelleen ja niistä on kirjoitettu uudempia historiikkeja uuden tasavuotismerkkipäivän yhteydessä. Näiden yhdistyksien osalta olen lukenut ja verrannut kerrontaa eri vuosikymmeniltä, etsien viitteitä toiminnan ja merkityksen muuttumisesta paikkakunnalla. Osa yhdistyksistä on lopettanut tai joutunut lopettamaan toimintansa, kuten luovutetuille alueille (Viipurin lääni) jääneiden yhdistyksien kohdalla on tapahtunut.

Materiaalissani on huomioitu kummankin kieliryhmän yhdistykset, joten aineistossa on mukana edelleen ruotsinkielisinä toimivia yhdistyksiä ja suomenkielisiksi muuttuneita sekä suomenkieliseksi perustettuja yhdistyksiä. Samat tapahtumat ja juonikäänteet eri yhdistyksien historiikeissa toistuivat lähes samaan aikaan eri puolilla maata ja yhdistyksen elämänkaaren mukaisesti, joten olen voinut todentaa tapahtumia saturaation eli kylläntymisen kautta. Kylläntyminen aineistossa on merkki aineiston riittävydestä tutkitulta ajanjaksolta. Palokuntahistoriikkeja olisi ollut saatavilla vielä useammasta yhdistyksestä, mutta Alasuutarin mukaan aineiston kerääminen voidaan lopettaa, kun mitään uutta ei enää nouse esille. (Alasuutari 2001, 107). Lähdekritiikki edellyttää terveen järjen käyttöä ja päättelyä siitä, miten luotettavina tietoja voidaan pitää. Moraalisesti tai muuten arkaluonteisesti latautuneita aineistoihin tulee suhtautua kriittisemmin ja pyrkiä vertaamaan tietoja eri lähteisiin. (mt., 2001, 101–102) Käyttämäni aineiston osalta olen pohtinut kirjoissa kerrottujen tapahtumien todenmukaisuutta yhteiskunnan tapahtumiin ja verrannut tapahtumia Venäjän keisarikunnan ja itsenäisen Suomen historiaan. Käytännössä työni eteni siten, että luin jokaisen palokunnan aineiston läpi vuorotellen, tein niistä muistiinpanot taulukkoon teemojen mukaisesti. Aineiston läpikäynnin jälkeen kokosin tiedot yhteenvetotaulukkoon teemoittain tarvittavien aikajaksomerkintöjen kanssa (toiminta alkanut, loppunut). Palokunnittain tehdystä yhteenvetotaulukosta tiivistin uuden taulukon, josta näki oliko toimintaa ollut, koska se oli alkanut ja loppunut. Näiden kolmen vaiheen jälkeen sain koottua kappaleessa 7 esitettävät yhteenvedot teemoittain.

7. HAVAINNOT AINEISTOSTA

Kokosin laajasta aineistosta erilaisia yhteenvedoja ja taulukoita palokuntayhdistyksien toiminnoista teemoittain ja aikajaksoittain. Palokuntien määrän selkeyttämiseksi keräsin tietooni saamani palokuntien määrät taulukkoon ja tein niistä yhteenvedon viiden vuoden välein, jolloin sain näkyville perustamismäärissä olevat vaihtelut. Toimintamuodot kokosin teemoittain ja aikajaksoittain taulukoihin sekä luonnehdin niistä löytyneitä tärkeimpiä muutoksia ja huomioita. Havainnoissa selvitän lyhyesti palokuntaperinteeseen ja toimintaan liittyviä asioita ja muutoksia sekä havainnot toimintamuodoittain teemaluokissa ja lisäksi kerron palokunnan talojen pakkoluovutuksista. Viimeisenä selvitän poikatoiminnan muuttumisen nuorisotoiminnaksi sekä palokuntanaistytön synnyn.

7.1 Kaikille avoin yhdistys – aineisto ja yleishavaintoja

Palokunta on tuonut turvaa yhteisöön ja sen toimintaan on voinut liittyä halutessaan. Kaikilla toimivilla jäsenillä on ollut samat demokraattiset oikeudet ja jäsenyyislajeja on ollut useita. Toiminta on ollut johdettua ja puolisoitilaallista, jolloin tulen uhka on saatu torjuttua tehokkaammin edeltä käsin harjoittelun mallin avulla. Yhdistys on myös esitellyt toimintaansa erilaisten juhlien, kilpailujen ja marssien muodossa. Nuoremmat, raskaita töitä tekemään tottuneet ja osaavat sijoituivat usein palonsammutukseen tai pelastamiseen erikoistuneisiin osastoihin (pelastus-, korjaus-, sammutus-, seilikomppania), vanhemmat miehet vartiointiosastoon tai kuten historiikeissa kuvaa-vasti ilmaistaan totikomppanioihin. Muut jäsenet sijoituivat muihin lähinnä erilaisia kulttuuri-toiminta tehneisiin osastoihin tai maksaviksi jäseniksi. Maksava jäsen oli useissa kunnissa vapautettu pakkopalokuntaan kuulumisesta, joten maksava jäsen tavallaan korvasi oman työpanoksensa rahalla vapaapalokunnalle ja vapautui samalla yleisen pakkopalokunnan velvoitteesta. Naiset toimivat varainhankinnassa sekä harrastetoiminnoissa ja pojat pyrkivät toimintaan mukaan heti kun heidät kelpuutettiin. Alle 15-vuotialle ei järjestetty omaa toimintaa, mutta heille saatettiin perustaa oma harjoituskomppania, joka saattoi toimia vuoden tai pari. Jäsenluetteloista selviää alkuvuosikymmenien osalta toimivien jäsenten ammatit, mutta luettelot muuttuivat epätarkemmiksi vuosisadan vaihteen kohdilla. Jäsenluetteloja ei ole julkaistu vuosittain, eikä välttämättä edes pidetty. Toiminnassa pysymisen uskollisuus tulee selkeästi esille juhlissa jaettujen vuosimerkkien perusteella. Pisimmät jäsenyydet olivat kestäneet jopa 70 vuotta eli nuoresta pojanviikarista aina

eläkeikään saakka eri tehtävissä. Ammatista tai yhteiskunnallista asemasta kertovien ammatinimikkeiden käyttö hävisi julkaistuista jäsenluetteloista itsenäistymisen jälkeen, vaikka Suomeen saadun ensimmäisen yhdistyslain mukaan jäsenistä piti olla tiedossa täydellinen nimi ja kotipaikka. Jäsenluetteloita ei enää painettu myöhempiin historiikkeihin, vaan ainoastaan päällystön, osastonjohtajien ja hallituksen jäsenten nimet luetteloitiin.

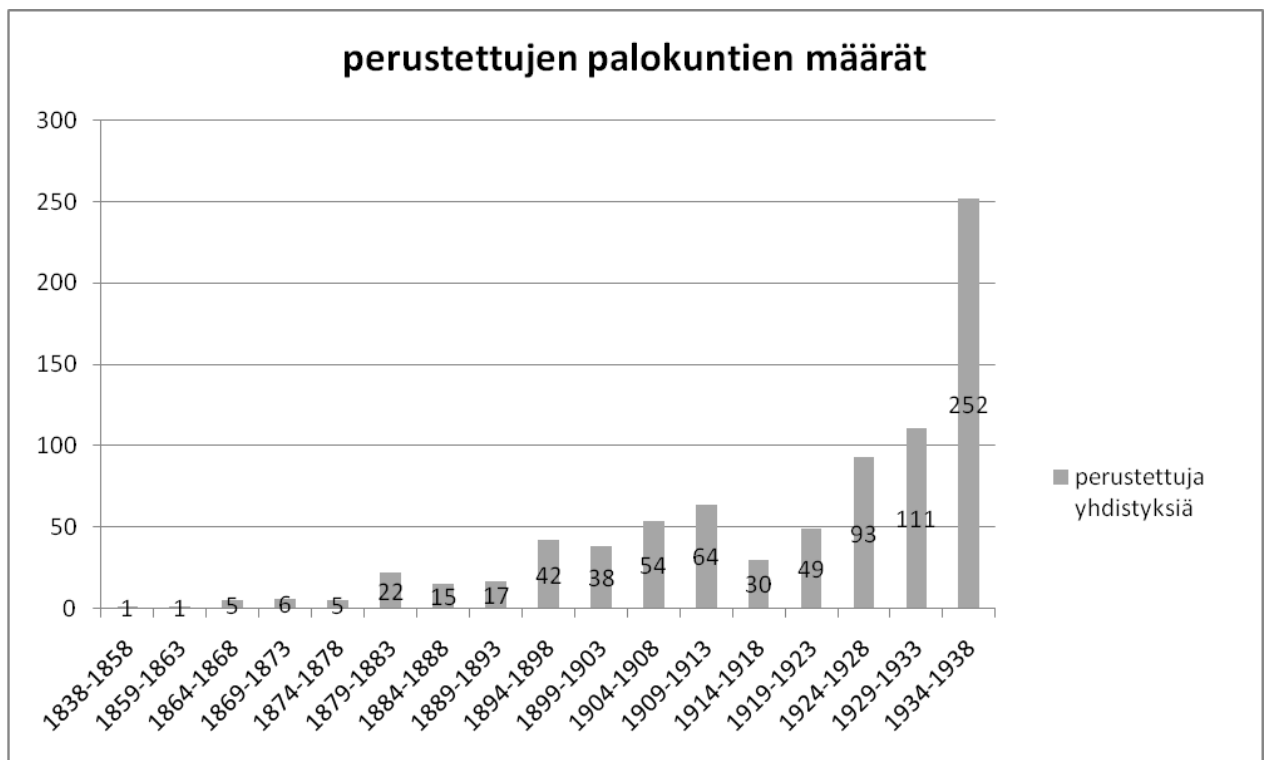
Aineistosta löytyi varsin paljon pieniä merkintöjä ja viitteitä hyvin erilaisista toiminnoista, joko suorina tekstimainintoina tai piilomerkityksinä. Olen pitänyt toimintamuodon loppumisen merkkinä sitä, jos aikaisemmin mainitusta toiminnasta ei ole enää uusia mainintoja tai jos toiminnan loppumisesta on selkeä maininta. Toimintamuodon poistumisen palokunnan juhlan ohjelmista tai ohjelmasuorittajista olen tulkinut kyseisen toiminnan loppumiseksi. Monia toimintamuotoja on vain hiipunut, eikä niistä ole todettu tarkemmin mitään syytä yhdistyksien historioissa.

Palokuntien määrä

Palokuntien määrä ei noussut paikkakunnittain tasaisesti, johtuen valtiollisista rajoituksista sekä epäluuloista toimintaa kohtaan. Suomen hallintoon liittyvät muutokset näkyvät perustettujen yhdistyksien määrässä. Palokuntien tarkkaa määrää ei ole tiedossa, sillä laskentatavat ovat vaihdelleen eri vuosien välillä ja alajaostoja ei ole aina laskettu erikseen mukaan. Tietojen saanti on perustunut osittain yhdistyksille lähetettyihin kyselyihin, joihin osa ei ole vastannut. Keisarin Suomen tilastollisen päätoimiston mukaan vapaapalokuntia oli vuonna 1907 yhteensä 217, joista maaseudulla oli 183. Palolakia varten kootussa komiteamietinnössä on mainintaan vuonna 1920 palokuntien määrän maaseudulla nousseen 222 kappaleeseen. Nousun todenperäisyyttä epäili jo tietojen kokoajana toiminut Leo Pesonen, joka merkinnyt komiteamietinnön perusteluihin tiedon että 30 tiedustelulomaketta oli palautunut merkinnällä: toiminta lamassa, kuollut, on vain nimeksi, vaikka arviota palokunnan laadusta ei ollut pyydetty. (Katajamäki 2009, 45–57)

Olen koonnut kuvioon 1 tiedossa olevat palokuntayhdistykset perustamisvuosien mukaisesti viiden vuoden välein. Ensimmäisen yhdistyksen perustamisen jälkeen tuli yli 20 vuoden tauko, kun uusia yhdistyksiä ei saanut perustaa. Vasta 1860-luvulla perustamismäärät alkoivat nousta ensin muutamalla vuodessa ja aina ensimmäiseen voimakkaaseen nousuun 1880-luvun alkupuolella. Uusi nousuhuippu osui vuosisadan vaihteeseen tehden pienen laskun ensimmäisen sortokauden

päättymisen paikkeilla. Hetkellinen laskusuunta on havaittavissa myös toisen sortokauden ja sen venäläistämispyrkimyksen aikaan. Uusi huippu saavutettiin jälleen 1910-luvun kohdalla, jonka jälkeen sisällissodan aikana tuli notkahdus, josta määrä lähti harppomaan ylöspäin saavuttaen tutkimusajan jakson viimeisellä viisivuotijaksolla tuplaantumisen yli 200 yhdistyksen perustamisella. 1930-luvulla yhdistyksiä perustettiin runsaasti voimaan tulleen palolain perusteella.

Kuvio 1. Palokuntien perustamismäärät 1838–1938 viiden vuoden jaksoissa

Eri lähteissä palokuntien määrä vaihtelee, joka johtuneee siitä, että osaan palokuntia syntyi runsaasti alajaostoja paikkakunnan eri kyliin eikä järjestelmällistä lukumäärien keräämistä suoritettu. Osassa paikkakunnista alaosastot itsenäistyivät erilaisista syistä, joita saattoivat olla pitkät etäisyydet, erimielisyys yhdistyksen vähäisen kaluston sijoittelusta tai henkilökysymykset. Pälkäneellä Onkkaalan VPK:n mallin mukaan perustettiin useita palokuntia kuten Kuulialan VPK, joka toimi ensin alajaostona, itsenäistyi ja liittyi kuitenkin takaisin Onkkaalan VPK:hon. Pälkäneellä toimi Onkkaalan VPK:n lisäksi parhaimmillaan Iltasmäen, Laitikkalan, Mälkilän, Kuulialan, Kukkolan, Painon, Äimälän, Salmentaan, Epaalan, Vuolijoen sekä Pohjalahden VPK:t. Kyläpalokuntien yhdistämisestä keskusteltiin 1960-luvulla Kangasalan VPK:n mallin mukaan, mutta se ei

toteutunut. Pälkäneen VPK:ista palokuntasopimus on enää Onkkaalan ja Salmentaan VPK:lla, muiden toiminta on loppunut tai ne toimivat lähinnä kyläyhdistyksinä. (Sulama 2008, 15–17) Vastaavasti Orimattilan VPK:lla (1884) oli yhteensä 17 alajaostoa, jotka perustettiin vuosien 1881–1941 välillä, joista toimivia ovat nykyään Lahden kaupunginosassa sijaitseva Renkomäen VPK ja Orimattilan kaupungissa toimivat Pennalan VPK sekä Orimattilan entinen kirkonkylän osasto eli nykyinen Orimattilan VPK, jossa yhdistys ylläpitää palokuntanuoriso-osastotoimintaa ja pelastustoimesta huolehtii suoritepalkkaisena toimiva sammutusmiehistö. (www.orimattilan-vpk.fi)

Perustamisvuodet yhteenvedon pohjana ovat keräämäni tiedot Suomen Vapaaehtoinen palokuntaliike 100 vuotta kirjassa mainituista VPK-yhdistyksistä perustamisvuosittain, jota olen täydentänyt muusta käyttämästäni aineistosta löytämällä yhdistyksillä ja perustamisvuosilla. Palokunta luettelo perustamisvuosittain on taulukossa 1 (liite 4). Jätin taulukosta pois selkeät tehdaspalokunnat, joissa palokunnan jäsenyys on edellyttänyt työpaikkaa tehtaalla. Olen eritellyt taulukkoon varsinaisena aineistona käyttämäni palokunnat sekä vuosien 1939–44 sotien jälkeen luovutetuille alueille jääneet yhdistykset entisen Viipurin läänin alueelta. Taulukossa on merkittynä erikseen ne yhdistykset, joiden palokuntatoiminta on loppunut saamieni tietojen perusteella ennen vuotta 2010. Yhdistyksen toimintaa ja olemassaoloa selvitin pelastuslaitoksien nettisivuilta, netin hakukoneilla sekä lähdeaineistosta.

Taulukkoon kokoamistani 805 yhdistyksestä osa toimii edelleen toimien paikkakunnan pelastustoimessa. Yhteenvedossa ei ole mukana tietoja vuoden 1938 jälkeen perustetuista palokuntayhdistyksistä eikä niissä tapahtuneita muutoksia. Osa yhdistyksistä on loppunut sotavuosien jälkeen tapahtuneiden kuntaliitoksien takia sekä 1934 voimaan tulleen ensimmäisen palolain velvoitteiden takia – näistä osassa yhdistys muutti nimensä ja jäsenet siirtyivät suoritepalkkaisiksi palokuntalaisiksi uuteen yhdistykseen. Muutokset ovat olleet suurimpia Kainuun, Pohjanmaan sekä Keski-Suomen maakunnissa, joihin on perustettu eniten suoritepalkkaan perustuvia palokuntia (PVPK:t ja palomiesyhdistykset). VPK-yhdistyksien määrän lisääntyminen 1930-luvulla on johtunut ainakin osittain Yleisen Palokuntaliiton voimakkaasta rekrytoinnista, palokuntatoiminnan markkinoinnista sekä ensimmäisen maailmansodan uuden aseiden – kaasuaseneiden – siviiliväestöön jättämästä pelosta. Kaasuasetta pelättiin niin paljon, että vuonna 1927 oli perustettu Suomen Kaasusuojeluyhdistys, joka myöhemmin vaihtoi nimensä ensin Suomen Väestönsuojelujärjestöksi

(SVJ). Kaasuaseen pelottavuus sai vapaapalokunnat ottamaan kaasusuojelun opetukseensa. Palokuntien kalusto oli 1930-luvulla jo kehittynyttä ja sodan uhka varjosti kaikkea toimintaa, palokuntien koulutusta tehostettiin julkaisemalla koulutusmateriaalia. Lisäksi palokunnan suorittivat VPK-toiminnasta kertomia esittelymatkoja lähipaikkakunnille. (Katajamäki 20061, 56–67)

Palokuntalaiset ovat yhdistyksen kautta pystyneet osallistumaan oman lähiyhteisönsä turvallisuuden parantamiseen ja samalla pystyneet opettelemaan yhdistystoimintaa ja demokraattista päätöksentekoa. Olettamustani osallistumisesta tukivat aineistoon lainatut lehtileikkeet palokuntayhdistyksien historiikkeissa, samoin Yleisen Palokuntaliiton kokousmuistiinpanot, juhlapuheet sekä kokousselosteista selkeästi ilmenevä tahto toimia toisten hyväksi vapaaehtoisesti. Palokunta on antanut myös mahdollisuuden opiskelulle ja yhteiskunnan asioiden seuraamiselle lukusalien ja klubitoinnin kautta. Alkuvuosikymmenistä lähtien toiminta on ollut tasapuolista eri yhteiskuntaluokkia edustaville jäsenille ja tasapuolisuus jatkuu edelleen, palokunta-asema ei ole kiinni yhteiskunnallisesta asemasta. Palokuntatoimijat ovat olleet samalla aktiivisia kansalaisia ja osallistuneet kansalaisyhteiskunnan muotoutumiseen ja syntyyn omalla paikkakunnallaan ensin paikallisesti ja myöhemmin myös valtakunnallisesti. Poliittista aktiivisuutta on esiintynyt jonkin verran, mutta se on pidetty palokuntayhdistyksen ulkopuolella. Palokunnan jäsenten poliittisista sitoumuksista kerrottiin tarkemmin ainoastaan Viialan VPK:n historiikissa (Korkeamäki 1996) sekä Huittisten kylien historiasta kertovassa Risto Alapuron kirjassa Suomen synty (Alapuro 1995). Lisäksi Tolkkisten VPK:n historiassa kuvataan punaisten ja valkoisten liikehdintää (Holmström 2008).

Suojeluskuntaliikkeestä pyrittiin pysymään erillään ja VPK-yhdistyksessä syntyneet suojeluskuntaan liittyvät ryhmät itsenäistyivät hyvin nopeasti. Käytännössä lähes kaikki palosuojeluskunniksi perustetut osasto lopettivat toimintansa melko pian tai muuttuivat suojeluskunniksi. Suojeluskunnat kokivat uuden nousun vuoden 1917 jälkeen, mutta ilman palokuntayhteyttä. (Katajamäki 2006a, 43) Suomen Yleinen Palokuntaliitto pitäytyi erillään suojeluskuntatoiminnasta ja liiton pöytäkirjoista ja vuosikertomuksista ei löydy asiasta mitään mainintoja. Liiton puheenjohtaja Oskar Ekman kirjoitti Palotorvi-lehdessä syyskuussa 1918 pääkirjoituksessa suojeluskuntatoiminnan ja palokuntien toiminnan pitämisestä erillään todeten.

”Näyttää siis siltä, ettei ole mitenkään oikeudetonta vaatia, että asianomaisten järjestäessään uutta suojeluskuntalaitosta on niin meneteltävä, ettei tämä tule vaikut-

tamaan vahingollisesti palokuntaliikkeeseen, vaan että pikemmin viimeainittua pitäisi sillä enemmän edistää ja valmistaa sille tilaisuutta varttua vahvemmaksi.” (mt., 43–45).

Toive lienee vaikuttanut, koska palokuntaluettelossa vuonna 1938 on vain yksi suojeluskunta nimellä ollut yhdistys ja Hersalon yhteenvedon mukaan palosuojeluskuntia ei maassa enää 1938 ollut olemassa vaan kaikki olivat suojeluskuntia tai niiden osastoja. Perustettujen palokuntien luettelossa on yksi suojeluskunta nimeä kantava yhdistys (Teerijärvi Skyddskårs BK 1937) ja historiansa mukaan nimensä hetkeksi Suojeluskunnaksi muuttanut Gamla Karleby FBK.

Jäsenistö

Palokuntayhdistyksissä oli jäseninä jokaisesta kansan kerroksesta oppipojasta, renkiin ja aina talonpojasta omistavaan luokkaan saakka. Jäsenluetteloiden ammattinimikkeiden mukaan lähes kaikki ammattinimikkeet olivat edustettuina palokunnan jäsenistössä. Ammattinimike, yhteiskunnallinen asema tai oppiarvo ei välttämättä tuonut päällystösasemaa tai johtotehtävää yhdistyksessä, sillä päälliköksi saatettiin valita paikkakunnan ja tilanteen mukaan esimerkiksi työmies. Mukaan toimintaan mahtui useita poliittisia merkkihenkilöitä sekä taiteilijoita. Palokunnan piiristä aktiivisista palokuntalaisista poliittisiksi vaikuttajiksi ja kansanedustajiksi nousi useita. Yleishyödyllisyys oli hyväksyttyä ja haluttua, joten toiminnassa haluttiin olla mukana. Taiteilijoita oli mukana reippaassa toiminnassa monilla paikkakunnilla ja palokuntayhdistykset myös arvostivat taiteilijoita ja tilasivat heiltä musiikkia, lippuja ja jäsenmerkkejä. Jo ensimmäisen palokunnan perustaja apteekkari Erik Julin oli teollisuusmies ja filantrooppi sekä mukana kehittämässä ja perustamassa useita toimintoja Turkuun saaden lopulta kauppaneuvoksen arvonimen.

Varhaisimpia mukaan liittyneitä taiteilijoita oli runoilija Johan Ludvig Runeberg, joka liittyi ensimmäiseksi maksavaksi kannatusjäseneksi Porvoon VPK:hon. Palokunnissa olivat jäseninä myös seuraavat merkkihenkilöt. Kangasalan VPK: kunnallisneuvos Agathon Meurman (puheenjohtaja ja jäsen) ja poikansa hänen kunnallisneuvos, kansanedustaja Jalmar Meurman (monivuotinen palokunnanpäällikkö), Helsingin VPK: kuvanveistäjä Robert Stigell (jäsen). Helsingin VPK:n marsin sanat kirjoitti runoilija ja palokunnan vartio-osaston jäsen Z. Topelius. Lahden VPK:ssa toimi nuoruusvuosinaan presidentti Juho Kusti Paasikivi (jäsen ja tilintarkastaja) sekä Lahden kaupungin pormestari Otto Lyytikäinen. Tehtailija August Eklöf oli yhdistyksen kannattajajäsen ja suuri

lahjoittaja Tolkkisten VPK:lle, kuten myös Mäntän VPK:ssa G. A. Serlachius. Oulunkylän VPK:ssa toimi liikemies ja moottoripyöräilijä Otto Brandt. Jyväskylässä palokunnan toimintaa auttoi arpajaisia järjestämällä Minna Canth yhdessä muiden kaupungin naisten kanssa 1.5.1878. (Repo 1978, 33) Myös muut Jyväskylän opettajaseminaarin naiset osallistuivat VPK:n toiminnan auttamiseen varsin aktiivisesti. Laulaja Tauno Palo liittyi Luolajan VPK:an 1920-luvulla ja kävi palokunnan kesäjuhlissa esiintymässä tai vierailmassa lähes vuosittain aina 1960-luvulle saakka. (Seppänen 9.7.2010) Kuopion VPK tilasi säveltäjä Oskar Merikannolta sävellyksen palokunnan marssiin ja taidemaalari F. Weurlander luonnosteli Kuopion VPK:n merkin 1887. Viipurin VPK:n marssin ovat tehneet H.J. Erkko (sanat) ja G. Cajanus (sävel). Tolkkisten VPK:n marssin on säveltänyt kapellimestari Hannes Konno. Kotkan VPK:n lipun suunnitteli yhdistyksen jäsen maalarimestari Andrej Paasikallio. Yhdistyksen lippuja ovat suunnitelleet muun muassa taiteilijat Axel Federlay (Haagan VPK), Lyyli Säilä (Halikon VPK), Suoma Sumuvaara (Huittisten VPK), Unto Särkelä (Kemijärven VPK), Olof Fogelberg (Lauttasaaren VPK), Axel Gallen-Kallela (Leppävaaran VPK), Erik Ehrström (Mäntän VPK) ja Heikki Konttinen (Stora Enso Veitsiluodon TPK). Yhdistyslipun merkitys oli suuri aluksi merkinanto- ja signaalilippuna ja myöhemmin yhdistyksen keulakuvana marssien johtopaikalla ja merkinä toimivasta yhdistyksestä. (Koivula 2007, 6) Muita merkkihenkilöitä tai paikallisia vaikuttajia on varmasti toiminut tai ollut jäsenenä, mutta heitä ei ole erikseen mainittu aineistossa.

Kieliasia

Suomenkielen vakiintuminen arkikieleksi ilmeni aineistosta erilaisina komentosanastoina. Palokuntia oli perustamassa usein ruotsinkielinen oppineisto, mutta toimijoista suurin osa oli suomenkielistä väestöä. Kurinpitoa ja järjestä varten laadittiin erilaisia komentosanastoja, joiden avulla joukkoja johtavat päälliköt pystyivät komentamaan erilaisia liikkeitä ja marssimista. Alkuvuosikymmeninä ennen palokaluston kehittymistä palokunnan harjoituksista suuri osa koostui riviliikkeiden harjoittelusta ja marssimisesta. Harjoituksia tultiin seuraamaan torille ja ”kaunomarssissa” jopa kilpailtiin toisten palokuntien ja oman palokunnan osastojen kesken. Kaksikielisillä paikkakunnilla komentokieleksi muotoutui pitkälti suomi ja sen käyttöön tuloa edisti ensin palokuntien itse laatimat komentosanaoppaat ja myöhemmin Yleisen Palokuntaliiton laatima opas, jota Suojeluskuntajärjestö myöhemmin hyödynsi. Oppiakseen marssimaan ja kääntyilemään käskyn mukaan talonpojan ja työläisen piti oppia erottamaan oikea ja vasen.

Suomen kielen yleistymisen käyttökielenä ja jäsenten kieltenemmistö ilmeni aineistosta sen mukaan, millä kielellä varhaiset historiikit oli kirjoitettu tai pöytäkirjakielen vaihtuminen mainittiin erikseen kirjoitetussa historiassa. Muutama kirja oli kirjoitettu kummallakin kielellä, joten näissä palokunnissa kaksikielisyyden perinne oli säilynyt tutkimusaikajaksolla. 2000-luvulla yhdistys käyttää valitsemaansa kieltä, mutta hälytystehtävien osalta käytetään yhteistä komentokieltä aluepelastuslaitoksen päätöksen mukaisesti. Yhteisen komentokielen on tarkoitus varmistaa, että jokainen tietää mitä tehdään ja mitä asialla tarkoitetaan, vaikka oma äidinkieli olisi joku muu. Yhteinen komentokieli lisää järjestyneisyyttä sekä työturvallisuutta.

Mäntän WPK:n komentosanat vuodelta 1882.

1. *Oo riviin asento!*
2. *Ojennus oikeahan, el. vasempahan!*
3. *Toimeen!*
4. *Oikeahan, vasempahan!*
5. *Periinpäin!*
6. *Paikallan mars!*
7. *Paikallaan juoksuun mars!*
8. *Eteempäin mars!*
9. *Eteempäin juoksuun mars!*
10. *Seiso!*
11. *Lepo!*
12. *Periinpäin mars!*
13. *Periinpäin juoksuun mars!*
14. *Ruodottain oikeahan el. vasempahan mars!*
15. *Tasarintaan oikeahan el. vasempahan mars!*
16. *Ruodottain oikealta el. vasemmalta periimpäin mars!*
17. *Jako kahteen*
18. *Ruodot kaksintakaat!*
19. *Ruodot yksintäkää!*

Kuva 6
Sortavalan VPK:n jäsen 19

Jäsenmerkit ja palokuntapuku

Jäsenyyden tärkeys palokunnassa korostui alkuvuosina jäsenmerkin muodossa. Palokunta teetti tai suunnitteli heti toiminnan alkaessa jäsenmerkin, jota jäsenen tuli kantaa tullessaan hälytystehtävään joko käsivarsinauhassa tai sitten palokunnan osaston värin mukaisessa nauhassa hatussa.

Merkin avulla jäsen pääsi tulipalopaikalle muiden tai vartiokomppanian jäsenten estämättä. Yhdistyksen saatua riittävästi varoja, hankittiin amerikkalaisen mallin mukaisesti palokunnan takkeja, jotka osoittivat jäsenyyden merkin lisäksi. Jäsenyyttä osoittavia merkkejä olivat jäsenmerkki hihassa tai päähineessä ja myöhemmin kaskessa eli kypärässä sekä palokunnan takki, johon myöhemmin liitettiin henkilön asemaa yhdistyksessä osoittavat hihanauhat sekä harrastusmerkit ja ansiomerkit. Palokunnan käyttämä palokuntapuku oli ensimmäinen järjestövaate, mitä maassa käytettiin. Valkoinen liinakankainen pitkähäkky takki tai kuten sitä luonnehdittiin ”hamonen” erotui helposti. Yhtenäistä vaatetusta oli käyttänyt siihen mennessä ainoastaan sotaväki, muutamat ammattikunnat sekä ylioppilaat (ylioppilaslakki). Järjestäytyneen toiminnan lisäksi VPK:laisilla oli selvät jäsenyyttä osoittavat merkit sekä yhdistyslippu luomassa yhteisöllisyyttä jo alkuvuosista lähtien. Edellisen sivun kuvassa 6 on Sortavalan VPK:n jäsen täydessä juhla-asussa, kauluksen nauhojen ja kaulassa olevan nauhan perusteella kuvan henkilö on jonkin osaston päällikkö, mutta mustavalkokuvan perusteella ei voi päätellä kauluskäänteiden väriä eikä oikeaa osastoa.

Lähes koko ensimmäisen 100 vuoden ajan yleisin palokunnan takki oli valkoinen liinakankainen lähes polvipituinen takki, jossa oli osastoa ja palokunta-asemaa osoittavat hihakäänteet ja kaulukset sekä tarvittaessa hihanauha. Asuun kuuluivat lisäksi päähine tai kypärä, vyö, tummat housut sekä saappaat. Asukokonaisuutta käytettiin niin sammutustehtävissä kuin juhlassa. Käytännöllisempi tummasta kankaasta valmistettu takki alkoi yleistyä 1900-luvun alkuvuosien aikana sammutustehtävissä, mutta juhla- ja paraativaatteena valkoinen ”hamonen” säilytti asemansa aina talvisotaan saakka. Päähineenä oli aluksi valkoinen lakki ja myöhemmin yleistyi ensin nahkasta valmistettu kaski ja myöhemmin peltinen kypärä. Valkoisia takkeja näkee edelleen vuosijuhlien historiasta kertovissa näytöksissä, mutta muutoin palo- ja pelastustoimen vaatetus on nykyisin tumman sinisen sävyissä ja palokunta-asema on osoitettu olkapäällä pidettävillä merkeillä. Sammutus- ja pelastustehtävissä käytetään työturvallisuusmääräyksien mukaisia sammutusvarusteita (paloasu, kypärä, saappaat, hanskat).

Yhteistyö muiden yhdistyksien kanssa

Palokuntayhdistykset tekivät yhteistyötä muiden paikkakuntien järjestöjen kanssa. VPK:illa oli yhteisiä taloja ja talohankkeita nuorisoseurojen, suojeluskunnan, raittiusseurojen ja jopa työväenyhdistyksien kanssa. Jos talo oli kokonaan yhdistyksen oma, niin sitä vuokrattiin muille koko-

uksiin, juhliin ja muihin tapahtumiin. Yhteistyötä tehtiin myös vuorottelemalla juhlien, arpajais-ten ja tapahtumien järjestämisessä ja yhdistyksillä oli yhteisiä soittokuntia ja kuoroja. Itsenäisyy-den alkuvuosikymmeninä huvitilaisuuksien järjestäjätahot olivat lisääntyneet, joten tapahtumien osallistujista syntyi kilpailua, joka puolestaan aiheutti vähentyneitä kassatuloja yhdistyksille. Po-liittisen ajattelun yleistymisen myötä tapahtumien osallistujat tulivat yhä enemmän omasta jäsen-joukosta, mutta palokunnan tapahtumiin saivat edelleen osallistua kaikki.

Palokunnan suhde raittiusseuraan oli varsin erikoinen. Yhteisiä talohankkeita ja taloja oli olemas-sa ja samanaikaisesti palokunnilla oli juhlia, joissa tarjoiltiin alkoholia. Jäsenet saivat toti- tai vii-napaukun muodossa palkkion koko vuoden toiminnastaan palokunnan hyväksi, mutta samalla oltiin tarkkoja siitä, ettei palokunnan asussa esiinnytty humalassa. Palokunnanjuhlista kirjoitettiin paljon lehdissä ja juhlista kertoneiden selosteiden lisäksi juhlia arvosteltiin voimakkaasti alkoho-lintarjoilusta. Tämä aiheutti parin palokunnan kohdalla sen, että ne päättivät olla tarjoilematta tai myymättä alkoholituotteita juhlissaan tai muuttivat palokunnan talon ravintolan raittiusravinto-laksi. Palokunta seurasi yhteiskunnan kehitystä ja sitä mitä sen ympäröivä yhteisö siitä ajatteli. Lähiyhteisön hyväksyntä ja kuntalaisten suosio vaikuttivat siihen, millaisia avustuksia ja jäsen-maksuja palokunta sai kerätyksi toimintansa rahoittamiseksi.

Palokunnilla oli runsaasti yhteistyötä toisten palokuntayhdistyksien kanssa muutenkin kuin pelas-tustehtävissä. Vuosijuhliin lähetettiin kutsut naapuriin ja vähän kauemmas. Kaikki palokuntalaiset olivat tervetulleita toistensa juhliin ja kilpailuihin. Perinne jatkuu edelleen tasavuosisjuhlien yh-teydessä pidettävien paraatien muodossa, jossa paikkakunnan muut palokunnat pyydetään mu-kaan marssimaan tai osallistumaan moottorimarssille tai leikkimieliseen kilpailuun juhli- van palo-kunnan kunniaksi. Yhteistyötä tehdään luonnollisesti paikkakunnan muiden yhdistyksien kanssa.

Palokunnan toiminta oli paljon muuta kuin palojen sammuttamista, varainhankintaa sammutusvä-lineiden hankintaan, juhlintaa ja rivimuotoja. Palokunnassa jokainen pääsi toimimaan ja osallis-tumaan kykyjensä mukaisesti. Puolueettomuutta pyrittiin ylläpitämään kaikin keinoin, sillä tulipa-lo ei katso kenen omaisuutta se tuhoaa. Palokunnan tuli auttaa jokaista, joten ei ollut mahdolli-suutta erotella kenen hätä on tärkeämpi kuin toisen, vaan jokainen sai apua.

7.2 Toimintamuodot ja niiden muutokset

Olen koonnut tärkeimmät havainnot aineistosta toimintamuodoittain, jotka esittelen teemoittain ja mukaan olen lisännyt aikajaksoon liittyvät tärkeimmät havainnot ilmenneistä muutoksista. Toimintamuotojen muutoksista kertovan kappaleen jälkeen on sijoitettu yhdistystoiminnasta kertovat narratiivit kappaleeseen kahdeksan. Juonellisen tarinan kokoaminen eri palokuntien varhaisesta toiminnasta ja varsinkin sen monimuotoisuudesta liitettyä maamme historian tapahtumiin selkeyttää palokuntajärjestötoiminnan historiaa sekä samanaikaista kansalaisyhteiskunnan syntyä.

Operatiivinen toiminta (teemaluokka 1)

Palonsammutukseen ja pelastamiseen liittyvät tehtävät muuttuivat ensimmäisen sadan vuoden aikana tekniikan ja kaluston kehittyessä. Alkuvuosikymmeninä oli tärkeää että paikalla oli runsaasti miesvoimaa, sillä kaikki tapahtui käsin aina veden kannosta ämpäreillä miesvoimaruiskuihin kuin myös naapurirakennuksen suojaksi levitettävän ison kankaan eli seilin paikalleen laittoon sekä kasteluun, ettei säteilylämpö sytyttäisi taloa eikä palopurjetta eli seiliä. Sammutustoiminta ja pelastaminen olivat VPK-yhdistyksen perustoiminta. Aineistossa jokaisessa palokunnassa oli sammutusosasto ja osaan oli perustettu eri nimillä kutsuttaja osastoja. Joidenkin osastojen tai komppanioiden jäsenyyteen vaikutti ikä tai ammattitaito. Esimerkiksi vartiokomppaniaan tai kuten ruotsinkielisissä palokunnissa saatettiin kutsua toddykompani, totikomppania jäsenistöön kuului hieman vanhempia miehiä ja heidän tehtävänsä oli nimen mukaisesti vartioida palopaikalla pelastettua omaisuutta varkailta ja toisaalta yrittää saada ylimääräiset pysymään poissa palopaikalta. Seilikomppanian tehtävä oli palopurjeiden levittäminen ja hoito, tähän ryhmään kuului nuoria miehiä. Lisäksi oli useita muita nimityksiä käytössä kuten huolto-osasto, korjausosasto, pelastuskomppania. Nimet vaihtelivat palokunnittain ja paikkakunnittain. Suurimmissa palokunnissa jokaisella osastolla tai komppanialla oli omat johtajansa, jotka muodostivat palokunnan päällystön.

Toiminta oli hyvin organisoitunutta tai kuten sitä on luonnehdittu, puolisoitilallista jo alusta lähtien. Alkuvuosina harjoitusohjelmiin kuuluivat marssi- ja järjestäytymisharjoituksen, joita tultiin seuraamaan matkojen takaa. Alkuvaiheessa vaikeutta aiheutti se, että johtajiksi ja päälliköiksi valitut saattoivat usein olla ruotsinkielisiä ja osa jäsenistä suomenkielisiä eikä yhteistä komento-

kieltä ja tapaa ollut. Harjoituksissa jokainen päällikkö komensi miten oli tottunut tekemään. Aitoon VPK harjoituksissa kuultiin komentoja jopa venäjäksi, sillä palokunnan päälliköksi valittu August Viitanen osasi entisenä Venäjän sotilaana komentosanat vain venäjäksi. Vähitellen käyttöön levisivät eri palokuntien tekemät sanastot, jotka auttoivat kaikkia toimimaan, kun saman käskysanat toistuivat kerta toisensa jälkeen.

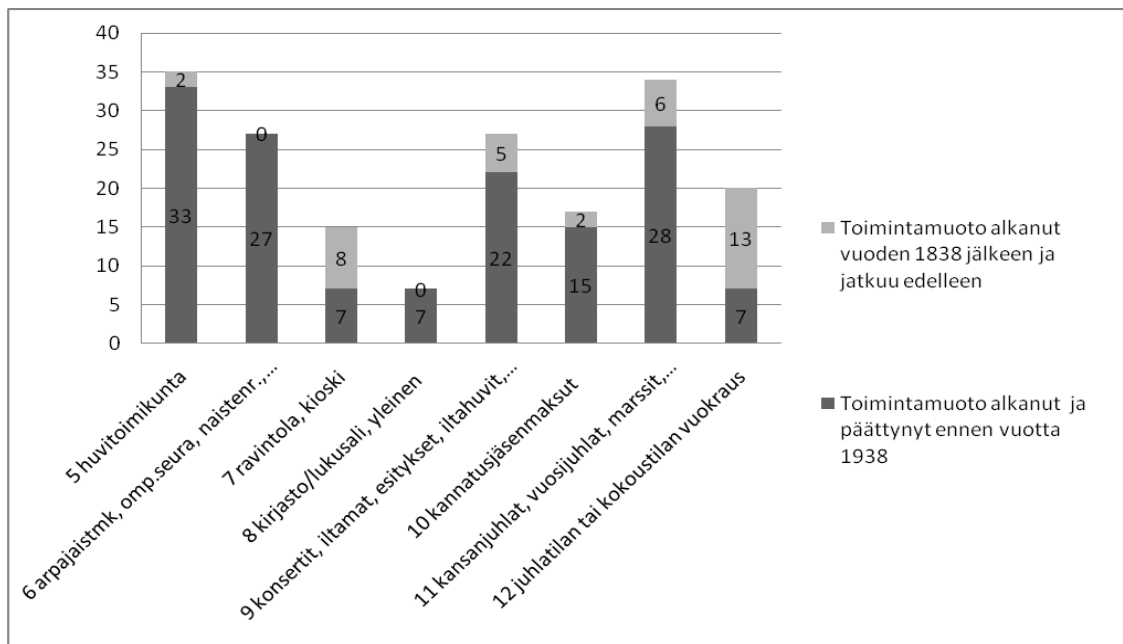
Kaluston kehittyessä ja toisaalta miesmäärän vähentyessä tarve erillisille toimintaryhmille väheni ja suurin osa palokunnista luopui useamman komppanian jaottelusta 1900-luvun alkupuolella. Sammutusosasto oli edelleen se tärkein ja sen sisällä oli joitain erityistehtäviä, kuten höyryruiskun hoitajat ja suihkun suuntaajat. Itsenäistymisen jälkeen Yleinen Palokuntaliitto alkoi organisoida kursseja, jonka jälkeen palokuntalaisten taidot lisääntyivät entisestään ja tulipaloissa osattiin toimia pienemmillä miesmäärillä. Vastaavasti kalusto oli kehittynyt, eikä miesvoimaa tarvittu enää yhtä paljon kuin aikaisemmin. Kaupunkien ja kuntien vesijohtoverkoston paraneminen vaikutti myös sammutustoimintaa helpottavasti ja parantaen. Ensiapuryhmiä toimi palokunnassa vain hetkellisinä enemminkin kokeilumuotoisina, joiden toiminta tyrehtyi kun vetäjä vaihtui. Mainittava aikaansa nähden erityinen ryhmä oli viisi vuotta toiminut naisista koostunut ensiapuryhmä Oulunkylän VPK:ssa, jonka perusti palokuntaan kuulunut tohtori Dahlberg Punaisen Ristin mallin mukaan vuonna 1910. Sairaankuljetusta eivät palokunnat suorittaneet ennen kuin autokalusto yleistyi. 2000-luvun palokuntalaiset saaneet palokuntataitojen lisäksi koulutuksen ensiapuun sekä osa myös ensivasteeseen ja avustavat sairaankuljetusta, mutta eivät kuljeta potilaita. Monesta komppaniasta jäi jäljelle yksi sammutusosasto, josta vuonna 2010 käytetään useimmissa palokunnissa nimikettä hälytysosasto, joka kuvaa hyvin ryhmän luonnetta. Hälytysosasto hälytetään paloja ja pelastustehtävään ja ryhmän sisällä on erilaisia erikoiskoulutuksen saaneita henkilöitä. 1800-luvulla palokunnan komppanioiden jäsenmäärä saattoi olla jopa satoja, nykyisin toimivassa hälytysosastossa on jäseniä noin 15–80 henkilöä riippuen palokunnasta.

Aineistossa tutkituista 56 palokunnasta aikajaksolla kaikilla säilyi vähintään sammutuskomppania toiminnassa. Tutkitun aikajakson jälkeen sammutusosaston toiminta on loppunut kolmessa palokunnassa yhdistyksen loppumisen takia (Karjalaan jääneet alueet) ja yhden yhdistyksen toiminta on loppunut kokonaan ja kahdessa sammutusosasto on loppunut, mutta yhdistys on olemassa tehden lähinnä nuorisotyötä. Sammutustoiminnasta näillä paikkakunnilla huolehtii henkilökohtaisen työsopimuksen tehneistä palokuntalaisista koostuva ryhmä.

Varainhankinta, hankintaan johtava toiminta ja toimikunnat (teemaluokka 2)

Toiseen teemaluokkaan sisällytin varainhankinnan ja siihen liittyvät toimintamuodot sekä toimikunnat. Varainhankintaan tähtäävää toimintaa oli ensimmäisen sadan vuoden aikana runsaasti, koska yhdistykset eivät saaneet avustuksia toimintaansa. Palokunnan toiminta oli osin riippuvaisista varainhankinnan tuloksellisuudesta, sillä ilman kalustoa ei voinut sammuttaa ja harjoitella. Kalustohankintojen lisäksi varoja veivät palokunnan asusteet, soittokunta, mahdollinen palokunnan talo ja sen ylläpito, kirjasto tai lukusali sekä lukuisat toimintamuotojen hankinnat. Palokunnat saivat pieniä, lähinnä kalustohankintoihin liittyviä avustuksia kuntien viinavoittovaroista ja kun kieltolaki tuli voimaan, ei enää niitäkään saatu. Ennen palolain voimaantuloa palokunnan varat olivat lähinnä jäsenmaksujen ja erilaisten varainhankintapahtumien varassa. Vasta palolain myötä yhdistykset alkoivat saada vuosittaisia avustuksia tai korvauksia tekemästään sammutustyöstä. Sammutussopimukseen perustuvat vuosikorvaukset olivat kuitenkin sen verran pieniä, ettei niillä voinut tehdä kovin suuria kalustohankintoja, joten talkootyötä jouduttiin edelleen suorittamaan toiminnan hyväksi. Varainhankintaan liittyvän toiminnan osuus oli siten ensimmäisen vuosisadan aikana korostuneen tärkeä ja edellytys koko toiminnalle.

Kuviossa 2 on esitettyinä ne varainhankintaan liittyneet toimintamuodot joita on ollut vuosien 1838–1938 välillä sekä ne, jotka ovat alkaneet vuoden 1838 jälkeen ja joita vielä on olemassa vuonna 2010. Kuvion jälkeen olen luonnehtinut jokaista varainhankintaan liittyvää toimintamuotoa ja niihin tulleita muutoksia. Varainhankinnan teemaluokassa on mukana lähinnä sellainen toiminta, joka suunnattiin yhdistyksen ulkopuolisille jäsenille ja sen tavoitteena oli joko suoraan tai välillisesti saada varoja yhdistykselle.

Kuvio 2. Varainhankinta ja varainhankintaan liittyvät toimintamuodot, jotka ovat alkaneet vuosien 1838–1938 aikana. Osa toiminnasta on alkanut ja loppunut ennen vuotta 1938 ja osaa toteutetaan edelleen. Tarkka yhteenveto palokunnittain ja toimintamuodoittain on taulukossa 1 (liite 2), johon on kerätty tutkittujen palokuntien osalta vuosien 1838–1938 toiminnan määrä sekä vuoden 1938 jälkeen tapahtuneet muutokset, siltä osin kuin se on selvinnyt aineistosta.

Huvitoimikunta

Tutkitusta aineistosta 33 palokuntayhdistyksestä löytyi maininta erikseen valitusta huvitoimikunnasta ja kahdesta toimikunta on edelleen olemassa, toimenkuva on vaan muuttunut. Vain 15 palokunnassa asiasta ei ole mitään mainintaan käsitellyssä aineistossa. Huvitoimikunnan toimenkuva ja tehtävät vaihtelivat huomattavasti eri paikkakunnilla. Sen tehtävä ei ollut pelkästään järjestää huvia, vaan taustalla oli pitkälti varainhankinta ja siihen liittyen järjestää juhlia, näytelmiä, tapahtumia ja arpajaisia. Huvitoimikunnan jäsenenä oli jo 1800-luvulla myös naisia, joka oli erikoista miesjohtoisessa yhdistyksessä. Jopa koko huvitoimikunta saattoi koostua naisjäsenistä. Huvitoimikunnasta saattoi kehittyä näytelmäryhmä, joka myöhemmin itsenäistyi palokunnan näytelmäseuraksi saaden oman hallinnon palokunnan sisällä. Huvitoimikunnan tehtäviin saattoi kuulua arpajaisluvan ja palkintojen hankinta ellei erillistä arpajaisryhmää oltu nimetty. Huvitoimikunnan tehtäviksi aineistossa oli mainittu seuraavia tapahtumia: näytelmiä, iltahuveja, naamiaisasia, arpajaisia, tanssiaisia, klubitoiminta, laulukuoero, kilpailuja, retkiä, kisoja ja kenttäpelejä. Huvitoimikunnan tehtäviä saattoi hoitaa myös väliaikaiseksi valittu järjestelytoimikunta tai vuosittain valittava ryhmä, joka toimi varsin itsenäisesti. Tutkimusjaksolla useiden huvitoimikuntien kohdalla on

merkintä, että toiminta loppui viimeistään 1920-luvun paikkeilla, mihin lienee vaikuttanut se, että palokunnanjuhlat eivät enää olleet niin suuria ja jäsenmäärät olivat pienentyneet, kun eri harrasteryhmä olivat kaikonneet jäsenistöstä. Valtion asettaman huvivero vähensi huvitilaisuuksien ja tanssien järjestämistä 1920-luvulta lähtien.

Nykyisin toimivat huvitoimikunnat järjestävät toimintaa lähinnä jäsenistön omiin tilaisuuksiin, kuten pikkujouluihin sekä jäsenistön illanviettoihin. Yleisölle tarkoitettujen palokuntajuhlia järjestävien toimikuntien nimeksi on vaihtunut juhlatoimikunta. Vain parilla palokunnalla on vuosittain valittava juhlatoimikunta vuosijuhlaansa varten, muilla juhlatoimikunta kootaan lähinnä hoitamaan yhdistyksen tasavuosisjuhlia projektiluonteisesti.

Arpajaistoimikunta, ompeluseura sekä ravintolan pito

Arpajaistoiminta jäi pitkälti aluksi palokuntaa lähellä olevien rouvasväenryhmien huoleksi kunnes vähitellen syntyi omia arpajaistoimikuntiaan, joiden tavoitteena oli hankkia palkinnot sekä myydä arpoja. Naisten ompeluseurat seurasivat samoihin aikoihin, koska naisten itse tekemien palkintojen osuus oli huomattava arpajaisissa. Vain naisille tarkoitetut muut toimintaosastot olivat harvinaisia, joitain poikkeuksia lukuun ottamatta. Naisten muodostamat ompeluseurat, arpajaistokunnat olivat toimintaryhmiä, joista osa toimi palokunnan ulkopuolella, mutta tiiviissä yhteistyössä. Yhdistyksen säännöt eivät sanamuodoltaan mahdollistaneet naisjäseniä, mutta yhteys oli varsin tiivis, naisryhmissä toimi usein palokunnan jäsenten vaimot tai tyttäret. Naiset siirtyivät vähitellen omiksi palokuntanaisosastoiksi tai toimintaryhmiksi. Useat arpajaiset olisi jäänyt kuitenkin pitämättä ja kalustohankinnat, palokuntatakit ja palokunnan talot saamatta, elleivät naisryhmät olisi aloittaneet omaa toimintaansa filantropian nimissä paikallisen palokunnan hyväksi. Palokuntayhdistyksien juhralipuista ja osastolipuista useat ovat naisten tekemiä tai teettämiä. Aineistosta löytyi 27 palokunnan kohdalla maininta arpajaisryhmästä tai ompeluseurasta, joka toimi palokunnan hyväksi. Naisille jäi usein tehtäväksi myös juhlapaikan tarjoilun järjestäminen sekä koristelu. Ravintolan tai kioskin pidosta oli maininta yhteensä 15 palokunnan kohdalla, joista ravintolatoimintaa on edelleen kahdeksassa, joista osassa kahvio-ravintolaa pidetään tanssilavan yhteydessä. Ravintolatoiminta on nykyisin useimmiten luovutettu ulkopuolisen hoitoon. Pienemmissä palokunnan omissa tapahtumissa naiset ja naisosastot huolehtivat edelleen tarjoilusta. Palokunnan ulkopuolisille suunnattu toiminta tähtäsi pitkälti varainhankintaan ja oli tarkoitettu muille kuin jäsenille. Juhlat olivat näyttäviä ja toivat samalla hyväksyntää toiminnalle ympäröivältä yh-

teisöltä. Huvitoimikunnan alkuvuosien toiminta tähtäsi puhtaasti varainhankintaan, joten sen takia se on laskettu mukaan varainhankintaan.

Kirjasto tai lukusali kaikille

Seitsemän palokunnan historiikeista ei selviä se, onko palokunnan ylläpitämän kirjaston tai lukusalin käyttö edellyttänyt yhdistyksen jäsenyyttä ja onko maksavalla jäsenellä ollut oikeus käyttää kirjastoa. Kirjastoihin ja lukusaleihin oli saatu aineistoa lahjoituksina ulkopuolisilta, joten on mahdollista, että lahjoitus on edellyttänyt tilan olevan kaikkien käytössä. Jäsenmäärät olivat yhdistyksissä suuria, joten käyttäjissä on voinut olla muitakin kuin palokunnan jonkun osaston jäseniä. Lukusaliin tilattiin lehtiä ja sillä oli valvoja, joka katsoi, ettei kukaan käyttäytynyt sopimattomaksi. Kirjoja ostettiin sekä saatiin lahjoituksina. Kirjastotilassa saattoi olla teetarjoilua sekä musiikkia, joten jokunen kvartetti on voinut saada alkunsa lukusalin hiljaisuudesta. Keskustelukerhoissa on keskusteltu ajankohtaisista asioista palokunta-aiheiden lisäksi sekä suoritettu pienenmuotoista opiskelua. Kirjastojen yhteismäärään on laskettu mukaan Onkkaalan VPK:n maksama vuosittainen rahallinen tuki Pälkäneen kunnan yleiselle kirjastolle lähes 10 vuoden ajan vuosisadan vaihteen jälkeen. Yleinen kirjasto kaikille ei tuonut varoja, mutta palokunnan hoitamaan kirjastoon tuli kirjalahjoituksia monelta taholta, joka puolestaan toi säästöjä hankintoihin. Toimineista kirjastoista ja lukusaleista kaikkien toiminta loppui 1900-luvun alkuvuosina yleisten kirjastojen aloitettua toimintansa. Useat palokunnat lahjoittivat oman kokoelmansa yleisen kirjaston käyttöön.

Kulttuuritoiminta (luokat 9 ja 11)

Palokunnan järjestämät erilaiset tilaisuudet olivat varsin näyttäviä ja tarkoitettu kaikelle kansalle koko 1800-luvun ajan. Erilaisia konsertteja, näytelmäesityksiä, iltamia, tanssi-iltamia, iltahuveja, kilpailuja, kenttäpelejä, arpajaisjuhlia, vuosijuhlia marssien kanssa ja näytöksillä sekä ilman oli kertonut järjestäneensä yli puolet tutkituista palokunnista. Päädyin yhdistämään luokat 9 (konsertit, iltamat, esitykset) ja 11 (kansanjuhlat, vuosijuhlat), sillä niiden toiminnat muistuttivat toisiaan tai eri tapahtumia oli järjestetty toistensa lomaan tai peräkkäin. Iltahuvien ja iltamien ohjelmisto koostui usein itse valmistetuista näytelmistä tai palokunnan näytelmäseuran tai voimisteluryhmän näytöksistä, kuoron esiintymisestä tai soittokunnan konsertista. Yleensä esiintyjät olivat omasta jäsenistöstä, mutta myös ulkopuolisia käytettiin esiintyjinä. Kulttuuritoimintaan luettavat näytökset, konsertit ja iltamat olivat suosittuja ja niihin osallistuttiin runsaasti. Osallistujat kuuluivat

kaikkiin kansanluokkiin, joten juhlia luonnehditaan useissa historiamuistoissa koko kansan juhliksi tai todellisiksi kansanjuhliksi, jonne saivat osallistua kaikki. Oma ryhmänsä ohjelmallisesta toiminnasta olivat vuosijuhlat ja marssit, jotka olivat alkuvuosina usein yhdistetty toisiinsa. Tilaisuus alkoi marssilla ja sen jälkeen oli vuosijuhla, jossa oli mahdollisesti ohjelmassa musiikkia, puhe, näytös tai osastojen välinen kilpailu sekä yleisölle kenttäpelejä ja kilpailuja pientä maksua vastaan. Lisäksi illalla saattoi olla vielä erikseen tanssit. Vuosijuhlaan saattoi kuulua myös palokunnan jäsenten huvimatka kävellen tai laivalla ja huvimatka päättyi juhlaan. Marssit tapahtuivat useimmiten rivimuodossa osastoittain ja jokaisella marssijalla oli palokunnan puku päällä, liput kulkivat etummaisina. Vaikka vuosijuhlaa ei välttämättä järjestetty vuosittain, olivat toteutetut kevät- tai syysmarssit perinne. Marssia tahditti usein oma soittokunta, joten soittokuntaa pidettiin yhdistyksessä tärkeänä. Pimeään vuodenaikaan marsseilla käytettiin soihtuja ja soihtukulkueita saatettiin järjestää keisarin nimipäivän kunniaksi tai muusta hyvästä syystä. Koko palokunnan yhteisten juhlien lisäksi alaosastoina toimineet voimisteluseurat, näytelmäseurat sekä soittokunnat järjestivät myös omia juhliaan oman toimintansa rahoittamiseksi, josta toiminnasta kehkeytyi jopa riitoja yhdistyksien sisällä. Pieniä erimielisyyksiä oli joidenkin yhdistyksien kohdalla palokunnan talon käytöstä, mikä alajaosto saa sitä milloinkin käyttää taloa omiin harjoituksiin ja iltamiinsa.

Vuosijuhlien ja eri kulttuuritilaisuuksien järjestämisinto väheni ensimmäisen sortokauden jälkeen, kun paikkakunnalle alkoi syntyä muitakin toimintaa ja tapahtumia järjestäviä yhdistyksiä ja yhteenliittymiä. Kilpailu yleisöstä alkoi ja samanaikaisesti toimijoiden määrä laski. Iltamien ja tanssien määrä väheni itsenäistymisestä lähtien ja 1920-luvulla voimaantullut valtion perimä huvivero rajoitti huvitilaisuuksien järjestämistä. Parissa palokunnassa kokeiltiin elokuvatoimintaa muutamien vuosien ajan, mutta se ei noussut kuvitelluksi rahasammoksi. Vuoteen 1938 mennessä iltama- ja juhlatoiminta oli kutistunut muutamaan palokuntaan ja niidenkin kohdalla lähinnä kesäjuhlien järjestämiseen. Tutkituista palokunnista kolmessa järjestetään edelleen vuosittainen palokunnan kesäjuhla marsseineen. Valtakunnallisesti näiden palokuntien määrä jää reilusti alle kymmeneen 2000-luvulle tultaessa. Nykyiset lupakäytännöt sekä eri tapahtumien runsas tarjonta on rajoittanut palokuntayhdistyksien intoa järjestää vuosittaisia tapahtumia ja yhdistyksissä on siirrytty pitkälti tasavuosisjuhlintaan ja siinäkin huomattavasti pienempiin juhliin kuin 1800-luvulla.

Kannatusjäsenmaksut

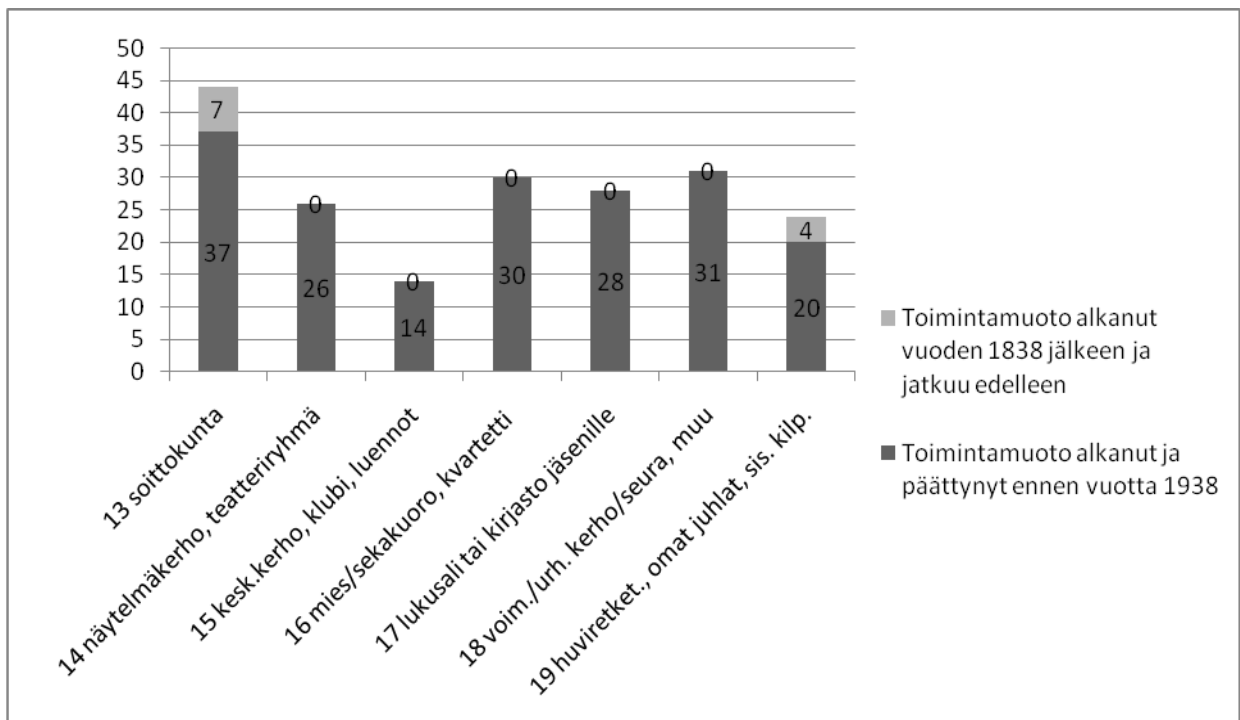
Aineistosta löytyi suoria mainintoja kannatusjäsenmaksun keräämisestä useamman palokunnan kohdalla. Jäsenmaksun keräämisen tehokkuudesta ja kattavuudesta ei kuitenkaan ole mainintoja, mutta kannatusjäsenen listalta on poistettu useamman vuoden maksamattoman maksun perusteella. Alkuvuosikymmeninä kannatusjäsenmaksujen kerääminen on ollut enemmän tai vähemmän säännöllistä, vain muutamassa aineiston palokunnassa on kannatusjäsenten eli maksavien jäsenten lukumääriä tai nimiä. Kannatusjäsenmaksun maksamisen merkitystä vähensi yleisen pakkopalokuntajärjestelmän häviäminen, yleisen palokunnan osallistumisvelvoitteesta pääsi eroon maksamalla VPK:n jäsenmaksun. Jäsenmaksun keräämisestä säännöllisesti oli maininta 15 palokunnan kohdalla. Useammassa tekstissä oli viittaus jäsenmaksun keräämiseen toiminnan rahoittamiseksi usein kalustohankinnan yhteydessä. Myöhemmin kannatusjäsenmaksujen kerääminen on jäänyt vähäiseen rooliin ja tutkituista palokunnista vain kahdella on kannatusjäsenmaksu vuonna 2010 (Rengon VPK ja Onkkaalan VPK, kummallakin yli 300 kannatusjäsentä). Kannatusjäsenmaksun rooli on lähinnä symbolinen, sillä halutaan tukea paikallista toimijaa, mutta jäsenmaksukertymät eivät muodosta yhdistyksen kokonaisbudjetin tuloista kuin pienen osan.

Tilojen vuokraus ulkopuolisille tahoille varainhankintakeinona

Palokunnan oma rakentama tai ostama talo oli aineistossa 35 palokunnalla. Oma koti oli siten arvostettu ja hyvin pidetty. Usein paikkakuntansa ainoana kokoontumis- ja juhlapaikkana talolla oli runsaasti käyttäjiä ja tilojaan ilmoitti vuokraavan ulkopuolisten käyttöön erilaisia vastikkeita vastaan 20 palokuntaa. Tiloja vuokrattiin juhliin, kokouksiin, saarnamiehille, muille järjestöille, teatteriseurueille, käräjäoikeuksille, sotaväelle ja koululle. Tilojen runsas käyttö ja monipuolinen käyttö asettivat tiloille lisää vaatimuksia ja ylläpito tuli hyvinkin kalliiksi. Talolle nimettiin usein talonmies, joka sai asua pienessä asunnossa ja huolehtia talon käytöstä. Vuosina 1914–16 tapahtunut useiden palokunnan talojen pakkoluovutukset Venäjän armeijan sotasairaaloiksi ja toipilaskodeiksi aiheutti harmia talojen omistajille. Lisäksi samaan aikaan tapahtunut rahan arvon lasku ja luovutuksista johtunut toiminnan lamaantuminen aiheuttivat rahoitusvaikeuksia. Maan itsenäistymisen jälkeen useat palokunnat joutuivat luopumaan korjausten ja ylläpidon kalleuden takia rakentamastaan tilasta, koska velkataakka rakentamisesta ja talon kunnostamisesta oli liian suuri. Palokunnan toiminnassa tapahtunut muutos ja keskittyminen ydintoimintaan olivat muuttaneet tilatarvetta. Oma juhlatilaa ei enää tarvittu oman yhdistyksen kulttuuritoimintojen vähennyttyä ja harrastajien siirryttyä muihin varsinaisiin kulttuuriyhdistyksiin.

Oman yhdistyksen muu sisäinen toiminta (teemaluokka 3)

Kolmannessa teemaluokassa ovat palokuntayhdistyksen jäsenille suunnatut toimintamuodot. Palokunnassa oli alusta lähtien tarjolla runsaasti toimintaa kaikille jäsenille. Yhtenä toiminnan tavoitteena oli lähentää eri taustoista lähtöisin olevien jäsenten kanssakäymistä ja siten yhtenäistää toimintaa. Erilaisia toimintoja haluttiin kannustaa ja niitä varten tehtiin hankintoja. Sisäiseen jäsenille tarkoitettuun toimintaan olen katsonut kuuluvaksi näytelmäseurat, soittokunnat, voimistelu- ja urheiluseurat, omat kirjastot, kuorot, klubit ja sellaisen muun toiminnan, johon sai osallistua vain yhdistyksen jäsen. Toimintamuodon tuotos saattoi olla suunnattu yleisölle usein varainhankintamuodossa.

Kuvio 3. Yhdistyksen sisäinen toiminta jäsenille. Tarkka yhteenveto toimintamuodoittain ja palokunnittain on taulukossa 1 (liite 2), johon on kerätty tutkittujen palokuntien osalta vuosien 1838–1938 toiminnan määrä sekä vuoden 1938 jälkeen tapahtuneet muutokset, siltä osin kuin se on selvinnyt aineistosta.

Soittokunnat

Useisiin palokuntiin perustettiin soittokunta lähes heti yhdistyksen perustamisen jälkeen. Soittimet joko lainattiin, saatiin jopa lahjoituksena tai ostettiin. Usein soittokunnan toiminta oli kiinni siitä, saatiinko sille kunnan kapellimestari ja miten soittajat oppivat soittamaan. Kapellimestari oli pitkään ainoa henkilö, jolle palokunta maksoi palkkiota, myöhemmässä vaiheessa joissain palokunnissa palkkiota alettiin maksaa myös soittajille. Kapellimestarin ja soittimien lisäksi VPK hankki soittokunnalleen nuotteja ja nuottitelineitä sekä tilasi oman marssin tai sai sen lahjaksi. Soittokunnan toiminnan kustannukset nousivat usein suureksi. Vaikka palokunnan soittokunta useimmiten soitti palokunnan tilaisuuksissa maksutta, kertyi johtajan palkkiosta ja soittimien hankinnoista huomattavia kustannuksia vuosien aikana. Soittimia lainattiin ja lahjoiteltiin järjestöjen välillä soittokunnan lopettaessa tai alkaessa toimintansa. Vanhoja soittimia on tallella useiden palokuntien kätköissä ja palokunnanmarsseja soitetaan edelleen vaikka soittokunta saattaa olla muu kuin palokunnan oma soittokunta.

Tutkituissa 56 palokunnassa yhteensä 44:ssä oli soittokunta tai ainakin yritys sen saamiseksi. Näistä 37 palokunnassa soittokunnan toiminta loppui jo ennen vuotta 1938. Kuusi soittokuntaa perustettiin vuoden 1938 jälkeen, joista kaksi toimii edelleen. Vain kuudessa palokunnassa ei ole mitään mainintaa soittokunnasta tai on ilmoitettu, että käytetään muiden yhdistyksien soittokuntia. Kahdessa palokunnassa yritettiin saada aikaiseksi myös muunlaista musiikkitoimintaa viulu-ryhmän tai myöhemmin tanssiorkesterin muodossa. Vuonna 2010 oli aineistoon kuuluneissa palokunnissa soittokuntoisia soittokuntia jäljellä enää seitsemän. Valtakunnallisesti tarkasteluna palokunnan soittokuntia on edelleen olemassa noin 20–25 kappaletta. Näistä osa on siirtynyt kansalais- tai työväenopiston soittokunniksi tai itsenäistyneet omiksi yhdistyksiksi säilyttäen kuitenkin alkuperäisen nimensä.

Näytelmäkerhot

Palokunnissa oli runsaasti näytelmätoimintaa. Oma näytelmäseura, -kerho, teatteriryhmä tai näytelmiä valmistama ryhmä mainittiin tutkitusta aineistosta 26 palokunnan kohdalla eli lähes puolella. Enimmäkseen näytelmiä valmisteltiin vuosisadan vaihteessa ja toinen ryhmien aktiivinen toiminta-aika oli 1920-luvun paikkeilla, jolloin ohjelmallisia iltamia verotettiin pienemmällä huvierolla. Savonlinnassa näytelmäryhmä toimi vuosien 1880–1900 välillä ja Talikkalassa 1890–1920. Helsingin VPK:n aineistossa on maininta näytelmäryhmästä vuonna 1872 ja Gamla Karleby

FBK:ssa noin 1889 vuodesta muutamia vuosia. Riihimäellä toimi näytelmäseura vuodesta 1895, kunnes näyttelijät siirtyivät toisiin ryhmiin, lähinnä Riihimäen näyttämön pariin 1923. Mikkeliissä kävi lähes samoin, jossa 1917 alkanut toiminta päättyi palokunnan parissa Mikkelin Näyttämön perustamiseen 1925. Nokialla palokunnalla ja työväenyhdistyksellä oli yhteinen näytelmäseura 1906, mutta muutamassa vuodessa kaikki näytelmäharrastajat siirtyivät työväenyhdistyksen näytelmäseuraan. Kuopion VPK sai lahjoituksena kansanvalistusseuran puvuston, perusti seuran toisen sortokauden aikana ja totesi toiminnan päättyneeksi ennen 1917. Kotkan harrastajat siirtyivät teatterin harrastajiin vuosisadan alkupuolella. Kajaanin VPK:n näytelmäryhmä valmisti näytelmän ainakin vuoden 1910 kesäjuhliin, lienee toiminut muutamia vuosia. Kauttuan Tehtaiden VPK:n aktiivisella voimistelu- ja urheiluseuralla oli oma näytelmäryhmä vuonna 1914, myöhemmistä vaiheista ei kuitenkaan ole tietoa. Kemijärvellä oli näytelmäkerho vuosien 1912–1945 välillä, kunnes näytelmätarvikkeet hävisivät. Ekenäs FBK:n näyttelijät olivat aktiivisia vuosien 1815–1921 välillä ja Forssan VPK:ssa muutaman vuoden 1909 jälkeen. Viialan VPK:n tietojen mukaan näyttämöryhmä oli aktiivinen yhdistyksen alkuvuosina, toiminta hiipui välillä kokonaan ja alkoi uudestaan sotien jälkeen 1946 päättyen kuitenkin kokonaan vuonna 1973. Näytelmäseurasta on maininta lisäksi Viipurin VPK:n tekstissä (1902) sekä Tampereen VPK:lta (toimi päätettiin), samoin Turengissa näyttämötoiminta aktivoitui hetkeksi 1910. Salossa VPK teki lisää tiloja näyttämölle 1913–1914 paikkeilla ja seura toimi aktiivisesti vielä 1919. Onkkaalassa, Lappeenrannassa, Lempäälässä, Hämeenlinnassa, Hyvinkäällä, Raumalla ja Loikkasessa oli näyttämötoimintaa, mutta aineistosta ei selviä sen laajuus eikä tarkempi ajankohta. 2000-luvulla vain yhdessä palokuntayhdistyksessä on näytelmäseura. Tuuloksen VPK:n teatteriosaston ylläpitämä Ruutta-näyttämö perustettiin vuonna 2002 ja on maan ainoa toimiva VPK:n harrastajateatteri.

Keskustelukerho klubitointa ja muut kerhot

Palokunnan tavoitteisiin kuului jäsenistön keskinäisen kanssakäymisen lisääminen ja sen takia joihinkin palokuntiin perustettiin keskustelukerhoja, klubeja tai puheseuroja sivistyksellisen tason lisäämiseksi. Ekenäs FBK perusti jo 1874 Klubin, joka kokoontui palokunnan vuokraaman lukusalin tiloissa. Helsingin VPK järjesti ”toveri-illatsuja” 1880-luvulla kirjaston tiloissa ja samalla siellä järjestettiin myös pienimuotoista kurssitoimintaa, jonka sisällöstä ei ole tarkempaa tietoa. Kotkan VPK järjesti klubi-iltoja vuoden 1918 paikkeilla jäsenilleen. Oulun VPK:lla on ollut erillinen toverikunta ja klubitointikunta. Raumalla oli erillinen puhuja seura vuosien 1901–1909 aikana, jossa keskusteltiin ”politisoitumisesta huolimatta.” Porissa oli keskustelukerho 1903 sekä

järjestettiin erillisiä klubi-iltoja jäsenille ja perheenjäsenille. Paraisilla brandkårsklubb alkoi vasta 1922 ja päättyi 1934 eli poikkeavan myöhään verrattuna muihin. Viipurin Talikkalassa toimi toverikunta 1917 ja ennen sortovuotta 1899 oli järjestetty kansalaisopintoja oikeuksista ja velvollisuuksista. Tolkkisissa toimi erillinen shakkikerho 1923–1933 ja Tampereella klubi-illoissa 1884–1887 pelattiin shakkia ja dominoa. Vaasassa perustamisen jälkeen muutamia vuosia toimi jäsenille tarkoitettu klubi, jossa keskusteltiin ja pelattiin lautapelejä. Kemissä jäsenille järjestettiin luentoja ja elokuvatoimintaa hetkellisesti ja Porvoossa 1908 perustettu keskustelukerho päättyi muutamien vuosien sisällä.

Keskustelukerhoilla ja klubeilla on ollut huomattava merkitys jäsenistön keskinäisen tutustumisen paikkana. Keskustelukerhoissa on keskusteltu ajankohtaisista, opiskeltu pienimuotoisesti ja varmasti otettu myös kantaa yhteiskuntaan ja sen tapahtumiin. Tutkituista palokunnista 14 mainitsi keskustelukerhon tai klubitoiminnan erikseen tutkittuna aikajaksona. Lähes kaikkien toiminta oli loppunut viimeistään 1900-luvun alkuvuosina, mahdollisesti toimintaan kohdistuneiden epäluulojen sekä lukusali ja kirjastotiloista luopumisen myötä.

Kuorot

Palokuntien yhteydessä harrastettiin runsaasti laulua. Mieskuorot olivat yleisempiä, mutta myös sekakuoroja oli useita. Yleisnimikkeestä kuoro ei ole aina selvinnyt onko kyseessä ollut mieskuoro vai sekakuoro. Kuoro tai kvartetti oli 30 palokunnassa ja osa palokunnan marsseista oli sovitettu myös mieskuorolle tai kvartetille. Palokuntien kuorot kävivät kilpailemassa kuorojuhlilla ja menestyivät varsin hyvin. Kuoronjohtajalle ei useinkaan maksettu palkkaa, mutta johtajan vaihtuessa kuoro saattoi loppua ja alkaa jälleen hetken hiljaiselon jälkeen uudestaan. Kuoroja johti usein paikkakunnan kanttori tai kansakoulun opettaja. Jäljelle jääneistä sovituksista voi päätellä, että kuorot ja kvartetit ovat laulaneet moniäänisesti sekä varsin tasokkaasti, sillä laulu- ja soittojuhlien kilpailuista useilla VPK:n kuoroilla on ollut kotiin tuomisena vähintään kunniakirja. Kuorot pitivät omia konsertteja sekä esiintyivät palokunnan eri tilaisuuksissa. Sekakuoroja oli Lappeenrannassa 1880–1903 ja Kajaanissa 1906–1916, kuoro oli lisäksi Kotkassa hetken aikaa palokunnan perustamisen jälkeen ja samoin Joensuussa. Mikkeliissä toimi kuoro 1887–1889 ja vielä hetken vuonna 1902. Jyväskylässä kuoro alkoi 1878 ja sillä oli oma lippu (1902), kuoron loppumisvuodesta ei tietoa, todennäköisesti alkuvuosikymmenen aikana. Oulun VPK:n laulukuoron johtajalle maksettiin 1 mk palkkio harjoituskerralta vuosien 1874–1880 ja 1903–1904 aikoihin. Koskella oli

yhteinen kuoro Kosken nuorisoseuran kanssa ennen vuotta 1930 ja Kauttuan tehtaitten VPK:n voimistelu- ja urheiluseuralla kuoro lauloi vuoden 1914 paikkeilla. Porissa oli VPK:n lauluyhdistys 1867–1870 sekä mieskvartetti 1904–1909. Naapurissa Raumalla kuorolla ollut valittuna johtajia vuodesta 1879 ja kuorolle oli hyväksytty säännöt 1913, toiminta vaihdellut eri vuosina. Kuopiossa oli WPK:n laulajat (1878) ja juhlatkuoro esiintyi vielä vuonna 1927 juhlissa, mutta sen jälkeen ei mainintoja. Riihimäellä toimi vuorotellen sekakuoro 1895–1898 ja mieskuoro 1900–1904. Tampereen VPK hankki pianon kuoroa varten, joka toimi 1874–1896 ja lakkautettiin 1910 virallisesti. Turussa toimi kunnan laulajat 1867 lähtien todennäköisesti parikymmentä vuotta, ei tarkkaa mainintaa loppumisesta. Viipurissa vuoden 1868 konsertissa oli lavalla 40 laulajaa, toimi muutamia vuosia. Porvoossa mieskuoro toimi 1868 lähtien ja sitä johti Gabriel Linsén, kuoro loppui 1923 ja samoihin aikoihin perustettiin Borgå Sångarbröder, jonne laulajat lienevät siirtyneen.

Lähes kaikkien palokuntien yhteydessä toimineiden kuorojen voidaan todeta loppuneen viimeistään 1910-luvun paikkeilla, lukuun ottamatta vain hetken toimineita juhlatkuoroja. Laulamista palokunnassa harrastivat myös hälytystoimintaan osallistuneet palokuntalaiset yhteislauluina isänmaan, keisarin tai jonkun muun hyvän syyn kunniaksi marssien ja juhlien yhteydessä. Nykyisin ei ole tiedossa yhtään mies- tai sekakuoroa tai kvartettia, joka toimisi palokunnan yhteydessä säännöllisesti.

Lukusali, kirjasto, luentotoiminta, vain jäsenistölle

Palokunnan jäsenten käyttöön tarkoitettu kirjasto tai lukusali mainittiin 22 yhdistyksen kohdalla. Näistä lukusaleista suurin osa oli perustettu 1800-luvun puolella. Jyväskylän VPK:n lukusali perustettiin vuonna 1880 keisari Aleksanteri II vallassaolon muistoksi. Kuopion VPK vuokrasi tilat lukusalille samana vuonna ja hetken toiminnan jälkeen kuvernööri kielsi salin pitämisen. Toiminta kuitenkin jatkui aina 1920-luvulle saakka, kunnes lukusalin toiminta lakkautettiin yleisen kirjasto perustamisen myötä. Ensimmäisen sortokauden aikana palokuntien kirjastoja käytiin tarkistamassa kielletyn kirjallisuuden varalta, maassa pelättiin kapinallisen hengen leviämistä ja levittämistä kirjallisuuden avulla. Virolahden VPK:n kirjastossa kävi tarkastaja ja Hämeenlinnan VPK:n kirjastonhoitajat saivat poliisimestarilta kirjeen vuonna 1903, jossa tiedusteltiin onko kunnan kirjastossa kiellettyä kirjallisuutta. Kirjastojen käytöstä pidettiin tarkkaa kirjaa, samoin lehtien lukemisesta. Hämeenlinnan VPK:n kirjaston lainauskerrat olivat 1600 lainausta vuoden 1887 aikana ja vastaavaan aikaan sinne tilattiin 15 eri lehteä jäsenistön luettavaksi ja kirjoja oli lainat-

tavissa yli 200. Virolahden VPK:n kirjastoon saatiin 500 kirjan lahjoitus heti sen aloitettua toimintansa 1903. Viipurin VPK:n lukusalissa (1877-) oli virvokemyyntiä. Lappeenrannan VPK:n ylläpitämä lukusali oli yhteinen työväenyhdistyksen kanssa ja kaupunki antoi hankintoihin erillistä avustusta. Lukusalin toiminta päättyi vuosisadan vaihteessa ja kirjaston toiminta, kun kaupunki perusti julkisen kirjaston. Maarian VPK:lla oli yhteinen lainakirjasto nuorisoseura Auran kanssa ja se oli avoin kaikille (1891- ei tietoa loppumisvuodesta eikä toiminnan jatkumisesta itsenäisyyden jälkeen). Varat kirjojen hankintaan ja lehtitilauksiin saatiin kansanhuveilla ja lahjoituksilla. Yhdellään nykyisellä palokunnalla ei ole erillistä lukusalia tai kirjastoa käytössään. Toimintamuoto loppui kansankirjastojen tulon myötä ja kun palokunnat luopuivat tilojen ylläpitämisestä ja lehtitilauksista.

Voimistelu ja urheiluseurat ja niiden toiminta

Palokunnissa arvostettiin voimaa ja urheilua, jota tarvittiin myös sammutus- ja pelastustehtävissä. Aluksi voimisteluseuroissa tai ryhmissä harjoiteltiin sen ajan miesvoimistelua ja ketteryyttä. Uusina lajeina mukaan tulivat vähitellen voimailu, paini sekä urheilupuolelta juoksu, heittolajit, hiihto, luistelu ja soutu. Monessa palokunnassa kaikki urheilu- ja voimisteluseurassa mukana olleet eivät kuuluneet hälytysryhmiin, vaan heitä kiinnosti nimenomaan ruumiinkulttuurin parantaminen. Osassa voimistelu- ja urheiluseurat ottivat oman nimen, mutta toimivat palokunnan alaisuudessa, kunnes itsenäistyivät. Tutkituista palokunnista 31 oli voimistelu- tai urheiluseura tai ryhmä, joka harjoitteli. Näistä lähes kaikkien toiminta oli joko loppunut tai harrastajat olivat siirtyneet vain voimisteluun tai urheiluun keskittyviin yhdistyksiin ennen vuotta 1938, parissa oli toimintaa vielä 1950-luvulla saakka. Kolmessa palokunnassa urheiluseura on alkanut vasta vuoden 1938 jälkeen. Erillistä voimistelu- tai urheiluseuraa ei ollut 22 palokunnassa 56:stä.

Urheiluseurojen kohdalla mielikuvan toiminnasta antaa alajaostojen määrä ja toiminnan muuttumisesta olevat tiedot. Viipurin VPK:n Tarmon miehet siirtyivät muihin yhdistyksiin 1915, Viialan VPK:n v- ja u-seurasta työväenhenkiset siirtyivät 1905 perustamaansa Pyryyn ja porvarillisesti ajattelevat perustivat 1933 Viialan Virin, jolloin palokunnan seura loppui. Turengin VPK:n v- ja u-seura Kiiston toiminta alkoi 1905 ja loppui ennen vuotta 1920. Talikkalassa toim v- ja u-seura Elo, jonka tarina päättyi vuoteen 1918 ja myöhemmin perustettu seura Tähti, jonka toiminta päättyi vuonna 1941. Salon VPK:n Viesti itsenäistyi 1910 omaksi seurakseen. Porin VPK:n urheilijat siirtyivät 1910 muihin seuroihin. Nokian VPK:lla oli oma painiseura, jonka toiminta päättyi pai-

nimaton häviämiseen vuonna 1918. Mikkelin VPK:n Jousi itsenäistyi Mikkelin Kilpa-Veikoiksi 1912. Lappeenrannan VPK:n Riento toimi vuodet 1909–1913 hiipuen unohduksiin. Lahden VPK:n Tarmo itsenäistyi 1905 Lahden Tarmoksi. Kuopion VPK:n voimisteluseurat Osmon Ukot, Pojat ja Tytöt toimivat osittain vielä 1950 luvulla. Kotkan VPK:n harrastajat siirtyivät suoraan voimisteluseura Intoon ja vastaavasti Kauttuan tehtaitten VPK:n urheilutoiminta hiipui Euran Raikun perustamisen aikoihin. Karjalan VPK:ssa voimisteltiin ja painittiin vuosina 1905–09, kunnes tuli muutaman vuoden tauko ja toiminta alkoi uudestaan nimellä VPK:n Riento (1911), toimien muutamia vuosia. Jyväskylän VPK:n voimistelu ja urheiluseura lakkautettiin 1913. Hämeenlinnan VPK:n historiikissa todettiin, että toimijat olivat samat kuin Hämeenlinnan Tarmossa vuonna 1920. Hyvinkään VPK:ssa 1903 alkanut toiminta loppui osin 1906 ja kokonaan neljä vuotta myöhemmin. Helsingissä oli urheilu- ja voimisteluseuratoimintaa vielä hieman vuonna 1905, mutta myöhemmästä ei ole tarkkaa tietoa. Haminan VPK:n voimisteluseura itsenäistyi Tarmoksi 1915. Kemin VPK:n Kunto (1903) menetti osan jäsenistään työväenyhdistykselle 1912, naiset itsenäistyivät pari vuotta myöhemmin ja Kunto itsenäistyi omaksi seurakseen 1932.

Kuva 7. Haagan VPK:n hallussa oleva kiertopalkintotarvi vuodelta 1909. Kilpailu käytiin lähipalokuntien kesken ja tavoite oli edistää yleisurheilutoimintaa.

Urheilu- ja voimisteluseurojen kohdalta tiedot historiikeissa olivat melko tarkkoja johtuen osittain ryhmien voimakkaasta toiminnasta ja näkymisestä myös vuosijuhlissa muun muassa näytöksillä sekä tikasvoimistelunäytöksinä. Keskinäisten ja sisäisten kilpailujen palkinnot ovat olleet näyttäviä, kuten kuvassa 7 näkyvä kierreisestä sarvesta valmistettu näyttävä kiertopalkinto Haagan VPK:sta. Työväenmielisten lähtiessä omiin

seuroihin jäljelle jäänyt voimistelu- ja urheiluhenkkinen ryhmä pieneni ja vähitellen kaikki siirtyivät niihin seuroihin, joissa keskityttiin vain oman lajin harrastamiseen. Samoihin aikoihin vuosisadan ensimmäisen vuosikymmenen aikana voimistelu- ja urheilutoiminta järjestäytyi valtakunnallisesti. Parissa palokunnassa nousi esille myös vaatimuksia siitä, että muissa osastoissa toimi-

vien pitää osallistua myös hälytystoimintaan. Vaatimuksen taustalla oli huoli palokuntaharrastuneisuuden vähenemisestä ja riittävän suuren väkimäärän saamisesta hälytysosastoihin.

Huviretket, omat juhlat ja kilpailut

Palokuntatoiminnan ensimmäisinä vuosikymmeniä palokunnalla oli tapana kokoontua useinkin huviretkille ja yhteisille kävelyretkille oman soittokunnan kanssa. Retkellä oli tärkeää naisten järjestämä tarjoilu, reipas esiintymien usein palokuntavormussa sekä marssi. Retkiä tehtiin eri syistä, vaikka perunan nostoon, tärkeää oli yhdessä tekeminen ja näkyminen. Yhteisiä huvimatkoja tehtiin myös laivoilla ja ystäväpalokunnan juhliin saatettiin lähteä isolla joukolla. Alkuvuosilta on peräisin useat palokunnan sisäiset kilpailut ensin kaunomarssissa (riviliikkeiden osaaminen) ja myöhemmin urheilussa, voimistelussa sekä kaluston käsittelyssä. Kaksikymmentä yhdistystä kertoi huviretkistä ja sisäisistä jäsenille tarkoitetuista kilpailuista aineistoissa, neljän palokunnan kohdalla kilpailutoimintaa on edelleen sekä niissä järjestetään yhteisiä jäsenille tarkoitettuja tutustumisretkiä, mutta nykyisin ne tapahtuvat muilla matkustusvälineillä kuin kävellen. Yli 30 palokunnan kohdalla tekstistä ei löytynyt erillistä mainintaa huviretkistä tai omalle välle tarkoitettuja juhlia, joita kuitenkin lienee järjestetty varsinkin sen jälkeen kun maksullisten huvitilaisuuksien määrä väheni huviveron ja kilpailevan toiminnan yleistyessä.

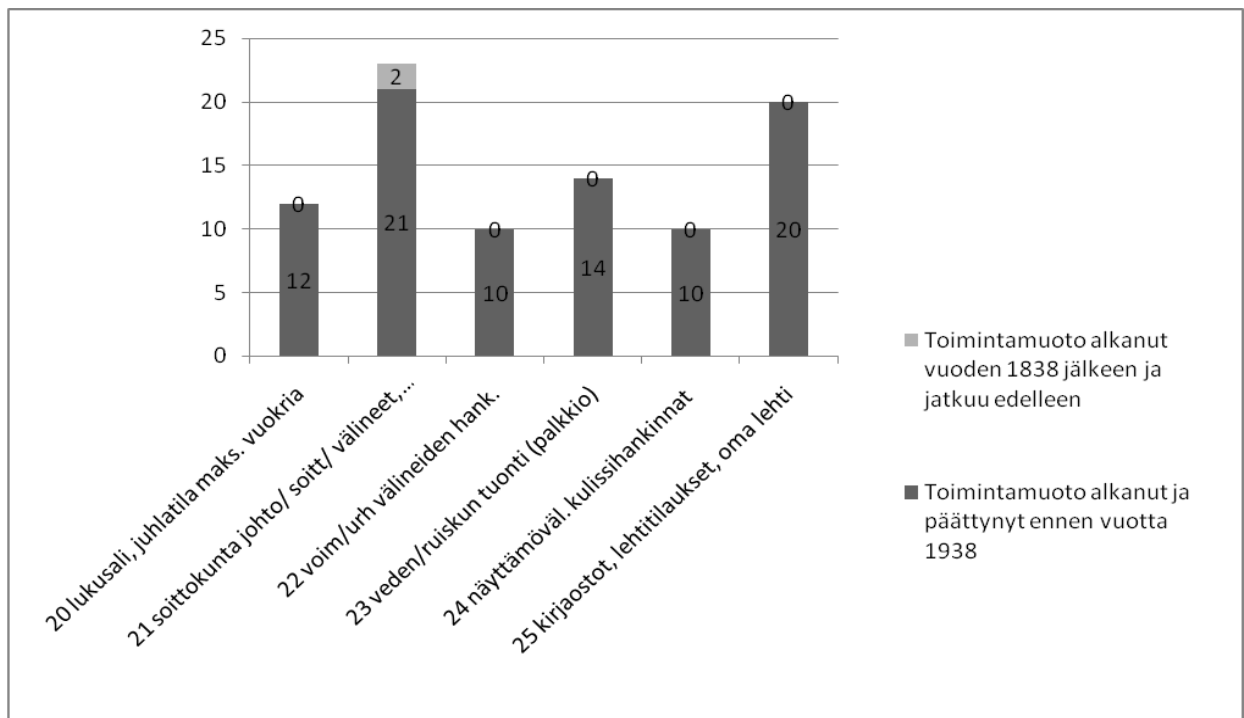
Nykyisin yhdistyksissä järjestetään osastojen yhteisiä kevätkauden avajaisia, pikkujouluja sekä pienimuotoisia osastojen sisäisiä tapahtumia, jotka ovat korvanneet huviretket ja koko yhdistyksen yhteiset omat juhlat. Jäsenistön välistä kilpailutoimintaa järjestetään vaihtelevasti ja osa entisistä huviretkistä lienee muuttunut opintomatkoiksi. Omien jäsenten välisten taito- ja tietokilpailujen lisäksi osa palokunnista kilpailee palokuntataidoista toisten palokuntien kanssa erilaisissa kalustokisoissa aina Sm-kisatasolle saakka. Palokunnan sisäiset urheilukilpailut ovat väistyneet ja tilalle ovat tulleet pilkki-, tikka-, mölkky- ja tietokilpailut, joista järjestetään myös yhdessä naapuriyhdistyksien kanssa.

Toiminta, jonka kuluja palokunta maksoi (teemaluokka 4)

Neljännessä teemaluokassa ovat ne toimintamuodot, joista palokunta oli valmis maksamaan kuluja tai hankkimaan välineitä. Palokunnan toiminnan aktiivisuus näkyi ympäröivän yhteisön jäsenille kahdella tavalla: tulipalojen sammuttamisena sekä varainhankintaan liittyvinä toimintoina. Toimintaansa varten palokunta teki hankintoja tai maksoi vuokria jäsenistön toiveiden ja tarpeiden mukaisesti. Jos yhdistyksellä oli toimiva teatteriseurue, rakennettiin palokunnan talolle näytämö tai hankittiin kulisseeja. Vastaavasti soittokunnalle ostettiin soittimia, nuotteja ja nuottitelineitä sekä voimisteluseuralle voimailuvälineitä. Kirjastoon ostettiin ja otettiin lahjoituksena vastaan kirjoja ja lehtilukusaliin tilattiin lehtiä luettavaksi.

Ulkopuolisille maksettava palkkio oli poikkeus ja se liittyi operatiiviseen toimintaan ja veden saantiin palopaikalle. Vesi oli tärkein sammutusaine ja sitä oli saatava palopaikalle, oli kesä tai talvi. VPK:lla oli harvoin omaa kuljetuskalustoa, joten osassa yhdistyksistä päätettiin maksaa kylän asukkaille pienen palkkion veden tuonnista palopaikalle. Yhdistys käytti omia keräämiään varoja hädänalaisen asukkaan hyväksi pyytämättä asukkaalta korvausta vedenkuljetuspalkkiosta.

Yhdistys käytti varojaan jäsenten hyväksi ja mahdollisti monipuolisen toiminnan palon sammutukseen kuuluvien välineiden hankinnan lisäksi. Osa hankinnoista mahdollisti alajaostojen (teatteri, musiikkiryhmät) toiminnan, joka puolestaan toi tuloja huvien ja konserttien muodossa yhdistykselle. Urheilutoiminta ei tuonut varsinaisia tuloja kuin ainoastaan iltamien ja huvien ohjelmanumeroiden yhteydessä, mutta kilpailumenestys oli jo silloin arvostettua. Urheilutoiminta paransi jäsenten kuntoa ja suorituskykyä ja siten auttoi sammutustoiminnassa, niiden jäsenten osalta, jotka osallistuivat myös palon sammutukseen.

Kuvio 4. Toiminnat, joista kertyi kuluja ja hankintoja yhdistyksen toimintojen ylläpitämiseksi. Tarkka yhteenvedo toimintamuodoittain ja palokunnittain on taulukossa 1 (liite 2), johon on kerätty tutkittujen palokuntien osalta vuosien 1838–1938 toiminnan määrä sekä vuoden 1938 jälkeen tapahtuneet muutokset, siltä osin kuin se on selvinnyt aineistosta.

Maksettu tilavuokria toimintaa varten

Palokunnan perustamisen alkuvuosina ei yhdistyksillä ollut omaa taloa tai tilaa käytettävissä. Toimintatilalle oli tarvetta ja kokouksia varten lainattiin tai vuokrattiin kunnasta löytyviä tiloja ja yksityishenkilöiden pirttejä. Toiminnan kehittyessä kalusto tarvitsi oman tilan ja edistääkseen jäsenten yhteistoimintaa yhdistykset perustivat omia kirjastoja ja lukusaleja vain jäsenten käyttöön. Ennen oman talon rakentamista tila usein vuokrattiin joko yksityiseltä taholta tai joltain yrittäjältä. Vuokrahuone sisustettiin viihtyisäksi, sinne saatettiin hankkia palokunnan rahalla jopa piano. Palokunnan juhlia varten vuokrattiin tiloja muilta yhdistyksiltä ennen oman tilan saamista. Tutkitun aikajakson aikana 12 palokuntaa 56:sta ilmoitti historiakirjoissaan vuokranneensa tiloja joko kirjastoa, lukusalia, kokouksia tai juhlatoimintaa varten. Määrässä ei ole mukana kaluston säilyttämisestä maksettuja vuokria ja palkkioita.

Soittokunnan hankinnat ja palkkiot

Palokunnan soittokunnille ostettiin soittimia lähes samoilla summilla kuin palonsammutuskalustoa. Osan soittimista soittokunta saattoi rahoittaa itse esiintymistoiminnalla tai varainhankinnalla. Yhdistykselle saatettiin ostaa torvia 700 markalla ja samaan aikaan kerättiin rahaa 600 markkaa maksavaan miesvoimaruiskuun. Esimerkki kuvaa hyvin sitä arvostusta, mitä omalle soittokunnalle ja sen ylläpitämiselle annettiin. Soittokuntien toiminta ei ollut mutkatonta, vaan usein johtajan muuttaessa tai lopettaessa toimintaan tuli huomattava notkahdus tai jopa loppui kokonaan. Soittokuntien koko vaihteli septetistä isommaksi tai pienemmäksi, kuitenkin niin, että soittajia oli vähintään muutamia. Soittokunnan jäsenet saivat muista alajaostoista poiketen käyttää palokunnan merkkiä ja heille saatettiin hankkia myös puvut marsseja varten. Soittokunnat soittivat ahkerasti myös muiden yhdistyksien tapahtumista maksua vastaan sekä kävivät laulu- ja soittojuhlilla kilpailmassa. 1900-luvun alkupuolen vaihtelevissa oloissa soittajista osa vaihtoi työväenyhdistyksen soittokuntaan tai suojeluskunnan soittajaksi sen mukaan, mikä oli heidän ajatusmaailmaansa lähellä. Torvia lahjoitettiin ja myytiin lopetettujen soittokuntien osalta raittiusseuralle, suojeluskunnalle ja työväenyhdistyksille ja vastaavasti myös toisinpäin. Sisällissodan aikana hävinneitä ja varastettuja torvia etsittiin usein tuloksetta. Osa soittokunnista ja kuoroista loppui yksinkertaisesti siihen, että sopivaa ja pätevää kapellimestaria ei paikkakunnalta löytynyt tai hänen palkkionsa oli liian korkea. Lisäksi soittajien taidot olivat usein heikohkoja tai itseoppineiden tasolla, jolloin pätevän kapellimestarin tarve entisestään korostui.

Aineistosta 21 palokuntaa kertoi hankkineensa nuotteja, soittimia ja nuottitelineitä tai maksaneensa palkkiota soittokunnan johtamisesta. Soittokunnan ylläpito ei ollut taloudellisesti kannattavaa ja Joensuun VPK:n tekstiä löytyy maininta, että ”orkesteri soi palokunnan varat”. Joensuussa palokunta oli ostanut soittimet ja soittajat irtisanottiin ainakin kerran liian suurien palkkiovaatimuksien takia. Jokioisilla vastaavasti soittajien siirryttyä muihin ryhmiin torvet myytiin 1917 vain seitsemän vuotta hankinnan jälkeen. Kuopiossa hankittiin torvia 1881 ja toisen kerran 1901. Soittajat saivat luvan soittaa kansalliskaartin marsseilla ja lopulta vuonna 1917 osa soittajista siirtyi punakaartiin soitinten jäädessä VPK:lle, joka ensin lainasi ne suojeluskunnalle ja antoi lopulta lahjaksi. Lahden VPK:n soittokunta toimi katkonaisesti ja lopulta lahjoitti soittimet vuonna 1904 raittiusseura Säteelle. Lempäälän VPK osti torvet vuonna 1932 Tammisaaren Työväenyhdistykseltä ja myi ne lopulta soittamisen päätyttyä partiolaisille 1959. Paraisten lopettaneen soittokunnan torvia lainattiin ja loput hävisivät. Rengon VPK:lla on joitain soittimia vielä jäljellä ja ne on

kunnostettu palokuntaveteraanien toimesta vitriiniin. Rengon VPK:n soittokunnan toiminta päättyi sisällissodan jälkeen johtajapulaan. Oma soittokunta arvostettiin vuosisadan vaihteen kahta puolen niin paljon, että yhdistys oli valmis sijoittamaan muulla toiminnalla saamiaan varoja soitinten hankintaan sekä kapellimestareiden palkkioihin.

Voimistelu- ja urheiluvälineet

Voimistelu- ja urheiluvälineitä ostettiin ja hankintoja punnittiin rinnakkain sammutuskaluston hankinnan kanssa. Hankitut urheiluvälineet olivat pitkälti voimistelumattoja sekä voimistelusauvoja. Palkkioita ryhmän vetäjälle maksettiin muutamassa palokunnassa. Tutkituista palokunnista kymmenen kohdalla löytyi mainintoja joko välineiden hankinnasta tai ohjaajapalkkion maksusta. Kilpailupalkintoihin käytettiin jonkin verran palokunnan varoja, vaikka hienoimmat kiertopalkinnot saatiin lahjoituksina. Voimisteluvälineiden hankinnan mahdollisti oman talon rakentaminen, joissa voimistelumattoa ja muita välineistä pystyttiin säilyttämään. Välineitä oli kuitenkin huomattavasti vähemmän käytössä kuin nykyisissä voimistelu- ja urheilulajeissa.

Vedenkuljetus (paikkakuntalaisille maksetut palkkiot)

Erikoinen piirre sammutusveden saamisen varmistamiseksi oli palokuntien tekemät päätökset maksaa palkkiota yhdistyksen ulkopuoliselle hevosmiehelle tai henkilölle, joka toi ruiskun tai tynnyrillisiä vettä palopaikalle. Palkkio ensimmäisen tynnyrin tuonnista ei ollut suuri, 1-4 mk/ajuri, mutta vesi oli välttämätöntä sammuttamiselle, joten sitä oli saatava paikalle nopeasti. Ämpäriketjujen (ihmisketju, jossa vesi liikkuu ämpäreissä palopaikalle ja tyhjät ämpärit täyttöpaikalle) toimintaan saaminen oli välillä hankalaa, joten hevosrattailla tuotu tynnyrillinen tai useampi tuli usein suureen tarpeeseen. Palojärjestyksen mukaan vielä 1800-luvulla taloilla oli velvollisuus pitää vettä käyttövalmiina palokunnan käyttöön ja kuljettaa sitä, mutta kun veden kuljettaja ei ollut selkeästi määritelty, niin vesitynnyri ei useinkaan siirtynyt palopaikalle. Yhdistyksen maksaman rahapalkkion oletettiin olevan riittävä kiihoke saada vettä nopeasti ja riittävästi paikalle. Palkkiot maksettiin yhdistyksen varoista tehtyjen päätöksien mukaisesti.

Vuosien 1838–1938 välillä 14 palokuntaa tutkituista oli päättänyt maksaa ja maksanut vedenkuljetuksesta sekä ruiskun tuomisesta palopaikalle palkkioita. Ensimmäisinä veden ja ruiskun tuonnista olivat päättäneet Tampereen VPK ja Jyväskylän VPK 1879 sekä Lappeenrannan VPK 1881. Loppujen maksua suorittaneiden palokuntien kohdalla palkkioita maksettiin lähinnä vuosien

1900–1915 välillä ja viimeisenä vielä Oulunkylän VPK teki päätöksen vuonna 1928. Myöhempiä mainintoja ei ole, joten vedenkuljetuspalkkionmaksu lienee lopetettu viimeistään 1930-luvun alkuun mennessä. Useiden palokuntien kohdalla oli asiassa maininta, että palkkiota maksettiin muutaman vuoden ajan. Avannon aukipitämisestä talvella saatettiin maksaa erillinen palkkio. Vesijohtoverkostojen rakentaminen poisti vedenkuljetuspalkkion, samoin kuin autokaluston sekä ruiskujen kehittyminen.

Näyttämötarvikkeet, kulissit, opetus

Näytelmätoimintaa varten palokunnissa vuokrattiin ja maalausettiin kulisseeja sekä hankittiin muita näyttämötarpeita näytelmäseurueita varten. Palokunnan taloissa oli usein näyttämö ja paria taloa suurennettiin näyttämön saamiseksi. Palokunnan omistamia kulisseeja vuokrattiin ja lainattiin muiden järjestöjen näytelmäryhmille. Kulisseja ja välineitä oli hankittu kymmenessä palokunnassa aineistosta yhdistyksen varoilla. Kuopion VPK oli saanut lahjaksi kulissit ja välineitä lakkauteulta näytelmäseuralta. Onkkaalaan, Mikkeliin, Tampereelle, Porvooseen, Viipuriin, Kauttuaan, Joensuuhun, Hämeenlinnaan ja Hyvinkäälle teetettiin tai ostettiin kulisseeja ja välineitä vuosien 1891–1915 välillä. Viipurin ja Salon VPK:iden kirjoissa nimenomaan mainitaan palokunnan taloa laajennetun, jotta saataisiin lisää tiloja näyttämöä varten. Useilla vielä käytössä olevilla palokunnan taloilla on jäljellä vanhat näyttämöt, mutta kulissien kohtalosta ei ole jäänyt tietoa kuin Hämeenlinnan VPK:n kohdalla, joka kirjassa kerrotaan kulissien polttamisesta vuonna 1960. Todennäköisesti muiden palokuntien näytelmäseuroilla on ollut käytössään tarvittavat näyttämötarpeet, mutta niiden hankinnasta on taloudellisesti vastannut joko seurue itse tai asiasta ei ole kirjoitettu historiaan. Kemijärven VPK:n näytelmäkerhon päättymisestä on maininta, että näyttämötarvikkeet hävisivät ja toiminta loppui vuonna 1945. Näyttämötarpeiden hankinnan lisäksi näytelmäseurueille oli maksettu ulkopuolisesta kouluttajasta, mutta vain parissa palokunnassa. Näytelmäopetus ja innokas joukko harrastajia toi vuosittain runsaasti rahaa yhdistykselle näytöksinä ja esityksinä. Näytelmäseurat kävivät myös kilpailemassa hyvällä menestyksellä.

Kirjaston ja lukusalin kirjaostot ja lehtitilaukset, oma lehti

Palokunnan ylläpitämiin kirjastoihin ja lukusaleihin tilattiin runsaasti lehtiä niiden toiminnan ajan. Tilattavien lehtien joukkoon kuuluivat sen ajan sanomalehdet. Näitä olivat muun muassa paikkakunnan omien sanomalehtien lisäksi Saima, Kaiku, Hämeen Sanomat, Uusi Suometar, Kuopion Sanomat, Pilkkakirves, Teollisuuslehti, Lördagskvällen, Hufudstadsbladet, Aamulehti,

Aura, Koti ja yhteiskunta, Toveri, Welikulta, Kalastuslehti, Sanomia Turusta sekä Wiipurin Sanomat. Siihen aikaan sanomalehdet eivät ilmestyneet joka päivä, mutta löytyneiden kuvauksien mukaan lukusalit olivat varsin suosittuja paikkoja ja yhdistys saattoi käyttää runsaasti rahavarojaan lehtitilauksiin. Lehtitilauksien määrä laski sitä mukaan kun lukusalit vähenivät. Alan ensimmäistä ammattilehteä Palotorvea tilattiin moniin palokuntiin niin kauan kuin se ilmestyi 1898–1918. Myöhemmin ilmestyneitä paloalan lehtiä tilattiin hallituksen jäsenille lukusaliensa toiminnan loputtua. Kirjoja yhdistykset saivat lahjoituksina niin yksityisiltä kuin yrityksiltä. Kirjoja myös ostettiin ja kirjojen määrä saattoi nousta huomattavaksi ennen kunnallisten kirjastojen aloittamista. Palokunnan lopettaessa kirjastosalin toiminnan, kirjat usein lahjoitettiin kunnalliselle kirjastolle. Kirjahankintoja tehtiin lisäksi paikallisten teollisuuspatruunojen osoittamilla määrärahoilla. Päinvastainen toiminta ilmeni Onkkaalassa, jossa palokunta antoi muutaman vuoden ajan vuosittaisen määrärahan kunnan lukutuvalla 1903.

Palokunnan omia lehtiä julkaisi muutama palokunta. Ne olivat pitkälti käsin kirjoitettuja ja niitä sai lukea lukusalissa. Tampereen VPK:n Tuli ja Leimaus ilmestyi muutaman kerran vuosien 1879–1880 aikana, Oulun VPK:lla oli käsinkirjoitettu oma sanomalehti, joka ilmestyi muutamia kertoja 1800-luvun puolella, Kuopion VPK:n pari kertaa ilmestyneen oman lehden nimi oli ”Letku” ja Jyväskylässä 1880-luvun puolella ilmestyi pari kertaa oma pieni jäsenlehti, kuten myös Helsingin VPK:lla.

Lukusalin tai kirjaston ylläpito ja hoitaminen koettiin niin tärkeäksi jäsenille ja myös ulkopuolisille suunnatuksi toiminnaksi, että vuosittaiset hankinnat olivat huomattavia. Lukutaidon lisääntyä kansakoululaitoksen myötä sanomalehtien tilaaminen kotiosoitteisiin lisääntyi. Tarve lehtien tilauksille väheni eikä klubitoiminta ollut enää tarpeen jäsenistön viihtymiseksi. Lehtitilaukset loppuivat lukusali-tiloista luopumisen myötä.

Lisähuomioita toiminnasta

Palokunnan omaan taloon liittyi mittavan talkootyön lisäksi ylläpitoon liittyviä taloudellisia vaikeuksia. Taloa haluttiin vuokrata ulkopuolisille, mutta vuokrien piti olla vähäisiä, jotta vuokraajia olisi riittänyt. Vuokraamisesta tuli kuluja polttopuiden ja kynttilöiden muodossa, joten vähintään niiden osuus olisi pitänyt saada sisälle vuokrana. Oma lukunsa talojen käyttöön tuli vuonna 1913 ensimmäisen maailmansodan aikaan, jolloin palokuntien taloja määrättiin keisarin sotaväen sai-

rastuviksi ja lepopaikoiksi ja palokunnan taloille sijoitettiin haavoittuneita venäläisiä sotilaita. Majoituslautakunta lupasi maksaa majoitustoiminnasta korvausta, mutta se ei korvannut kiinteistölle ja sen irtaimistolle aiheutuneita vahinkoja eikä sitä, että palokunta ei voinut käyttää omia tilojaan kokouksiinsa ja harjoituksiin. Palokuntien talot olivat venäläisten sotilaiden majoituskäytössä vuosien 1913- 1917 välillä riippuen paikkakunnasta. Tutkituista palokunnista talonsa joutuivat luovuttamaan Gamla Karleby FBK, Haminan VPK, Hämeenlinnan VPK, Idänpään ja ymp. VPK, Kemijärven VPK, Kotkan VPK, Kuopion VPK, Lappeenrannan VPK, Onkkaalan VPK (myös tanssilava, jonka vuokran maksoivat paikkakunnan talolliset välttämällä itse majoittamisen), Oulunkylän VPK, Porin VPK, Riihimäen VPK, Salon VPK, Tampereen VPK, Vaasan VPK, Viialan VPK ja Kemin VPK (ruiskuhuone). Asukkaiden toimesta tilat menivät erittäin huonoon kuntoon ja vuokratkorvaukset tulivat hitaasti. Yhtenäistä oli jokaisella paikkakunnalla se korjaustarve, joka majoitustoiminnan yhteydessä oli syntynyt. Lisäksi majoittaminen ei mahdollistanut harjoituksien pitoa ja lopulta viranomaiset jopa kielsivät palokunnan harjoitukset, vuosimarssit lippujen kanssa sekä kokoukset (1916). Idänpään ja ymp. VPK:n kirjassa tilannetta kuvattiin seuraavasti: *”Kun lehmäryssäin majoituksesta ei satu säännöllisiä vuokratuloja ja talon juoksevat menot silti oli säännöllisesti suoritettava, täytyi tehdä yhä lisää velkaa, joten velkataakka vain kasvamistaan kasvoi.”* Seuraavana vuonna talo myytiin velkojen kattamiseksi ja lopulta punaiset polttivat sen pakoretkensä aluksi, VPK:n ruiskut ja liput säilyivät. (XXV-vuotiskertomus)

Venäläisten majoitustoiminnasta aiheutuneet remontit ja korjaukset veivät yhdistyksien rahat ja heti perään alkanut sisällissota aiheutti kiinteistöjen omistajille lisää harmea. Punaiset ottivat osan palokuntien tiloista omaan käyttöönsä ja toisaalta suojeluskunta perusti palokunnan taloille päämajojaan. Taloihin tuli sen jälkeen paikkakunnittain hyvin erilaisia vuokralaisia. Tiloja kunnostettiin ja vuokrattiin edelleen muille järjestöille käyttöön. Lisäksi joissain taloissa jatkui majoitustoiminta jääkärien majoittamisella, huoneita vuokrattiin kouluiksi ja kansliatiloiksi, suojeluskunnalle ja jopa kulkutautisairaalaksi. Velkarahalla tehdyt korjaukset tuli saada maksetuksi ja joidenkin palokuntien kohdalla taakka tuli niin kovaksi, että lopulta talosta päätettiin luopua. Näin kävi esimerkiksi kun Riihimäen VPK myi talonsa suojeluskunnalle, Tolkkisten VPK luopui huonokuntoisesta talostaan sekä Idänpään ja ymp. VPK:n talo paloi punaisten sytyttämänä.

Yli sata vuotta vanhoja palokunnan taloja on edelleen olemassa ja ne ovat joko aktiivikäytössä palokunnalla lähinnä vuokrattavana juhlatilana tai ovat siirtyneet muiden tahojen omistukseen,

kuten Heinolan VPK:n talo, joka on nykyisin Heinolan kaupungin omistuksessa. Aikoinaan rakennetuista paviljongeista ja esiintymislavoista on suurin osa purettu pois ja myöhemmin syntynyt tanssilavakulttuuri sai palokunnan rakentamaan tanssilavoja toiminnan rahoittamiseksi. Parin palokunnan kohdalla itse palokuntatoiminta on loppunut, mutta tanssilavan toimintaa ylläpitää yhdistys, jonka nimi päättyy kirjaimiin VPK, kuten Talviaisten VPK:n kohdalla Orivedellä. Vastaavasti muutama VPK on muuttunut enemmän kyläyhdistyksi, kun palokuntasopimusta ei ole eikä sitä kautta palokuntatoimintaa, mutta yhdistys ja sen mahdollisesti omista talo on haluttu pitää kyläläisten käytössä

Poikatoiminta alkoi Lahden VPK:ssa oravakomppaniamaisena toimintana vuonna 1908. Toimintaan otettiin silloin yli kymmenenvuotiaita poikia, jotka muutenkin pyörivät palokuntalaisten harjoituksia katsomassa. Poikatoimintaan innostui moni muukin palokunta, mutta vasta muutamia vuosi myöhemmin toiminta alkoi vakiintua. Pojille saatettiin perustaa hetkellisesti pieni osasto, mutta toiminta saattoi jäädä hyvinkin lyhyeksi. Useissa palokunnissa tehtiin päätös poikaosaston perustamisesta, mutta toiminta ei alkanut tai siitä ei ole jäänyt mitään mainintaa kyseisten palokuntien historiankirjoitukseen. Hyvin useissa paikoissa toiminta kuitenkin loppui vetäjän vaihtumisen myötä. Pojille suunnattu toiminta oli tarkoitettu yli 10-vuotiaille, mutta Jokioisten VPK teki päätöksen vuonna 1911 opettaa 8-vuotiaita lapsukaisia. Ikäraja nousi kuitenkin jo parin vuoden päästä 10-vuoteen ja toiminta loppui kokonaan sisällissotaan. Virallisesti ja valtakunnallisesti poikatoiminta alkoi Yleisen palokuntaliiton ottaessa toimintamuodon osaksi omaa toimintaansa vuonna 1945 ja ensimmäinen valtakunnallinen palokuntapoikatoimikunta perustettiin vuonna 1952. Tytöt pääsivät mukaan palokuntiin virallisesti 1970-luvulla, jolloin poikatoiminnan nimeksi vaihdettiin palokuntanuorisotoiminta. Palokuntanuorissa on nykyisin noin 10.000 toimijaa eri puolilla maata.

Naisia toimi palokunnissa mukana eri alajaostoissa useissa palokunnissa jo 1800-luvun puolella. Ompeluseurat sekä kuorot ja näytelmäryhmät olivat paikkoja joissa naiset saattoivat osallistua suoraan yhdistyksen toimintaan. Sammuttamassa ei naisia nähty mukana kuin joissain harvoissa poikkeustapauksissa. Vuonna 1952 valtakunnallinen *palokuntanaistyö* järjestäytyi ja perustettiin liittoon naistyötoimikunta. Jo sitä ennen naiset olivat lähinnä palokuntien mukana avustaneet niin Yleistä palokuntaliittoa kuin myös omia palokuntiaan varainhankinnassa ja monien asioiden hoitamisessa. Ennen vuotta 1938 tutkituissa palokunnissa ei ollut yhtään naisosaston nimellä toimi-

vaa osastoa, mutta naisia toimi niin ompeluseuroissa, huvitoimikunnissa kuin ravintolan pitäjinä. Vuonna 2009 palokuntanaisia oli noin 4500 suomen- ja ruotsinkielisissä osastoissa.

Toimintamuotojen muutos oli rajuin juuri ensimmäisen vuosisadan aikana. Yhdistyksien perustamisen jälkeen ne ottivat uusia toimintamuotoja mukaan tehostaakseen varainhankintaansa, antaakseen kaikille mahdollisuuden osallistua toimintaa ja toisaalta saadakseen jäseniä. Toimintamuodot tavallaan tukivat toisiaan. Palokunta hankki soittimia, jotta sai soittokunnan ja soittokunnan kautta saatiin marssimusiikkia palokunnan marsseille ja juhlatilaisuuksiin, joista pystyttiin keräämään pääsymaksu, jolloin saatiin varoja kaluston hankintaan. Toimintamudoista osa loppui siihen, kun toimijat lähtivät joko poliittisen mielipiteensä mukaiseen uuteen perustettuun yhdistykseen mukaan tai siirtyivät sellaiseen harrasteyhdistykseen, jossa keskityttiin vain yhteen asiaan. Uusien yhdistyksien voimakkaan määrän nousun mahdollisti 1900-luvun alussa voimaan tullut yhdistymisvapautta koskeva säädös ja toisaalta yhteiskunnan politisoituminen eri aatteiden mukaisiin ryhmittymiin. Ei ollut enää tarvetta sille, että olisi yksi ”emoyhdistys”, jonka siipien alla kaikki toiminnot olivat, vaan tuli pikemminkin tarve keskittyä tekemiseen. Muutokseen vaikuttivat vuosisadan vaihteen jälkeen tapahtuneet yhteiskunnalliset muutokset. Yhdistyksien varainhankinta muuttui, kun tarjonta laajeni. Harrastajia ei enää riittänyt kaikille, vaan jäsenmäärät pienenivät. Palokuntien kohdalla tämä näkyi omista taloista luopumisena sekä eri toimintamuotojen häviämisenä. Kaluston hankintaan tarvittavia varoja saatiin sopimuspohjaisesti palolain voimaan tulon jälkeen suoraan kunnalta, joten suurin varainhankinta tarve pieneni. Edelleen suurimpiin hankintoihin, kuten autoihin ja moottoriruiskuihin kerättiin varoja vuosia, sillä kunnalta saatu vuosikorvaus riitti juuri perustoiminnan ylläpitoon. Sataan vuoteen mahtui suuria muutoksia ja jäljelle jäi oikeastaan se alkuperäinen ydintehtävä: tuottaa järjestäytynyttä apua ja saada tulen voima hallintaan sekä pelastaa ihmisiä ja omaisuutta.

8. VAPAAPALOKUNTAYHDISTYSNARRATIIVIT

Narratiiveja varten olen koonnut aineistosta tietoja eri puolilta maassamme toimineista yhdistyksistä ja ne edustavat koko palokuntakenttää ja yhteiskuntaa tutkitulta ajalta. Tavoitteeni on saada esitettyä palokuntayhdistyksen toiminnan yhteiskunnallista merkitystä demokraattisena toiminnan paikkana kansalaisyhteiskunnan alkuvuosikymmenien aikana, jolloin suomalainen yhteiskuntarakenne muuttui voimakkaasti samalla kun valtiomuoto vaihtui.

Narratiivinen tutkimus voidaan psykologi Donald E. Polkinghornen mukaan jakaa kahteen eri analyysityyppiin eli narratiivien analyysiin sekä narratiiviseen analyysiin. Narratiivien analyysissä tavoitteena on luokitella käsiteltävä aineisto erilaisiin teemoihin ja luokkiin ja narratiivisessa analyysissä tuotetaan uusi kertomus aineiston pohjalta. (Polkinghorne 1995, 12–14) Olen soveltanut aineistoni analyysissä kumpaakin tapaa luokittelemalla aineistot teemaluokkiin ja toimintamuotoihin ja lopulta luonut uudet kokoavat narratiivit luokittelun kautta todentamiini havaintoihin. Palokuntayhdistysnarratiivit kuvaavat historiallista jatkumoa ja järjestelevät kerätyn tiedon yhteenvedoksi menneestä.

Luin käytössäni olleen aineiston useampaan kertaan ja luokittelin koko aineiston ensimmäisellä lukukerralla kokoamiini luokkiin. Luokkiin jaon jälkeen teemoittelin luokat sen perusteella oliko toiminnan suuntana ollut oma yhdistys vai ulkopuoliset ja mikä oli toimintamuodon tarkoitus. Tämän pohjalta kirjoitin neljä erilaista narratiivia, joissa juonet eroavat loppuosiltaan toisistaan. Tärkein on ensimmäinen narratiivi, joka vastaa yleisintä palokuntayhdistyksen elämänkaarta. Kolme muuta selventävät sitä miten olosuhteiden, yhteiskunnan vaatimuksien ja toimintamuotojen vaihtuminen vaikuttivat yhdistyksen elämänkaareen. Neljä erillistä narratiivia edustavat palokuntayhdistyksen elämänkaaren pääjuonityyppiä, jotka olivat eriteltävissä toimintamuotojen sekä teemaluokkien avulla ja joiden avulla toiminnan monimuotoisuus saatiin esille. Juonenkulut poikkesivat toisistaan niin paljon, ettei niitä ole voinut yhdistää yhdeksi tarinaksi vaan tulokseksi syntyi neljä toisistaan poikkeavaa tarinaan. Tarinoihin on sijoitettu Suomen historiaan liittyviä tapahtumia, jotka noudattavat todellisuutta ja sitovat kertomuksen aikaan.

Käytän päänarratiivissa VPK-yhdistyksestä kuvitteellista nimeä Palon VPK, joka sijaitsee jossain eteläisessä Suomessa pienessä, mutta kehittyvässä teollisuuskaupungissa, jossa on runsaasti toi-

mintoja. Aivan kaikkea ei yhteen tarinaan pysty sisällyttämään, joten rinnakkaistarinoihin olen sisällyttänyt kolme vaihtoehtoista kehitystarinaa Karrelan tehtaan VPK:n, Simppuramäen VPK:n ja Kissankylän VPK:n palokuntayhdistyksien toiminnasta. Tekstityylillisesti narratiivit jäljittelevät aikakauden tapaa kuvata asioita, jolloin lukijalle välittyy yhteiskunnan tapa käsitellä tapahtumia. Narratiivit ovat ikään kuin lyhyitä toimintakertomuksia yhdistyksien elämästä kuvattuna ajankohtana noin sata vuotta sitten. Tarinoiden palokuntanimet sekä henkilöt ovat keksittyjä, mutta juonikäänteet ovat poimintoja aineistosta.

8.1 Runsaasti toimintaa, mitä jäi jäljelle

Palon VPK – runsaasti toimintaa kaikille ja jotain jäi jäljelle

Palonkylän palojärjestyksen mukainen yleinen palokunta oli yrittänyt parhaansa Karttulan leskiäidin talon palossa, mutta talo paloi maata myöden ja leskiäiti jäi kolmen lapsensa kanssa kodittomaksi. Vakuutuksia ei leskiäidillä ollut, joten perhe jäi rahattomaksi täysin tyhjän päälle. Onneksi pastori Liukkonen antoi piharakennuksestaan yhden huoneen perheelle majoittumista varten seuraavaan kesään saakka. Lahden kyläkin oli palanut lähes kokonaan vuotta aikaisemmin ja siellä tuho oli ollut suurta. Tapahtumat antoivat kimmokkeen palokunnan perustamiseksi Palonkylään ja kun kuultiin Mikkelissä sellaisen jo toimivan ja onnistuneen pelastamanaan useita taloja uhkaavalta palolta. Palokunnan perustamista alkoi tutkia nimismies Heleniuksen johdolla kauppias Vikman, turvetehtaan johtaja Borgenström ja apteekkari Kaskela. Kesäkuun 6. järjestettiin varsinainen perustava kokous, jossa valittiin johtokunta tulevalle Palon V.P.K.:lle. Ensi tehtäväkseen johtokunta laati säännöt, joiden mallina käytettiin Helsingistä saatua pohjaa. Viralliseksi nimeksi tui Palon V.P.K. ja kieleksi valittiin suomi. Jo elokuun alussa oli laitettu liikkeelle listat, joilla kerättiin jäsenilmoittautumisia. Jäsenluokkia oli kaksi: toimivat jäsenet ja maksavat jäsenet. Jäseniä ilmoittautui listoilla yli 60, joten säännöt päätettiin lähettää vahvistettavaksi kuvernöörille. Toiminta alkoi elokuussa, jolloin johtokunta esitteli ehdotuksen palokuntalaisten käyttämäksi puvuksi sekä merkiksi ja osastojen väreiksi kokouksessaan. Syyskuun lopussa 1879 säännöt saatiin vahvistettuna takaisin ja toiminta saattoi virallisesti alkaa. Johtokunta kutsui kaikki jäseniksi ilmoittautuneet kokoukseen ja palokunnan puheenjohtajaksi valittiin nimimies Helenius ja johtokunnan jäseniksi kauppias Vikman, kartanonvouti Getzen, konduktööri Pekkala, leipuri Koivisto sekä suutarimestari Åkermanin. Sihteeriksi valittiin Vikman ja palokunnan päälliköksi leipuri

Koivisto. Sammutus- ja pelastusosastojen päälliköiksi valittiin suljetun lippuäänestyksen perusteella arkkitehti Lundholm ja räätäli Vesanen. Päällikköjen valinnat tapahtuivat ensimmäisessä kokoontumisessa. Samassa kokouksessa toimiviksi jäseniksi ilmoittautuneet valitsivat, kumpaan osastoon jatkossa kuuluisivat: sammutusosastoon vai pelastus- eli korjausosastoon. Muita osastoja ei vielä perustettu. Joukkojen harjoittaminen alkoi heti ja sitä varten hankittiin malliohje Kuopion VPK:lta ja tehtiin oma harjoitusohje, jonka pohjalta opeteltiin kaunomarssia. Harjoitukset päätettiin pitää aluksi joka sunnuntai kello 7.00, niin mahdollisimman moni pääsisi paikalle eivätkä harjoitukset häiritsisi kirkonmenoja.

Palokunta tarvitsi sammutuskalustoa ja sitä varten päätettiin järjestää arpajaiset. Kaupungin naiset tulivat avuksi ja lahjoittivat kauniita käsitöitä arpajaispalkinnoiksi kartanonrouva Getzenin johdolla. Naiset perustivat pian ompeluseuran, joka hyväksyttiin palokunnan alajaostoksi. Ompeluseuran ansiosta saatiin järjestettyä vuosittain vähintään yhdet arpajaiset, joiden avulla varoja kerättiin ja saatiin hankittua palokunnan takit sekä merkit osastojen jäsenille. Metallista merkkiä piti aluksi pitää hihassa osaston värisessä nauhassa, kunnes käyttöön tuli päähine, jossa merkkiä pidettiin. Palokunnan liinakankaisissa takeissa oli hihansuut ja kaulukset osaston värien mukaiset: sammutusosastolla keltainen ja pelastusosastolla vihreä. Toiminta oli vireää ja jo viisivuotisjuhlan 1884 yhteydessä esitettiin voimakas halu saada palokunnalle omat tilat, joka mahdollistaisi jäsenten tapaamiset, lukusalin, näytelmätoiminnan ja helpottaisi harjoituksien pitämistä. Siihen saakka hankittu palokalusto oli sijoitettu räätälin takapihalla olevaan vajaan, minne ämpärit ja ensimmäinen seili oli sijoitettu. Kalustokin tarvitsi lisää tilaa, sillä tehtaanjohtaja Colliander oli luvannut juhlapuheessa palokunnalle ensimmäisen paloruiskun rattailla. Juhlissa oli jäseniä varten varattu melko runsas alkoholitarjoilu, jonka kustannuksista huolehti tehtaanjohtaja. Tarjoilun runsaudesta oli pöytäkirjaan tehty seuraava merkintä: ”WPK:n järjestämässä juhlassa oli tietenkin myös puffetti, jossa myytiin muun suuhunpantavan ohella myös alkoholia, etupäässä paloviinaa, rommia ja konjakkia. Lisäksi olivat arpajaiset, joiden järjestelyissä avustivat kylän rouvat ja ompeluseura. Juhlan kuluja maksettiin seuraavasti: olutta 32 mk, konjakkia juhlalle 42 mk, arpajaiskuulutus 0,40 mk, tavaramenoja arpajaisille 48,50 mk ja tavaraa juhlalle 125,90 mk.” Arpajaiset ja puffetti tuottivat yhteensä 632,25 mk. Tulosta tulee pitää hyvänä.”

Viisivuotisjuhlassa ompeluseura luovutti palokunnalle juhlalipun, osastojen omat merkkiliput oli annettu osastojen käyttöön jo pari vuotta aikaisemmin. Vuosittaisiksi tapahtumiksi olivat jo muo-

toutuneet toukokuun ensimmäisen päivän marssi, soihtumarssi talvella sekä kevätretki kesäjuhlan lisäksi, syksyllä käytiin vielä perunannostomarssilla. Marssit suoritettiin palokunnan puvuissa osastoittain ja jäsenvahvuus oli noussut viiden ensimmäisen vuoden aikana jo yli 120 henkilöön. Yhtenäiset palokunnan puvut loivat ryhdikkyyttä ja antoivat katselijoille hyvin kuvan harrasteen vakavuudesta ja tehokkuudesta. Marsseille osallistuivat luonnollisesti vain miehet ja ompeluseuran naiset olivat valmistelemassa voileipätarjoilua marssijoille. Kesäjuhlan ja marssien kautta kaikki Palonkylän asukkaat saatiin vakuuttuneeksi palokunnan tärkeydestä. Tulipaloja ei ensimmäisen viiden toimintavuoden aikana ollut kuin pari pientä, joissa VPK:laiset esittivät huomattavaa ripeyttä.

Palokunnan toimintaan oli saatu jäseniä kaikista Palonkylän ammattiryhmistä torpparista insinööriin ja rengistä kartanon isäntään. Palokuntaan kuuluminen oli ikään kuin kunniakysymys. Jäsenmäärä pysyi ensimmäisen vuosikymmenen ajan liki 200 aktiivijäsenenä sekä vähintään yhtä suuressa passiivijäsenmäärässä, johon muun muassa naiset laskettiin. Asukkaita Palonkylässä oli vajaa 4000. Ompeluseuran lisäksi palokunnassa oli virinnyt lauluseura ja voimisteluseura. Näytelmäseurakin olisi alkanut, mutta tilat puuttuivat. Soittokuntaa kaivattiin marsseille, mutta sitä ei vielä saatu. Oman ”kodin” hankkiminen alkoi viisivuotisjuhlien jälkeen, kun asiaa hoitamaan nimettiin maisteri Kivelä, joka selvitti tontin saamista kunnanjohtolta. Lopulta Palonkylän kunta päätti luovuttaa palokunnalle noin yhden tynnorin (noin 0,5 ha) alan tontin torin läheltä Lindstenin kaupan vierestä. Lahjoitus toi tullessaan uuden ongelman eli rakentamisen. Vuosijuhlien arpaisten tuotto 333 markkaa 25 penniä, joka ohjattiin rakennusrahastoon. Kartanon isäntä lupasi puut, mutta ne piti hakea talkoilla Erholan metsäpalstalta. Jotta talo olisi saatu alulle ja riittävä alkupääoma kokoon piirustuksien tekemistä varten päätettiin myydä jäsenille 5 mk arvoisia talo-osakkeita, joilla rakennusrahastoa kartutettiin. Piirustukset laati Helge Gustafsson ja jo kevättalvella 1885 käytiin kaatamassa hirret kartanon metsästä talon seiniä varten. Keväällä hyväksyttiin piirustukset ja tehtiin sopimus Manesse Kunnarin kanssa perustuksen ja kivijalan tekemisestä urakkana 600 markan summasta huhtikuun alkuun mennessä. Rahoja kerättiin lisää kokoajan ja niillä hankittiin tiiliä, lautaa ja nautoja. Osa tavarasta saatiin lahjoituksena kauppiailta ja talollisilta. Vallitsi yleinen tahto saada palokunnalle oma paikka, missä muutkin voisivat kokoontua. Rahoitustilannetta selvitellessä todettiin alkuperäiset suunnitelmat liian kalliiksi ja päätettiin rakentaa ensin vain osa suunnitelmasta eli juhlasali, kokoushuone, ravintola, keittiö ja vaatehuone, jos-

sa juhlasalin koko olisi noin 9 x 14 metriä. Muut tilat tehtäisiin kun saataisiin lisää varoja. Kesäkuun alussa oli talo jo puoliksi valmis ja kovasti kylällä odotettiin valmistumista ja juhlia.

Palokunnan talo valmistui heinäkuussa ja juhlat päätettiin pitää elokuun ensimmäisenä viikonloppuna. Avajaisjuhlassa esiintyivät palokunnan pieni sekakuoro sekä heinäkuussa perustettu näytelmäseura. Näytelmäseura oli ottanut ensimmäiseksi näytelmäkseen Tukkijoella, jota näyteltiin useana vuotena. Raittiusseuran soittokunta tuli soittamaan ja illalla oli tanssit. Alkoholista käytettiin sen verran, että raittiusseuran puheenjohtaja Virkkala paheksui asiaa seuraavan viikon Kyläsanomissa. Tämän seurauksena palokunta päätti, että talon ravintola olisi jatkossa raittiusravintola ja sen yhteyteen tehtäisiin lukusali. Lukusaliin tilattiin useita eri päivälehtiä ja saatiin kirjoja lahjoituksena. Huoneen toisessa päässä oli tila virvoitusjuomien ja teen myymiselle. Palokunnan iäkäs kunniajäsen Norkkala oli esittänyt eläessään toiveen, että palokunnan seppelleen varat käytetään mieluummin kirjojen hankintaan kuin seppeleeseen. Hallitus totteli toivetta osittain, Norkkalan haudalle vietiin pienempi seppäle ja 10 markkaa ohjattiin kirjanhankintoihin. Suuria tulipaloja ei taaskaan ollut sattunut ja nekin mitä oli, saatiin melko hyvin sammutettua, paitsi Hentilän heinälatto, joka paloi maahan saakka.

Palokunta oli saanut oman kodin kuusi vuotta perustamisen jälkeen. Sen siipien alla toimi lukusali, näytelmäseura, sekakuoro sekä ompeluseura sekä huvitoimikunta, joka suunnitteli tapahtumat ja suoritti varainhankintaa. Palokunnan talolle oli valittu vahtimestari, joka sai asua takahuoneessa ja hänen tehtäviinsä kuului siivous ja kahvilanpito. Vahtimestariksi valittiin se, joka tarjosi suurinta vuokraa tehtävästä ja asunnosta. Juhlasalia vuokrasivat käyttöönsä Palonkylän muut yhdistykset, sillä olihan se paikkakunnan ainoa juhlasali. Sammutus- ja pelastusosastot harjoittelivat ja kalustoa uusittiin sen rikkouduttua. Uutena välineenä oli hankittu tikkaat, joiden avulla seiliä oli helpompi käyttää ja kastella. Palokylän lähellä ei ollut järviä, joten lähin vedenottopaikka olivat kaivot, jotka kuivuivat kuumina kesinä ja jäättyivät helposti talvella. Palokunta päätti maksaa ensimmäisen vesitynnyrin tuojalle 3 mk palkkion ja toisen tynnyrin tuojalle 2 mk. Päätös auttoi jonkin verran vesiongelmaan tulipalon sattuessa. Näin kävi kun kauppias Närväsen varastohuone paloi ja nopeasti tuoduilla vesitynnyreillä saatiin niin paljon vettä paikalle että tulta pystyttiin ratkaisevasti hillitsemään eikä se levinnyt varastosta Närväsen päärakennukseen. Talon säästymisestä ilahtuneen Närväsen lahjoitti palokunnalle 100 markkaa uuden tynnyrin ostoa varten.

Palokunnan toiminta vakiintui oman tilan ja tulipalojen osalta melko hiljaisena jaksena. Harjoituksiin osallistuvien miesten määrä väheni ja uusia yritettiin houkutella mukaan. Palonkylän kunta oli päättänyt antaa kahtena vuotena 600 mk avustukset palokaluston hankintaa varten. Rahalla hankittiin toinen paloruisku rattaineen sekä tikkaat. Kesällä käytiin vierailulla Aitoon VPK:n ke-säjuhlassa. Jäsenmaksujen ja arpajaistulojen avulla rakennettiin palokunnan talolle näyttämö sekä tilattiin kulissit maalarimestarilta. Kulissit ja näyttämö valmistuivat sopivasti ennen 10-vuotisjuhlia 1889. Palokunnan johtohenkilöt olivat vaihtuneet ikääntymisen vuoksi, mutta säännölliset kokoukset pidettiin vuosittain. 10-vuotisjuhlaa vietettiin heinäkuussa ja päivä alkoi palokunnan marssilla, jossa musiikista huolehti raittiusyhdistyksen soittokunta. Marssi päättyi keskuspuistoon, jossa oli arpajaiset sekä kenttäpelejä, uutena kilpailulajina oli kivääriammunta perinteisten ukonsuun, hevosenkengän heiton sekä pylvääseen kiipeämisen lisäksi. Lapsille oli tarjolla ompeluseuran ideoima pullansyönti, jossa pullat oli sidottu naruun ja lasten piti syödä ne käsin koskematta. Ohjelmaan kuului myös VPK:n urheiluseura Vauhdin juoksukisa, painonnosto sekä voimistelunäytös, jossa taitavat palokuntalaiset tasapainoilivat tikkailla näyttävästi. Juhlapuheen kentällä piti maisteri Alfred Candelin, joka käsitteli puheessaan yksimielisyyden tärkeyttä kaikessa toiminnassa. Tilaisuus päättyi VPK:n mieskuoron laulaessa keisarihymnin sekä maamme laulun. Illalla oli vuorossa hovit palokunnan talolla, jossa ensin oli näytelmäseuran ”Naimapuuhut” ja lopuksi pelimannit soittivat tanssimusiikkia. Vierailta oli saatu Helsingistä, Mikkelistä, Noki-alta, Luopioisten Aitoosta, Kuopiosta sekä Viipurin palokunnista.

Palokunnan toisella vuosikymmenellä toteutettiin vihdoinkin palokunnan talon laajentaminen ja samalla palokunnan kalustot siirrettiin tontin reunalle rakennettuun kalustovajaan. Lukusaliin tuli jo yli 10 sanomalehteä ja kirjojen määrä oli noussut yli 200 niteeseen. Opettaja Vakkuri piti muutama kerran keskustelukerhoa, mutta sen toiminta loppui, kun muutkin halusivat talon tiloja käyttöönsä. VPK:n urheiluseura Vauhti piti omia iltamiaan ostaakseen painimaton sekä voimistelu-sauvat. Huvitilaisuuksia oli lähes joka viikko ja muina viikonloppuina muut yhdistykset vuorasi-vat tiloja huvi- ja puhetilaisuuksia varten. Taloa remontoitiin laajennuksen yhteydessä ja sinne hankittiin piano kuoron harjoituksia helpottamaan. Kuoronjohtaja osasi myös soittaa, joten vih-doin saatiin palokunnalle oma soittokunta, johon siirtyi raittiusyhdistyksen soittokunnasta heti muutama soittaja. Torvia ostettiin lisää aluksi 400 markalla ja nuotteja 100 markalla. Oma soit-tokuntaa kuultiin ensimmäisen kerran vappumarssilla 1891 ja soitto oli hienoa. Vähän reilussa kymmenessä vuodessa oli palokunta saanut oman kodin, lukusalin, soittokunnan, mieskuoron,

voimistelu- ja urheiluseura Vauhdin, ompeluseuran, näytelmäseura Hauskan, aktiivisen huvitoimikunnan, vahtimestarin talolle sekä palokalustoon kaksi pumppua, kahdet tikkaat ja seilin muiden pienempien sammutuskalujen lisäksi.

Seuraava vuosikymmen oli jo hieman vähemmän aktiivista. Sammutus- ja korjausosastossa harjoituksissa käynti laski ja päätettiin yrittää saada lisää työtätekeviä jäseniä. Hallitus joutui pariin kertaan kovistelemaan alajaostoja tilittämään omista huvitilaisuuksista saamiaan rahoja palokunnalle, etteivät ne jäisi pelkästään alajaostojen käyttöön, vaan voitaisiin kunnostaa palokunnan taloa. Soittokuntaa pyydettiin ahkerasti soittamaan myös muiden tilaisuuksissa, koska nyt se oli paikkakunnan ainoa soittokunta. Mieskuoro kävi laulujuhlilla ja sai palkinnon ja samoin näytelmäseura palkittiin kunniamaininnalla. Tulipaloja oli muutamia ja ukkosmyrsky sytytti Vakkilan navetan, onneksi lehmät olivat laitumella ja säästyivät. Uusi yhdistys tuli paikkakunnalle 1895, kun työväen yhdistys perustettiin. Myös se otti palokunnan talon kokouspaikakseen alkuvuosina, kun muita isoja kokoontumistiloja ei ollut. Työväen ottaessa marssipäiväkseen vapun, päätti palokunta luopua vappuna tapahtuneesta kevätmarssistaan ja vaihtoi päiväkseen kesäkuun ensimmäisen sunnuntain, jolloin oli jo lämpöisempää nauttia teetä ja rusinasoppaa marssin jälkeen.

Palonkylään alettiin puuhata palokaivoja, joiden tulemista VPK toivoi. Kaivot saatiin vuosikymmenen puolivälissä, samoihin aikoihin kuin palokunnan hälyttämisestä sovittiin uudet merkinannot. Jos palo on kylän pohjoispuolella, niin kirkontorniin nostetaan kaksi sinistä lippua sekä yöaikaan yksi lyhty ja jos se on eteläpuolella, niin kaksi keltaista lippua tai kaksi lyhtyä. Vastaavasti kirkonkelloja soitettiin kaksi tai kolme kertaa, ennen kuin saatiin ensimmäinen hälytystorvi. Sovittujen merkinantojen mukaan osattaisiin lähete suoraan oikeaan suuntaan, ilman että olisi käytetty aikaa kalustovajalla käymiseen. Hälyttämisestä tehdyn ohjeen mukaan osattiin jatkossa lähete suoraan oikeaan suuntaan. Kaluston tuomisesta oli sovittu lähimpänä asuvien kanssa ja räätäli Jeremias Kekki oli luvannut antaa hevosensa käyttöön paloruiskun kuljettamista varten. Kekki palkittiin asiasta hänen 50-vuotispäivillään kultakellolla. Vuosittaisilla arpajaisilla saatiin lyhty ja liput helposti hankittua ja samalla päätettiin hankkia uudet tikkaat vanhan tilalle.

Palokunnan toiminta jatkui tasaisena, kunnes Bobrikovista tuli kenraalikuvernööri. Alkoi ensimmäinen sortokausi, joka vaikeutti myös Palon VPK:n toimintaa. Harjoituksia ja palokunnan päälliköitä tarkkailtiin. Vuosittainen kirjahankinta lukusaliin hankaloitui, kun uusia suomenkielisiä

kirjoja ei saanut painaa. Kuvernööri kävi tarkistamassa jopa palokunnan kirjaston sekä lukusalin kirjat ja lehdet vieden lopulta mukanaan seinältä Herää Suomi –nimisen taulun mielestään vaarallisenä. Vaarallisia kirjoja ei ollut hyllyssä, joten siltä osin selvittiin hyvin. Palokuntaa kiellettiin käyttämästä lippuja vuosittaisilla marsseillaan, vain Venäjän keisarikunnan lippuja sai käyttää. Kesäkuun marssit suoritettiin soittokunnan säestyksellä, mutta ilman palokunnan lippua kolmena vuotena peräkkäin, kunnes marssistakin luovuttiin. Joitain jäseniä siirtyi työväenyhdistyksen toimintaan ja uusien saaminen oli vaikeaa viranomaisten tarkkailun takia. Samaan aikaan tuli vielä katovuodet ja sen myötä nälänhätä myös Palonkylään. Se ei varsinaisesti palokunnan toimintaan vaikuttanut, kesäjuhlia ja tapahtumia tultiin seuraamaan edelleen, mutta juhlien myynti pieneni. Muut venäläistämispyrkimykset eivät ylettyneet Palonkylään, vaikka Helsingissä katukyltit oli muutettu myös venäjänkielisiksi. Venäläistämisvuodet päättyivät Bobrikovin murhaan 1904 ja lisäksi Keisari hävisi Japania vastaan käymänsä sodan. Venäjällä alkaneet levottomuudet levisivät myös Palonkylään, mutta mitään suurta levottomuutta ei syntynyt. Joitain paloja epäiltiin tuhotöiksi, joten VPK:n miehet suorittivat vartiointia öisin tuhopolttojen estämiseksi kesän kuumimpaan aikaan. Työväen yhdistys perusti puolestaan järjestyskaartin, mutta sitä ei paljoa tarvittu. Palokuntaan tapahtumat heijastuivat siten, että työväenmieliset jäivät pois, osa urheilu- ja voimisteluseuran miehistä siirtyi työväenyhdistyksen urheiluseura Voimaan. Vuoteen 1910 mennessä koko voimisteluseura lakkasi jäsenten siirryttyä joko Voimaan tai raittiusseuran Toivoon.

Palokunta pysyi puolueettomana vaikka työväenyhdistyksen väki yritti muuta väittää. Työväenyhdistys oli aloittanut oman talon rakentamisen raittiusseura Toivon kanssa. VPK:n ravintola oli saanut uuden huoneen pienen laajennuksen myötä ja jatkui raittiusravintolana. Voimaan tullut kieltolaki vähensi viinan käyttöä entisestään. Samaan aikaan loppuivat vähäiset avustusrahat, joita oli saatu Palonkylän viinavoittovaroista palokaluston hankkimiseen. Varainhankinnassa oltiin jälleen huvien ja arpajaisten varassa sekä jos joku lahjoitti hieman onnistuneen sammutuksen jälkeen jotain palokunnalle. Päätettiin kerätä maksavien jäsenten jäsenmaksut ja samalla tarkistaa jäsenmäärä. Jäsenmäärä oli vähentynyt huomattavasti. Toimivia jäseniä oli enää yhteensä 80 ja muita jäseniä kaikissa osastoissa lähes 200, kun parhaimmillaan jäsenmäärä oli yli 400 henkilöä. Maksavien jäsenten määrä oli myös laskenut alle sataan, joten suurta rahamäärää ei saatu kokoon. Työväenyhdistykseen siirtyi muitakin kuin urheilijoita ja epävakaa tilanne aiheutti muutaman pois jäämisen sammutusosastosta. Valtakiistat alkoivat näkyä yhä enemmän jäsenten välillä. Kirjaston kirjat päätettiin lahjoittaa Palonkylän kansakoulun yhteyteen perustettuun kunnan lukutu-

paan, jonne luovutettiin yli 260 kirjaa. Lehtitilauksia ei jatkettu ja huone otettiin näytelmäseuran käyttöön näyttämövarusteita varten, vaikka soittokunta olisi halunnut huoneen nuoteille ja nuottitelineille. Suurlakkovuosista selvittiin kunnialla todellisen palokuntahengen ansiosta, sillä uskollisimman jäsenet olivat jääneet sammutusjoukkoihin. Vuosittaiset marssit kuitenkin jäivät pois ja samoin kesäinen palokunnanjuhla muuttui iltahuveiksi talolla.

Pakkasvuodet kuitenkin jatkuivat ja lainpitäjät pyysivät palokunnalta selvitystä puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan poliittisesta kannasta vuonna 1913. Vaikka maa oli saanut eduskunnan ja äänioikeuden, niin silti epäiltiin myös palokuntaa kiihkomielisyydestä. Palokunnan lipusta kysyttiin myös onko sellaista ja kuka sen on suunnitellut. Palokuntaa uhattiin 50 markan uhkasakolla, jos tiedusteluun ei vastattu. Sakkoa ei koskaan peritty, joten joko asia oli unohtunut lainvalvojilta tai sitten lainvalvoja tyytyi siihen, että VPK:n hallitus päätti olla vastaamatta kyselyyn. Tämä oli vasta alkua vielä vaikeammille ajoille. Palokunnan päällikkö joutui poliisin puhutteluun pariin kertaa vuotta myöhemmin ja samanaikaisesti majoituslautakunta sijoitti venäläisiä sotilaita palokunnan talolle ja voimaan tuli harjoituskielto. Se oli melkoinen isku palokunnalle, toiminta seisahtui lähes kokonaan lähes kolmeksi vuodeksi. Venäläiset sotilaat eivät osanneet asua siivosti, vaan kolmen vuoden majoittumisensa jälkeen taloon oli tehtävä suuri remontti, jopa näyttämön esirippu oli revitty ja voimisteluseuralta jäänyt matto hävinnyt. Taloa oli pitänyt kokoajan lämmittää majoittujia varten, mutta luvatus vuokramaksut tulivat kovasti myöhässä ja eivät kattaneet kaikkia kuluja. Kun taloa ei voinut vuokrata huveille eikä muille järjestöille, niin vuokratulot ei tullut niiden osalta ja yhdistyksen talous joutui heikkoon kuntoon. Harjoituskielto masensi sammutusmiehet, kun ei voitu kokoontua harjoituksiin eikä marsseille, joten oikeastaan koko palokunnan toiminta lamaantui. Kuoro hajosi, soittokunta jatkoi saatuaan tilapäisen harjoittelupaikan kansakoululta, jonne myös piano ehdittiin siirtää turvaan, näytelmäseura yritti saada näyttämötarvikkeita talteen ennen vuokralaisten tuloa, palokunnan liput sijoitettiin lipunkantajien koteihin. Palokunnan kalustoon eivät vuokralaiset sentään koskeneet, mutta kun sitä ei kokoajan huollettu ja käytetty, niin pumpput menivät huonoon kuntoon. Talo palautui palokunnalle kovin huonossa kunnossa ja sinne jääneitä tavaroita ei enää ollut tai ne oli rikottu. Revityn esiripun uusimisen lisäksi piti korjata ravintolahuoneen lattia ja seinät ja lisäksi hevoset olivat talloneet piha-alueen mutamaaksi.

Palokunta joutui miettimään millä talo korjataan ja otetaanko lisää lainaa korjausta varten. Taloa saatiin sen verran korjattua talkoovoimin, että näytelmäseura pystyi pitämään iltahuvit. Välit työ-

väenyhdistykseen olivat tulehtuneet ja työväenyhdistyksen puheenjohtaja väitti, että palokunta ei halua suojella työväestön taloja, vaan sammuttaa vain porvareiden taloja. Sanailu jatkui lehden palstoilla ja VPK pyrki pitämään puolueettoman asemansa ja onnistui. Nuoret miehet halusivat perustaa uudet harjoitusosaston palokuntaan ja sellainen perustettiin. Lehti-ilmoituksen perusteella osastoon ilmoittautui 27 nuorta työtätekevää miestä, jotka alkoivat heti harjoitella rivimuotoja, jotta pystyisivät lähtemään sammutustehtäviin ja osaisivat komentosanat. Kolme kuukautta harjoitusosaston perustamisen jälkeen perustettiin Palonkylän suojeluskunta ja osasto siirtyi jäsenineen sinne. Palokunta pysyi siten puolueettomana. Venäjällä tilanne kuului kiristyveen ja siellä alkoi vallankumous helmikuussa 1917, joka aiheutti myös Suomen puolelle taloudellista lamaa linnoitustöiden loputtua. Lama ulottui myös Palonkylään ja tehtaan työläisiä jäi ilman töitä.

Suomi julistautui itsenäiseksi jo marraskuussa 1917 ja sen kunniaksi palokunnan entiset kuorolaiset tulivat laulamaan maamme laulun palokunnan harjoitusten alkajaisiksi yhdessä soittokunnan kanssa. Juopa punaisten ja valkoisten välillä jatkui ja tilanne kiristyi. Palonkylä ei ollut varsinainen sotapaikkakunta, mutta silti punaiset kävivät vaatimassa taloa käyttöönsä, mutta siihen ei suostuttu. Alkoi sisällissota, mutta onneksi suurimmat taistelut käytiin kaukana Palonkylästä. Ilkivallan takia pieniä paloja oli sodan aikana useita ja esimerkiksi kartanon piharakennuksiin kohdistui oikea tuhopolttojen sarja, joten toinen miesvoimaruisku sijoitettiin valmiiksi kartanolle. Sodan päätyttyä punaisten tappioon Palon VPK:n hallitus päätti, että palokunnasta erotetaan ne punaiset, jotka olivat julkisesti heidän puolellaan olleet. Sammutusmiesten määrä laski 53 henkilöön ja sammutus- ja pelastusosastot yhdistettiin. Maamme itsenäistyttyä ja sisällissodan jälkeen Palon VPK:ssa oli yksi sammutusosasto, pieni ompeluseura, velkainen talo, soittokunta ja rippeet näytelmäseurasta, mutta eteenpäin mentiin. Talo päätettiin myydä velkojen takia suojeluskunnalle 1922 sillä ehdolla että, palokunta saisi talon käyttöönsä tarvittaessa ja soittokunta saisi talolta harjoituspaikan. Palokunnan kalustot saivat jäädä edelleen talon pihapiirissä olevaan kalustovajaan. Lopulta näytelmäseurakin itsenäistyi ja näyttelijät siirtyivät perustetun Palon teatteriseuran riveihin 1924. Uusia jäseniä tarvittiin ja ovet avattiin jälleen niille, jotka oli muutamaa vuotta aikaisemmin erotettu. Muutama halusi tulla takaisin ja toivat tullessaan toivottua lisävoimaa sammutusosaston riveihin.

Suojeluskunnan mallin mukaisesti palokunta päätti aloittaa poikatoiminnan ja osastoa johtamaan valittiin montttööri Keskinen. Poikaosasto toimi pari vuotta kunnes Keskinen muutti toiselle paik-

kalokunnalle 1925. Huveja pidettiin pari kertaa vuodessa, koska kalustoa piti uusia. Talous oli kuitenkin lähes velaton, sillä talon myynnillä saatiin velat kuitattua. Toiminta kuitenkin kärsi ja supistui kun omia tiloja ei ollut käytettävissä, vaikka suojeluskunta antoi sopimuksen mukaan juhlasalin käyttöön ja oli luovuttanut entisen kirjastohuoneen palokunnan käyttöön. Huvien määrä oli muutenkin paikkakunnalla vähentynyt kiristyneen huviveron takia. Pelkkiä tansseja verotettiin kovemmin ja kun näytelmäseuralaiset siirtyivät pois palokunnasta, ei jäänyt enää näytelmäryhmää, jolta olisi saatu näytelmäesitys jokaiseen tanssi-iltaan ja niin jouduttiin maksamaan korkeampi vero. Arpajaisia kuitenkin jatkettiin ja siinä ompeluseura ja huvitoimikunta tekivät arvokasta työtä tekemällä arpaliput sekä hankkimalla palkintoja.

Muissa palokunnissa oli jo ostettu autoja palokunnan käyttöön. Palon VPK:n moottoriruisku oli toimiva, mutta sen kuljettaminen palopaikalle oli hankalaa pelkällä hevoskyydillä. Palokunta aloitti rahankeruun auton hankkimista varten juuri ennen 50-vuotisjuhlavuottaan. Arpajaiset tuottivat lähes 3000 markkaa, mutta suurin apu tuli jälleen kartanon isännältä, joka lahjoitti vanhan Ford lava-auton sillä ehdolla, että palokunta sen itse kunnostaa. Auto saatiin maalattua punaiseksi ja lisättyä pieni vesisäiliö sekä paikka moottoriruiskulle juuri ennen vuosijuhlaa. Palon VPK siirtyi virkeänä viisikymmenvuotiaana moottoroituun aikaan 1929. Vuosijuhlaan osallistui runsaasti ympäröivien kuntien palokuntia ja ompeluseura oli jälleen näyttänyt voimansa kunnostamalla valkoisen takit marssia varten. Kasket kiillotettiin ennen juhlaa ja soittokunta oli opetellut uusia reippaita säveliä juhlan kunniaksi. Juhlassa jaettiin Yleisenpalokuntaliiton myöntämiä ansiomitaleja sekä vuosimerkkejä. Vuosimerkkien saajissa oli mukana kolme sellaista, jotka olivat olleet mukana koko palokunnan historian ajan eli heille ojennettiin 50-vuotismerkit. Juhlan jälkeen alkoi uusi toimintamuoto palokunnan talon huoneessa. Insinööri Vaittinen, joka oli myös konemies ja osasi käyttää moottoriruiskua, oli hankkinut kidekoneen, jolla pystyi kuuntelemaan radiolähettyksiä. Hän toi radion palokunnan huoneeseen ja pian oli koolla isompi joukko kuuntelijoita ja VPK:n radiokerho oli perustettu. Kerho toimi viitisen vuotta, kuunnellen radiosta kuuluvia uutisia ja muita ohjelmia ja toiminta loppui radion yleistymiseen kodeissa.

Tulipaloja oli tasaisesti ja niistä selvittiin yhä paremmin paremman kaluston voimin, vaikka miesmäärä oli paljon pienempi kuin alkuvuosikymmeninä. Palonkylän vesijohto auttoi sammuttamisessa keskustan alueella ja autolla päästiin nopeammin palopaikalle kuin hevosella. Uusia jäseniä värvättiin joukkoihin ja jatkettiin arpajaisia lähes ainoana varainhankintakeinona. Ensimmä-

mäinen palolaki tuli voimaan 1934 ja sen myötä palokunta solmi ensimmäisen sammutussopimuksen Palonkylän kunnan kanssa. Myös yhdistyksen alkuperäiset säännöt uudistettiin vastaamaan palolain vaatimuksia. Sammutussopimuksen turvin peruskalusto saatiin pysymään kunnossa ja pystyttiin jopa ostamaan uusia kestävämpiä metallisia kypäriä vanhojen nahkasta tehtyjen kasvien tilalle. Pukukysymys puhutti myös Palon VPK:n väkeä, sillä valkoista takkia pidettiin hankalana ja lopulta päädyttiin sinisiin sarkatakkeihin, joita käytetään sammutustehtävissä ja lisäksi valkoiset takit säilytetään juhlavaatteina. Näin oli jo tehty muutamassa muussa VPK:ssa vaikka Yleinen palokuntakokous päätti edelleen valkoisen takin säilymisen puolesta.

Maailmalta alkoi kuitenkin kantautua sodan ääniä ja ensimmäisen maailmansodan uuden aseiden, kaasun aseeseen pelko kasvoi entisestään. Palokunnat saivat mahdollisuuden kaasunaamareiden välittämiseen Kaasusuojeluyhdistykseltä ja niitä välitettiin ja myytiin myös Palonkylässä. Tilanne kiristyi ja seuraavana vuotena alkoi talvisota ja palokunnan parhaat miehet saivat kutsun isänmaan puolustajiksi.

8.2 Toiminta alkoi ja muuttui

Karrelan tehtaan VPK – toiminta alkaa ja muuttuu

Karrelan tehtaan VPK perustettiin tehtaan johtajan Anders Anderssonin aloitteesta. Karrelassa oli höyrysaha, joka oli jo monta kertaa meinannut palaa kokonaan ja tuli oli ollut vaarassa levitä asuntoihin kylälle saakka. Saha oli perustettu 1889, joten oli luonnollista että naapurikunnista kuuluneiden tietojen mukaan vapaapalokunta oli paikkakunnalle saatava. Karrelan kansakoulussa pidettiin toukokuun 5. päivä 1894 kokous, jossa päätettiin perustaa Karrelan tehtaan VPK. Päälliköksi valittiin mylläri Taneli Lahtinen ja puheenjohtajaksi kauppias Viljami Kortela. Vaikka nimi oli tehtaan VPK, niin kaikki Karrelan asukkaan pääsivät jäseniksi eikä jäsenyyttä ollut rajoitettu vain sahalla työskenteleviin. Palokunnan perustamisella saatiin lisätty Karrelan turvallisuutta sekä samalla saatiin välillä rähinöivälle työväelle tekemistä ja nuorisolle hyödyllistä toimintaa. Palokuntaan perustettiin ensin yksi osasto sammutusosasto. Johtaja Andersson hankki ensimmäisen paloruiskun sekä ämpäreitä ja kärkyt, jotta pumppu saatiin palopaikalle. Harjoitukset aloitettiin sammutusosaston väen kanssa sunnuntaisin kirkonmenojen jälkeen klo 12.00 torilla ja ensimmäiseksi piti opetella käyttämään pumppua ja kuuntelemaan palokunnan päällikön käskyjä. Toisena

toimintavuotena saatiin ensimmäinen seili eli palopurje ja sen myötä perustettiin seiliosasto. Seiliosaston tehtävänä oli suojata viereisiä taloja levittämällä seilikangas suojaamaan rakennusta ja pitää seilikangas märkinä, ettei se syttyisi. Seiliosastoon tarvittiin nuoria ja vetreitä jäseniä ja sammutusosastoon niitä, jotka olivat tottuneet työntekoon. Vanhemmista palokunnan jäseniksi pyrkineistä muodostettiin vartio-osasto, joiden tehtävä oli vartioida palopaikkaa vierailta ja varkailta sekä samalla vartioida myös tulipalon alta pelastettua omaisuutta. Palojen yhteydessä kuului liikkuvan sitäkin väkeä, joka pyrki varastamaan pelastettua omaisuutta. Ensimmäisen vuoden aikana ei saatu hälytyksiä, mutta sovittiin hälytystavasta. Palokunta kutsuttaisiin koolle soittamalla kirkonkelloja sekä tehtaan höyrypilliä ja kukin tulisi paikalle niin pian kuin mahdollista ja lähinnä asuvat hakisivat paloruiskun kärryineen tehtaalla olevasta lautavajasta.

Toisena kesänä päätettiin pitää kesäjuhla Välkkilästä kuullun mallin mukaan. Juhlat järjestettiin torilla ja ohjelmassa oli kaunomarssia sekä pieni suihkutuspäily. Lapsille ja lapsenmielisille oli tarjolla pikku maksua vastaan erilaisia kenttäpelejä kuten pallonheittoja, kivääriammuntaa sekä lopuksi vielä arpajaiset, joihin kylän naiset olivat tehneet palkintoja. Tehdas antoi juhlan kunniaksi kaikille eri osastojen jäsenille kiiltävän jäsenmerkin, jota tuli kantaa osaston värisessä nauhassa joko hihassa tai hatussa. Sammutusosastolla oli keltainen, seiliosastolla sininen ja vartio-osastolla vihreä merkkinauha. Merkit luovutti tehtaanjohtaja Anders Andersson ja toivoi puheessaan nauhoja kannettavan ylpeydellä ja ahkeruudella. Toiminta jatkui entiseen malliin ja vähitellen heräsi ajatus omasta kodista, paloruiskulla oli jo tilat, mutta jossain pitäisi päästä kokoontumaan. Johtaja Andersson ei antanut sahan alueelta tiloja, joten käännyttiin Karrelan kunnan puoleen. Kunnallakaan ei ollut sopivia tiloja annettavana, joten päädyttiin vuokraamaan kansakoulun luokkaa kokouksia varten ja samalla aloitettiin rahan kerääminen omaa tilaa varten. Palokunta lähestyi kuntaa uudestaan ja pyysi tonttia taloa varten. Kunta lupasi torin takana olevan tontin käyttöön, mutta talosta palokunnan tuli huolehtia itse. Talon rakentamista varten sahalla saatiin osa lautatavarasta, mutta tiilet piti ostaa. Kun neljäs toimintavuosi oli lopullaan, oli talokin valmis ja viides vuosijuhla voitiin pitää talolla. Tehdas oli hankkinut tällävalin palokunnan käyttöön kolme paloakeksia sekä lisää ämpäreitä ja paljuja, joilla vettä voitiin kuljettaa. Puhetta oli ollut toisen paloruiskun hankkimisesta, mutta vasta puhetta. Pari hälytystä oli tullut, joissa palokunta oli pystynyt hillitsemään tulta. Lampuri Häynäsen mökistä jäi seinät pystyyn, mutta paanukatto paloi kokonaan. Ilman palokunta olisi talo palanut maahan saakka. Samoin uhkaava palo sahalla saatiin sammut-

maan ja siitä kiitokseksi johtaja Andersson antoi palokunnalle ensimmäiset valkoiset liinakankaat oikeat palokuntatakit käyttöön. Niitä päätettiin hankkia heti lisää kun rahaa saadaan riittävästi.

Viiden vuosijuhla vietettiin kesällä 1901, päivällä oli kenttäpelit torilla ja sen päätteeksi kuvernorska Wilska ojensi palokunnalle juhhalipun käytettäväksi palokunnan tilaisuuksissa. Palokunnan päällikkö Lahtinen otti lipun vastaan ja kiitti kuvernorskaa lipusta. Iltajuhlissa kuultiin juhlapuheen sekä Jämsänkosken ja Heinolan VPK:iden tervehdyksien lisäksi palokunnan mieskuoron laulua. Kanttori Vehviläinen oli harjoituttanut muutamaa kaunoäänistä miestä ja laulu oli sointuvaa. Ilta päättyi pelimanni Virtasen soittamiin tansseihin. Kuudes toimintavuosi alkoi innokkaasti. Perustettiin voimisteluseura Vipinä ja mieskuoro jatkoi laulamistaan. Omaan taloon saatiin lahjoituksena kirjoja ja tilattiin Saima ja Viikkosanomat. Kaikki kuntalaiset saivat käydä niitä lukemassa, mutta salissa piti noudattaa hiljaisuutta. Naiset alkoivat puuhata ompeluseuraa ja pitivät ravintolaa palokunnan tapahtumissa myyden teetä, voileipiä ja rusinasoppaa. Iltamista, huveista ja arpajaisista kertyi rahaa ja voitiin laajentaa palokunnan taloa, niin että sinne saatiin sijoitettua VPK:n voimisteluseura Vipinän itse hankkima painimatto. Tehtaan tuki oli myös huomattava ja kalustoon saatiin lisää tikkaat ja uusi seili sekä uusi pumppu, joka sijoitettiin sahalle.

Kymmenvuotisjuhlia vietettiin omalla talolla 1904. Juhlan yhteydessä jaettiin ensimmäiset 10-vuotis-merkit alusta lähtien mukana olleille palokuntalaisille. Vieraita oli tullut läheltä ja kaukaa runsaasti. Päivällä oli marssi, johon oli juuri ja juuri saatu lupa, kun marssittiin ilman lippuja. Puistossa pidettiin vielä pieni voimistelunäytös ja sen perään juoksukisa. Yleisö sai seurata kilpailua ja osallistua kenttäpeleihin. Illalla vietettiin vielä naamiaisjuhlia omalla talolla. Arpajaislupaa ei saatu kuvernööriltä, joten niitä ei voitu pitää. Tulipalojen määrä oli ollut parin palon luokkaa vuosittain. Suurpaloja ei onneksi ollut syntynyt ja ne palot minne palokunta oli hälytetty, oli saatu sammumaan joko heti tai vähän ajankuluttua, jos vesi oli riittänyt. Miesten määrä oli hieman vaihdellut osastoissa ja Karrelaan oli perustettu työväenyhdistys vuotta aikaisemmin. Kaikki poliittinen puhe pyrittiin pitämään poissa palokunnasta, mutta monet toimivat myös työväenyhdistyksen toiminnassa. Syksyllä sitten tuli niin kova riita urheiluseuran sisällä, että osa miehistä marssi pois harjoituksista ja uhkasi perustaa oman seuran työväenyhdistyksen alaisuuteen. Meni pari kuukautta ja perustettiin Karrelan Työväen urheiluseura Kipinä. Samalla lähti muutama mies palokunnan sammuttajista. Suurlakko ei vaikuttanut Karrelassa, mutta työväen yhdistyksen väki suhtautui epäluuloisesti palokuntaan. Tehtaan johto ei enää tukenut palokunnan toimintaa ja kun-

nasta ei saanut viinavoittovaroja kaluston hankintaan. Palokunnan toiminta hieman väheni, kun tuli muita toimintamahdollisuuksia paikkakunnalle. Seuraavan viiden toimintavuoden aikana sahalli oli yksi suurempi palo talvella, jonka sammuttamista vaikeutti huomattavasti se että läheinen järvi oli jäässä eikä vettä saatu pumpulle niin nopeasti kuin olisi ollut tarve. Paloa saatiin kuitenkin rajattua siten, ettei se levinnyt muihin rakennuksiin.

Venäjä oli osallistunut sotaan ja venäjän armeija tarvitsi majoitustilaa sotilailleen. Palokunta joutui luovuttamaan talonsa sotilaiden majoitukseen, kun tehtaan johto ei luvannut maksaa sotilaiden majoittamisesta muualle. Talo meni muiden käyttöön kesällä 1913 ja sitä ei saatu takaisin edes 20-vuotisjuhliin vaan juhlat jouduttiin pitämään vaatimattomasti torilla ilman marssia. Talo palautui huonossa kunnossa palokunnalle vuoden 1915 loppupuolella eikä siitä saatu nimellinen vuokra riittänyt korjauksiin, sillä saatiin maksettua velaksi ostetut polttopuut. Tehtaalle oli tullut uusi johtaja, joka katsoi että asia oli palokunnan oma, eikä antanut rahaa korjauksiin. Toinen ruisku piti viedä tehtaan alueelta pois, joten sille piti rakentaa vaja talon takapihalle. Palokunta joutui ottamaan velkaa saadakseen talon korjattua ja rahaa meni myös kaluston uusimiseen. Kyläläisten välit kiristyivät 1917 ja lopulta puhkesi punaisten ja valkoisten välinen sota. Sodan jälkeen sekä työväen yhdistyksen kuin myös palokunnan rivit olivat harventuneet. Varsinaisia aseellisia yhteenottoja ei Karrelassa ollut, mutta epäluulon siemen oli kylvetty. Palokunnasta erosi tai erotettiin kaikki työväenyhdistyksen jäsenet tai punaisten puolella taistelleet. Sammutusosaston jäsenmäärä tippui lähes puoleen ja vartio-osasto lopetettiin miesten puutteeseen. Nuoria poikia oli toimintaan tullut muutama ja heille pyrittiin opettamaan sammutustaidot pikavauhdilla. Kului muutama vuosi ja saha joutui lopettamaan toimintansa. Sekin vähäinen tuki, mitä sahalta oli saatu, loppui kokonaan. Palokunnan oli pakko myydä talonsa velkataakan alla ja se myytiin Karrelan suojeluskunnalle ja raittiusseuralle sillä ehdolla että palokunta sai sen käyttöönsä ilman korvausta kolme kertaa vuodessa ja kalusto sai olla talon pihalla vajassa.

Huveja järjestivät nyt muutkin kuin palokunta. Käytännössä urheiluseuran toiminta oli loppunut ja kanttorin muuttaessa pois, kuihtui mieskuoro. Ompeluseura jatkoi arpajaispalkintojen tekoa ja ravintolan pitoa palokunnanjuhlissa, mutta senkin toimintainto hiipui. Jäljelle jäi kuitenkin riittävä 30–40 hengen sammutusjoukko, jonka kanssa Karrelan kunta solmi sammutussopimuksen 10 000 mk vuosikorvauksesta ja lupasi uudet tilat sammutuskalustolle. Sopimus saatiin allekirjoit-

tettua palokunnan 40 -vuotisjuhlien jälkeen. Seuraavia vuosia varjostivat jo Euroopasta kuuluneet sodan äänet.

8.3 Toiminta alkoi, evakko lopettaa toiminnan

Simppuramäen VPK – evakkotaipaleelle

Simppuramäen VPK perustettiin Perkjärven aseman VPK:n esimerkin mukaisesti 1906. Toiminta oli aluksi hyvin vilkasta ja kaikki halusivat mukaan uuteen toimintaan. Ei aikaakaan kun kansakoulun opettaja Mäyrä perusti soittokunnan, jolle saatiin lainatorvet raittiusseuralta. Soitanta kuului kauas kun jo ensimmäiseen vuosijuhlaan tultiin torvisoiton tahdissa. Simppuramäki sijaitsi Kyyrölässä ja kylässä toimi saha, kansakoulu sekä muutama muu pienteollisuusyritys. Ensimmäinen pumppu hankittiin kesäjuhlien jälkeen ja se maksoi 600 mk, rahat oli kerätty arpajaisilla sekä kenttäpeleillä. Pumppu saatiin maksaa kahdessa erässä. Pumppu sijoitettiin räätäli Pikkaraisen talliin, kun hänellä oli hevonen ja rattaat, jolla pumppua voitiin vetää. Ämpäreitä oli hankittu jo aikaisemmin. Omaa taloa harkittiin, mutta ensin rakennettiin huvipaviljonki, jollainen oli Monre-poossa, tosin paljon pienempi. Miesluku palokunnassa pysyi 50 paikkeilla ja naisia mukana oli ompeluseurassa, näytelmäseurassa sekä huvitoimikunnassa arvioilta 20. Soittokunnassa oli seitsemän soittajaa ja heitä pyydettiin muuallekin soittamaan. Tulipaloihin tuli hälytyksiä harvakseltaan. Kerran tuli kaukoapupyyntö Perkjärvelle, jonne lähdettiin ja ehdittiin vielä auttamaan samuttamisessa. Syttyi talvisota 1939. Palokunta joutui evakkoon, kuten koko karjalan kansa. Paloruisku jäi sinne Simppuramäkeen. Parin vuoden kulutta päästiin takaisin, ruisku oli vielä ehjä, mutta palokunnan paperit olivat osittain hävinneet seuratalolta, jossa niitä säilytettiin. Samoin olivat hävinneet myös valkoiset takit, lieko käytetty lumipukuina. Montaa hetkeä ei ehditty Simppuramäessä olemaan, kun tuli jatkosota ja evakkotaival sekä pako kutsuivat uudestaan. Pumppu ja palokunnan omaisuus jäi sinne, soittajat saivat soittimensa mukaansa toiselle matkalle, jolle sitten piti jäädä. Simppuramäki jäi rauhassa rajan toiselle puolelle. Yhdistys jatkoi toimintaa vielä evakossa, sillä suurin osa Simppuramäen evakoista sijoitettiin samalle paikkakunnalle Kangasalle. Lopulta tulivat sotakorvaukset, joita VPK sai talosta, pumpusta ja muusta sinne jääneestä omaisuudesta. Palokunnalla ei ollut enää velkaa talostaan eikä taloakaan. Sotakorvausrahoista osa päätettiin rahastoida perustettavaan Simppuramäen rahastoon ja perustettiin rajan taakse jääneiden yhdistyksien yhteinen perinneyhdistys Simppuramäkeläiset. Koska suurin osa kylän väestä oli

sijoitettu Kangasalle, niin yhdistys päätti ostaa rahaston varoilla pienen tontin Vesijärven rannalta, jota jäsenet saivat käyttää ja muistella kaunista Simppuranmäkeä. Palokunnan soittajat siirtyivät soittamaan omien asuinpaikkakuntiansa soittokuntiin, joten torvet eivät hiljentyneet, mutta soittokuntana hajosi. Simppuramäen VPK lopetettiin, mutta sen henki elää rahastossa ja torvissa, jotka soittavat kauniin Simppuramäen muistolle.

8.4 Toiminta alkoi ja loppui, tilalle toinen järjestelmä

Kissankylän VPK – tilalle PVPK

Kissankylän VPK perustettiin juuri ennen vuosisadan vaihdetta 1897. Toiminta lähti liikkeelle varsin vilkkaasti ja sammutusosastoon liittyi yli 30 miestä. Kissalan kunta osoitti kunnan hankkiman käsivoimapumpun palokunnan käyttöön, sillä kunnan yleinen palokunta oli todettu kovin huonosti toimivaksi jo pidemmän aikaa. Kunta antoi palokunnan käyttöön myös ruiskukopin, jossa ruiskua säilytettiin. Palokunta puolestaan aloitti kiivaan harjoittelun sunnuntai iltapäivisin Kissalan torilla naapuripalokunnasta kuulemansa mallin mukaan. Sieltä saatiin käyttöön myös käsikysanasto, joka helpotti marssimisen ja oppimisen aloittamista. Aluksi tuntui oikea ja vasen olevan hukassa myös palokunnan päälliköksi valitulta räätälimestari Petterssonilta, mutta ahkera harjoitus palkittiin. Hälytyssysteemiksi sovittiin kirkonkellojen läppäys ja jokainen sammutusosaston jäsen sai jäsenmerkit, jota piti pitää hatussa tai hihassa. Merkin avulla pääsi palopaikalle ilman muiden estämistä, palokunnan valkoiset mekot hankittiin vasta myöhemmin. Palokunnan yhteyteen virisi pieni huvitoimikunta, joka järjesti arpajaisia ja iltahuveja hankkiakseen rahaa kalustoon.

Kissalan vierestä kulki junarata, jota pitkin höyryveturit veivät puuta sahalle. Veturien kipinät sytyttelivät paloja radan varteen tuon tuostakin ja palokunta sai heti alkuvuosien jälkeen runsaasti pieniä ja isompia hälytyksiä. Hankittiin toinen ruisku, jotta pystyttiin sammuttamaan tehokkaammin. Päätettiin maksaa lisäksi ruiskua kuljettavalle hevosmiehelle palkkiota 2 mk kerta ruiskun tuomisesta ja vesitynnyrin kuljettamisesta 1 mk palokunnan varoista. Työväenliike aloitti toimintansa, mutta se ei vienyt miehiä toiminnasta. Venäjän sotaväki yritti saada ruiskuhuoneen majoitustilakseen 1915, mutta kun se ei ollut lämmitettävä, joten se ei kelvannut. Raittiusseuran talo

joutui sotilaiden majoituskäyttöön ja samalla palokunta joutui etsimään uuden paikan kokouksilleen.

Itsenäisyyden jälkeen toiminta hieman notkahti. Kansalaissota tuli ja meni ohi, joten siitä selvitettiin säikähdyksellä, sillä paikkakunnalla ei ollut vakavampia yhteydenottoja. Aktiivisten toimijoiden määrä kuitenkin väheni ja osa työikäisistä muutti toisille paikkakunnille työn perässä eikä päivällä tapahtuneisiin hälytyksiin enää riittänyt lähtijöitä. Aikansa Kissalan kunta sitä katseli, mutta kun tilanne ei parantunut, niin kunta päätti perustaa puolivakinaisen palokunnan 1925 ja käskää siihen omalla palkkalistallaan olevat miehet mukaan ja maksaa heille palkkaa sammutustyöstä. Kissankylän VPK:n väki väheni entisestään ja lopulta kaikki hälytystoiminnassa olleet miehet siirtyivät palkan perässä puolivakinaiseen. Kissankylän VPK:n käyttöön annettu ruiskukoppi sekä toinen pumppu otettiin takaisin kunnan käyttöön ja samalla puolivakinaiselle hankittiin paikkakunnan ensimmäinen moottoriruisku, jonka käyttöä opeteltiin hartaasti. VPK-yhdistyksen toiminta hiipui ja lopulta loppui kokonaan, mutta auttamishaluiset miehet jatkoivat toimintaa puolivakinaisen riveissä. VPK:n loppuessa hävisi kunnan alueelta myös reservipalokunta, joten puolivakinaisen kulut alkoivat nousta, kun sopimuksia piti tehdä useamman miehen kanssa, jotta olisi saatu riittävän hyvä turvallisuustaso kuntalaisille. VPK:n päättymisen myötä loppui myös arpajais- ja huvitoimikunnan toiminta kokonaan.

Historia jatkuu

Neljä esitettyä narratiivia esittelevät ne neljä päätyyppiä yhdistysten elinkaarista ja toiminnasta tutkimusajankohtana. Juonikokonaisuuksien kokoamisessa ongelmaksi osoittautuivat juonikäännösten ja –kohtien runsaus, joista piti valita eniten kuvaavat tapahtumat. Esitetyissä narratiiveissa on mukana niitä juonikäännöksiä ja toiminnan kohokohtia, jotka ilmenivät useamman palokunnan historiassa sekä muutamia erityisiä yhteiskunnalliseen tilanteeseen liittyviä tapahtumia, jotka olivat mielestäni merkittäviä kyseiselle paikkakunnalle ja yhdistystyyppin kehittymiselle ja sillä perusteella pääsivät mukaan narratiiveihin. Palokuntanarratiiveissa oli esitettynä neljä eri juonimahdollisuutta. Toiminta ei päättynyt sadan ensimmäisen vuoden aikana vaan jatkuu edelleen. Tapahtumat jatkuvat yhdistyksien elämänkaarissa, muistiinpanotavat muuttuvat, mutta toivottavasti nyt tutkituista yhdistyksistä löytyy paperilla olevia luettavia dokumentteja vielä seuraavan sadan vuoden ajan.

9. POHDINTA

Tutkimuksessani halusin tarkastella vapaapalokuntaa demokraattisena kansalaistoiminnan paikana sekä selvittää niiden merkitystä kansalaisyhteiskunnan kehittymiselle eri paikkakunnilla. Samoin halusin selvittää kansalaistoiminnan muotoja, määriä sekä muutoksia vapaapalokuntayhdistyksissä ja yhdistyksien merkitystä kansalaisyhteiskunnan toimintamahdollisuuksien tuottajina. Aikajaksoksi valitsin VPK-toiminnan 100 ensimmäistä vuotta, mutta peilasin toimintamuotojen osalta joitain toimintoja nykypäivään saakka selventääkseni muutoksen laajuutta.

Vapaapalokuntatoiminta syntyi Amerikassa sata vuotta aikaisemmin kuin Euroopan alueella. Demokraattinen hallinto ja yleishyödyllinen toimintaperiaate olivat jo amerikkalaisen mallin mukaan VPK-toiminnassa keskeisessä roolissa. Palokunta-aatteen saavutettua keisarin Suomeen oli alusta lähtien selvää, että yhdistykset ovat demokraattisesti johdettuja, niillä on oma hallinto ja jokaisella jäsenellä olisi yksi ääni. Jäseneksi otettiin kaikki halukkaat yhteiskunnallisesta asemasta riippumatta. Suomen Suurruhtinaskunnan yhdistystoiminta oli kovin rajoitettua aina Aleksanteri III valtaantuloon saakka. Sen jälkeen yhdistyksiä perustettiin yhä enemmän, mutta koska sääntöt tuli hyväksyttävä senaatilla tai kuveröörillä, muodostui yhdistyksiin tapa perustaa alaosastoja ja -jaostoja, joissa ihmiset saivat toimia. Palokunnassa tasapuolinen toimintamahdollisuus annettiin kaikille ja kaikki toimivat jäsenet olivat äänioikeutettuja. Kylien ja kaupunkien asukkaille vapaa liittymisoikeus oli uutta ja sitä kautta oli mahdollisuus osallistua ja oppia yhteisten asioiden hoitamista. Kansalaiset oppivat vaikuttamaan ja oppivat toimintamahdollisuutensa sekä -tavat yhteisten asioiden hoitamiseen.

Palokunta toimi huomattavana kansalaistoiminnan mahdollisuuksia tarjoavana yhdistyksenä lähes koko ensimmäisen sadan vuoden ajan. Palokuntiin perustettiin ja niissä ylläpidettiin useita sivistyksellisiä ja kulttuurillisia toimintamuotoja varsinaisen palonsammutuksen lisäksi. Jäsenet koettiin tärkeiksi ja heistä haluttiin huolehtia. Muutos toimintamuotoihin ja niiden määriin tuli selkeästi 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmen aikana, muiden yhdistyksien toiminnan voimistuessa ja politisoituessa. Mitä enemmän muita yhdistyksiä perustettiin, sitä suurempi kilpailu tuli jäsenistä yhdistyksien kesken. Muissa yhdistyksissä saatettiin tunnustaa väriä, mutta palokunta pyrki pysymään puolueettomana. Palokuntien jäsenmäärät ja toimintamuotojen kirjo väheni nopeasti harrastajien siirryttyä muihin harrasteyhdistyksiin. Suurin osa näytelmäkerhoista, palokunnan

voimistelu- ja urheiluseuroista, mies- ja sekakuoroista, ompeluseuroista, keskusteluklubeista sekä muista pienemmistä toimintaryhmistä loppui kokonaan. Palokunnan soittokunnista loppui suurin osa, vain murto-osa on jatkanut toimintaansa nykypäiviin saakka. Useiden eri paikkakunnilla toimivien yhden harrastemuodon yhdistyksien juuret ovat lähtöisin paikallisen palokunnan toiminnasta. Harrastajat siirtyivät perustettuihin uusiin yhden harrastemuodon yhdistykseen joko poliittisen mielipiteen tai yhteen asiaan keskittyvän yhdistyksen ja saman aatteen kannattajien perässä.

Palokunnan toimintaan osallistui eri toimintaryhmien kautta huomattava joukko paikkakunnan ihmisistä. Ellei henkilö ollut itse mukana toiminnassa soittamassa, näyttämässä, sammuttamassa tai urheilemassa, niin voisi väittää, että lähes jokainen kävi jossain elämänsä vaiheessa palokunnanjuhliissa ihailemassa marssia tai osallistuvat kenttäpeleihin tai –kilpailuihin, tanssiaisiin tai näytelmäesityksiin. Palokunnan juhlat olivat koko kansan juhlat, jonne saattoi tulla jokaisen kansanluokan edustajat vauvasta vaariin. Julkisten kansanjuhlien kautta rahvas oppi oppineiston tavoille juhlien muodossa ja opitut tavat siirtyivät muiden järjestöjen toimintaan niiden aloitettua toimia. Kansalaiset huomasivat yhteisöllisyyden merkityksen yhdistyksen yhtenäisen puuston ja merkkien kautta. Yhteisöön kuulumisen oli tavoittelemisen arvoista, jotta sai jäsenyyden merkit ja arvostuksen.

Paikkakunnan asukkaille palokunnan perustaminen oli merkityksellinen turvallisuuden tason parannus sekä osallistumismahdollisuuksien lisääjä. Useilla paikkakunnilla palokunta oli ensimmäisiä yhdistyksiä tai ensimmäisten joukossa. Yhdistys rakensi palokunnan talon kokoontumispaikakseen ja vuokrasi sitä muille, jolloin myös muiden yhdistyksien toiminta mahdollistui. Palokunnan ylläpitämien kirjastojen ja lukusalien kautta jäsenillä ja myös kunnan asukkailla oli mahdollisuus sivistää itseään ennen kansakoululaitoksen leviämistä ja kunnallisten lukusalien ja kirjastojen yleistymistä 1900-luvun alkupuolella. Palokunnan lukusalien tarkoituksena oli myös lähentää jäseniä sekä vähentää jäsenten välisiä luokkaeroja ja saada heidät sitoutumaan paremmin toimintaan. Kunnallisten kirjastojen perustamisen jälkeen palokuntien oma kirjasto- ja lukusali-toiminta loppui nopeasti ja niiden aineistot luovutettiin kunnalliselle kirjastolle.

Vapaaehtoisuuteen liittyi sitoutumisen periaate ja palokunnassa korostui lisäksi puolueettomuuden tavoittelu, sillä tulen vaara ei valinnut uhrejaan. Jokaista vaaraan joutunutta piti auttaa katso-matta ikään tai poliittiseen mielipiteeseen tai yhteiskunnalliseen asemaan. Ei ollut väliä, onko jä-

sen työmies ja herra, yhteistä vihollista (tuli) vastaan taisteltiin rinta rinnan. Yhteisesti hankittiin myös varoja kaluston hankintaan ja toiminnan ylläpitämiseen. VPK:ssa vapaat ja riippumattomat miehet saivat ottaa asioista vastuuta ja päättää niistä, jolloin toimittiin kansalaisoikeuksien alueella. Palokuntien mallin mukaan yleishyödyllisyyden ja yleisyyden tavoiteltavuus yhdistyksen toiminnassa muodostui aatteellisten yhdistyksien tärkeäksi tavoitteeksi. Palokunnan yhden äänen ja yhdistyksen oman päättävän elimen (hallitus, vuosikokous) mallista muotoutui yleiseen käyttöön tullut osa yhdistystoimintaa ja sen periaatteita.

Palokunta-aate lähti liikkeelle puhtaasta auttamisen tahdosta ja kasvoi nopeasti koko suurruhtinaskunnan alueelle levinneeksi palokuntaliikkeeksi. Toiminta laajeni lähes samanaikaisesti Euroopan alueen muissa palokuntamaissa eli Saksassa, Itävallassa, Ruotsissa ja Vironmaalla. Suurruhtinaskunnan Suomessa ja osin Viron alueella palokuntiin perustettiin hyvin nopealla tahdilla alajaostoja, jotka toimivat varsin itsenäisesti ja pitkälti sivistyksellisillä tavoitteilla sekä suorittivat varainhankintaa, johtuen osin Suurruhtinaskunnan yhdistyksiä koskevista määräyksistä. Euroopan muissa palokuntamaissa alajaostoja ei ole juurikaan perustettu soittokuntia lukuun ottamatta. Palokuntayhteisön elementit olivat yhtenäisiä kaikkien vapaaehtoispalokuntien osalta asusteiden ja periaatteiden kohdalla koko Euroopan alueella. Itsenäistyneen Suomen aikana palokuntayhdistyksien toiminta jatkui, mutta kansalaisten politisoituminen ja yhdistystoiminnan yleinen vilkastuminen sai aikaiseksi hajaannusta harrastajissa ja palokuntien kokonaisjäsenmäärät laskivat ja osa toimintamuodoista hiipui tai loppui harrastajien siirryttyä toisiin harrastejärjestöihin. Palokuntaan jäivät sen toimintaan ja pyyteettömään auttamiseen sitoutuneet henkilöt. Yhteiskunnan muuttuessa toimintamahdollisuudet laajenivat kaikilla rintamilla ja kansalaiset saivat vapaan mahdollisuuden valita, mihin joukkoon halusivat kuulua.

Paikkakunnan kansalaisyhteiskunnan kehitykselle palokuntayhdistys on toiminut oivallisena paikkana harjoitella demokraattista toimintaa mies ja ääni -periaatteella sekä itsehallintoa ja päätöksentekoa. Palokunnan toiminta alkoi pienistä paikallisista yhdistyksistä, joissa innostunut joukko halusi toimia muiden hyväksi. Nykypäivään tultaessa sama perusjoukko on edelleen olemassa, mutta toiminnan suurin muutos on aluepelastuslaitoksien kanssa tehdyt sopimukset, jotka takaavat tietyn kalustollisen tason, jolloin palokuntayhdistyksen jäsenten ei enää tarvitse keskittyä varainhankintaan. VPK- yhdistyksen perustaminen merkitsi 1800-luvun kyläyhteisölle turvallisuutta ja loi osallistumisen mahdollisuuksia. Toiminnan laajuus ja muodot olivat riippuvaisia

paikkakunnan erityispiirteistä ja tarpeista. Yhteiskunnan kehittyessä palokuntayhdistyksen asema on muuttunut osaksi yhteiskunnan palveluverkoston, jonka tavoitteena on taata yhtäläiset palvelut kaikille kansalaisille eripuolilla maata. Peruspalokuntayhdistys on edelleen se joukko, joka tuottaa palo- ja pelastustoimen palveluja alueensa asukkaille tekemänsä palokuntasopimuksen mukaisesti. Koko olemassaolonsa ajan palokuntayhdistykset ovat uudistuneet ja vaihtaneet toimintansa painopistettä sen mukaan, mitä yhteiskunta on siltä odottanut ja halunnut.

Ensimmäinen sata vuotta VPK-toiminnassa oli täynnä erilaisia tapahtumia. Sen aikana ensimmäiset yhdistykset perustettiin, niiden toiminta muotoutui, koettiin raskaat sortovuodet, muu yhdistystoiminta vilkastui ja politisoitui, maan valtiomuoto muuttui tasavallaksi, käytiin sisällissota, saatiin palolaki ja toiminnot muotoutuivat uudelleen. Samanaikaisesti tapahtui palokunnan kaluston kehittyminen ämpäriketjusta moottoroituihin paloautoihin ja palokaivot muuttuivat kunnan vesijohtoverkostoiksi sekä uudet rakennusmääräykset lisäsivät yleistä turvallisuutta. Toisen vuosisadan alkuun ajoittuivat raskaat talvi- ja jatkosodat, jossa vapaaehtoispalokuntalaisten rooli oli merkittävä pommituksissa ja kotirintamalla. Toinen vuosisata ei ole vielä lopussa ja lähes yhtä mullistavia muutoksia on tapahtunut palokuntien yhteiskunnallisessa asemassa, lainsäädännössä, osin tehtäväkentässä sekä kalustossa. Muutoksien selvittäminen sopisi aiheeksi uudelle tutkimukselle. Kaikista muutoksista huolimatta vapaaehtoispalokuntien sekä muiden sopimuspalokuntien merkitys paikkakunnan turvallisuuden tuottajana on säilynyt. Kumpikin satavuotisjakso on ollut täynnä yhteiskunnallisia ja toimintaan liittyviä muutoksia. Harrastajajoukosta noussut yhteiskunnallisen liikkeen laajuuden saavuttanut palokuntatoiminta on sopeutunut muutoksiin ja pystynyt vastaamaan nykyiseen pelastustoimen tilaaja-tuottajamallin mukanaan tuomiin uusiin haasteisiin. Vapaaehtoispalokunnat ovat kasvaneet ja muotoutuneet tärkeäksi toimijaksi yhteiskunnassa täytän sille annetut erilaiset haasteet sekä niiden muutokset.

LÄHTEET

- Aalto, Heidi (2008) ”Sota-aikana riiattiin kenttäpostin välityksellä” – etnologinen tutkielma sota-ajan kirjeissä kerrotuista kokemuksista, Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos pro gradu, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Ahti, Martti (1989) Tuntematon suojeluskuntalainen? kirjasta Alapuro & Liikanen & Smeds & Stenius: Kansa liikkeessä. Vaasa: Kirjayhtymä Oy.
- Alasuutari, Pertti (2001) Laadullinen tutkimus, Tampere: Vastapaino.
- Alapuro, Risto (1995) Somen synty paikallisena ilmiönä. Porvoo: Hanki ja jää.
- Alapuro, Risto & Liikanen, Ilkka & Smeds, Kerstin & Stenius, Henrik (1989) Kansa liikkeessä. Vaasa: Kirjayhtymä Oy.
- Alapuro, Risto & Stenius, Henrik (1989) Kansanliikkeet loivat kansakunnan, kirjasta Alapuro & Liikanen & Smeds & Stenius: Kansa liikkeessä. Vaasa: Kirjayhtymä Oy.
- Anttonen, Anneli & Henriksson, Lea & Nätkin, Ritva (toim.) (1994) Naisten hyvinvointivaltio, Tampere: Vastapaino.
- Haltia, Manja (1949) Marttatoiminta 1899 -1949, Helsinki: Marttaliitto ry.
- Harju, Aaro (2003) Yhteisellä asialla: kansalaistoiminta ja sen haasteet, Helsinki: Kansanvalitusseura.
- Heervä, Ismo (1988) Turun Vapaaehtoinen Palokunta 1838–1938, Turku: Turun VPK.
- Hentilä, Seppo (1989) Urheilu, kansakunta ja luokat, Alapuro & Liikanen & Smeds & Stenius: Kansa liikkeessä. Vaasa: Kirjayhtymä Oy
- Hersalo, Niilo (1966) Suojeluskuntain historia I, puolustustahtoinen kansa. Vaasa: Hata Oy.
- Honkala, Jorma (2007) Palokuntanuorisotyötä Suomessa 100 vuotta 1908–2008, Lahti: Lahden VPK ry
- Hänninen, Vilma (2000) Sisäinen tarina, elämä ja muutos, Tampere: Taju.
- Ilvonen, Anna (toim) & Fields, Marion & Ilvonen, Esa & Ketola, Tarja & Manninen, Laura & Ojanen, Eero & Tahvanainen Kari (2005) Yksilö, yhteisö ja yhteiskunta, Helsinki: Opinto- toiminnan Keskusliitto.
- Jokinen, Kimmo & Saaristo, Kimmo (2006) Suomalainen yhteiskunta, Helsinki: WSOY.
- Katajamäki, Juhani (2006a) Aatteen paloa – arjen turvaa. Helsinki: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ry

- Katajamäki, Juhani (2006b) Pakkopalokunnista aluepelastuslaitoksiin. Helsinki: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ry
- Katajamäki, Juhani (2008) Vapaaehtoinen palokuntaliike kansakuntaa rakentamassa. Helsinki: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ry.
- Klinge, Matti (1997) Keisarin Suomi. Helsinki: Schildts
- Koivula, Eeva (2007) Pelastusalan järjestöliput. Helsinki: Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö ry.
- Korkeamäki, Esko (1996) Sata tulista vuotta, Viiala: Viialan VPK ry.
- Kostet, Juhani (2007) Tulen polte sydämessä, Läpi tulen ja savun, Suomen Palopäälystöliitto 75 vuotta, Helsinki: Suomen Palopäälystöliitto ry – Finlands Brandbefälsförbund rf.
- Matikainen, Edvard (1953) Viipurin VPK 85-vuotishistoriikki Vv. 1867–1952, Helsinki: Viipurin VPK.
- Nuoreva, Vilho (1980) Suomen Palontorjunnan historia, Jyväskylä: Kotimaankirja.
- Nylund, Marianne & Yeung, Anne Birgitta (toim) (2005) Vapaaehtoistoiminta, anti, arvot ja osallisuus, Tampere: Vastapaino.
- Polkinghorne, Donald E. (1995) Narrative Configuration in Qualitative Analysis. Kirjasta Hatch & Wisniewski (toim.) Life History and Narrative. London: Falmer.
- Raninen, Anna & Raninen, Tarja & Toni Ilpo & Tornaesus Göran (2007) Mathildan muodonmuutos, Helsinki Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry.
- Sandström, Allan (1934) Frivilliga Brandkåren i Gamla Karleby 1884-1934, Historik i anledning av kårens halvsekeljubileum, Kokkola: Gamla Karleby F.B.K.
- Seppänen, Anne (2000) Populaarikulttuuri sosiaalistumisväylänä, Tampereen työväestön julkiset huvit 1860-luvulta vuoteen 1917, Tampere: Tampereen Yliopisto
- Stenfors, Piia (2007) Suomalainen kotiseutuliike 1894–1944, Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura
- Stenius, Henrik (1980) Frivilligt Jämligt Samfällt. Helsingfors: Svenska Litteraturs Sällskapet i Finland
- Suikkari, Risto (2007) Paloturvallisuus ja kaupunkipalot Suomen puukaupungeissa - historiaa nykypäivään, Oulu: Oulun Yliopisto
- Suomen vapaaehtoinen palokuntaliike 100-vuotias, Den Frivilliga Brandkårsrörelsen i Finland 100-år, 1838–1938, osa II palokuntien lähettämät tiedot elämänvaiheistaan, Helsinki: Yleinen palokuntaliitto ry

- Suomen Työväenliikkeen historia (1976) Joensuu: Työväen Sivistysliitto ry.
- Sulamaa, Kaarle (2008) ”Eläköön palokunta!, Onkkaalan VPK 125 vuotta 1883-2008, Pälkäne: Onkkaalan VPK
- Tolppi, Reijo (2001) Nokiherroista palopäälliköiksi, Acta Universitatis Tamperensis 842, Tampere, Tampereen Yliopisto
- Vaarmann, Jaan (1988) Rinnutsi leekidega, 200 aastat vabatahtlikku tuletõrjet Eestis, Tallinn: ”Valgus”.
- Valkonen, Tapani (toim) & Alapuro, Risto & Alestalo, Matti & Jallinoja, Riitta & Sandlund, Tom (1985) Suomalaiset, yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana, Helsinki: WSOY.
- Vapaaehtoiden palokuntatoiminnan järjestäminen alueellisessa pelastustoimessa (2002) Sisäasiainministeriön Pelastusosaston julkaisu Sm 2/2002

Nettilähteet

- Canadian FireFighter Museum www.FireMuseumCanada.com, viitattu 14.7.2010
- Citizen Ben: Benjamin Franklin http://www.pbs.org/benfranklin/13_citizen_firefighter.htm, viitattu 17.3.2010
- Eduskuntavaalit 1907, <http://www.vaalit.fi/eduskuntavaalit1907/> viitattu 25.7.2010
- Kaarlenkaski, Taija (2008) Kertomuskategoriat ja lehmän representaatiot kirjoituskilpailuteksteissä (15/2), http://www.elore.fi/arkisto/2_08/kaa2_08.pdf, viitattu 19.1.2011
- Kauppinen-Perttula, Ulla Maija (2004) Kutsumus, Palvelustyö, Jaksaminen, Sisaret Oriveden leprasairaalassa 1904–1953, Acta Electronica Universitatis Tamperensis 355, Tampere, Tampereen Yliopisto
- Kielilakikomitea 2000. Kansalliskielten historiallinen, kulttuurinen ja sosiologinen tausta. Työryhmän muistio. <http://www.om.fi/uploads/zye6d9geom5.pdf>, viitattu 21.11.2010
- Orimattilan VPK. Kotisivut. www.orimattilanvpk.fi, viitattu 14.7.2010
- Palolaki 202/1933. Kumottu. <http://www.edilex.fi/saadokset/smur/19330202/?show=1>, viitattu 18.6.2010
- Palokuntalaiset. Nettiaineisto. SPEK. VPK turvaa 2007, www.palokuntalaiset.fi, viitattu 10.9.2009

- Suomen poliittinen järjestelmä, verkkokirja, Helsingin yliopisto, 2.4. Kansalaisjärjestöt ja yhteiskunnalliset liikkeet, Pasi Saukkonen. <http://blogs.helsinki.fi/vol-spj/kansalaisjarjestot/>, viitattu 18.6.2010
- Tietoa Suomen pelastustoimesta, tietoa ja tunnuslukuja, Suomen Sopimuspalokuntien liitto, <http://www.sspl.fi>, viitattu 17.2.2011
- The History of Volunteer Firefighting, Firefighting History, Marinwood Fire Department. http://www.marinwoodfire.org/content/Firefighting_History/100096, viitattu 21.11.2010
- Viron Sisekaitseakadeemia: verkkomateriaali 2009. Tulentorjunnan historia. http://oppematerjal.sisekaitse.ee/luht/R_org_juhtimine/index.php?1.%26nbsp%3B%26nbsp%3BP%E4%E4steala_ajalugu:1.1._Tulekaitse_ajalugu, viitattu 17.3.2010

Kirjoittamattomat lähteet

- Keskustelu Markku Seppänen 9.7.2010, Luolajan VPK:n toiminnasta ja jäsenmääristä.

LIITE 1

AINEISTO

- Aalto, Vilho (1957) Nokian VPK, muistelmateos Nokian Vapaaehtoisesta palonsammutus-toiminnasta, Nokia: Nokian VPK
- Ahlstedt, Hannu (2005) Puoli vuosisataa palo-, pelastus- ja suojelutyötä, Keski-Suomen Pelastusalan liitto 50 vuotta, Saarijärvi: Keski-Suomen Pelastusalan Liitto ry.
- Almqvist, Aksel (1913) Porin Wapaaehtoinen Palokunta v.v. 1863–1913, Kertomus palokunnan 50-vuotisesta toiminnasta, Pori: Porin Vapaaehtoinen palokunta.
- Andersson, Hans, R.(1967) Borgå Frivilliga Brandkår 1867-1967, Porvoo: Borgå FBK
- Andelin, A (1921) Talikkalan vapaaehtoinen palokunta v.v. 1896–1921, kertomus palokunnan 25-vuotisesta toiminnasta, Viipuri: Talikkalan VPK.
- Asplund, Ulla (1994) Palotorvet soi, Lammin VPK 110 vuotta, Lammi: Lammin VPK.
- Ekberg, Carl-Erik (1984) Helsingin VPK, Helsingfors FBK 120 v/år 1864–1984, Helsinki: Helsingin VPK.
- Ekenäs F.B.K. 1871-1921, Minnesblad till 50-årsfesten den 3 juli 1921, Ekenäs, Ekenäs F.B.K.
- Ekman, Oskar (1909) Vapaaehtoisten palokuntien perustamisesta, ohjeita palokuntalaisille ja muille, jotka harrastavan tulenvaaran vastustamista, Helsinki: Suomen Yleinen Palokuntaliitto
- von Esseen-Kätkytniemi, Eva (1985) Hattulan VPK 1905–1985, Hattula: Hattulan VPK
- Evitskog FBK 1931–2001, www.evitskog.net/fbk/historia.htm, viitattu 25.2.2010
- Evitskog FBK 1931–2001 www.evitskog.net/fbk/historia, viitattu 25.2.2010
- Frivilliga Brandkåren i Äggelby 1900-1925 historik utgiven till 25-års jubileet sen 16 augusti 1925, Äggelby, Äggelby F.B.K.
- Frivilliga Brandkåren i Äggelby 1925-1930, Återblick till 30-års jubileet den 16 augusti 1930, Äggelby, Äggelby FBK.
- Granberg, Knut Johan Aug. (1888) Turun Wapaaehtoinen Palokunta 1838–1888, Turku: Turun Wapaaehtoinen Palokunta.
- Heervä, Ismo (1988) Turun Vapaaehtoinen Palokunta 1838–1938, Turku: Turun VPK
- Heinilä, K. (1932) Hyvinkään Vapaaehtoinen palokunta 1902–1932, Selostus palokunnan 30-vuotisesta toiminnasta, Hyvinkää: Hyvinkään V.P.K.

- Heinäjoen VPK, Historia, <http://hvpk.vekone.com.historia.html>, viitattu 17.3.2010
- Helander, Jussi (1978) Jyväskylän Vapaaehtoinen Palokunta 75-vuotisjuhla, historiikkia vuosilta 1923–1953, teoksesta Jyväskylän Vapaaehtoinen Palokunta (V.P.K.) 1878–1978, Jyväskylä: Jyväskylän VPK
- Helander, Pekka (2006) Turvallisuutta jo satavuotta, Kauttuan Tehtaiden VPK 1906–2006, Eura: Kauttuan Tehtaiden VPK ry.
- Helsingin Vapaaehtoinen Palokunta 1864–1914, muistolehtinen kunnan 50-vuotisesta historiasta (1914) Helsinki: Helsingin VPK
- Helsingin VPK:n historia, www.helsinginpk.net/historia.php viitattu 2.3.2010
- Helsingin VPK:n hälytysosasto 50 vuotta (1971) Helsinki: Helsingin VPK ry.
- Hinkkala, Marjatta (2005) Hälytyslähdtö, Sata vuotta VPK-toimintaa Hattulassa, Hämeenlinna: Hattulan VPK ry.
- Hinkkala, Marjatta & Käiväräinen, Vesa (1996) Palokunta ptruu, liput jäi, 100 vuotta koske-laista palontorjuntaa, Lahti: Kosken HI VPK.
- Historiatietoja Oulun V.P.K:n vaiheista ja toiminnasta vuosien 1924 -1964 väliseltä ajalta (1964) Oulu: Oulun VPK ry.
- Holm, Ernst (1943) Vaasan Vapaaehtoinen palokunta 1868–1943, Vaasa: Vaasan Vapaaeh-toinen Palokunta ry.
- Holmberg, Carl-Herbert (1996) Ekenäs FBK 125 år 1871-1996, Ekenäs, Ekenäs FBK.
- Holmström, Johnny (2008) Palava kiinnostus – kirja Tolkkisten Vapaaehtoisesta Palokunnas-ta, Porvoo: Tolkkisten VPK - Tolkis FBK
- Honkala, Jorma (2008) Palokuntanuorisotyötä Suomessa 100 vuotta 1908–2008, Lahti: Lah-den VPK.
- Honkala, Jorma & Mäenpää, Pertti (1979) Lahden VPK – toimintaa 100 vuotta, Lahti: Lahden VPK.
- Honkala, Jorma & Lampimaa, Pirkko & Mäenpää, Pertti & Salminen, Veikko (1989) Lahden VPK 110 v, Lahti: Lahden VPK.
- Honkala, Jorma & Mäenpää, Pertti & Wahlfors, Pirkko & Silenius, Jukka & Korhonen, Janne & Salminen, Veikko (2004) Lahden VPK 125 v, Lahti: Lahden VPK ry
- Hämeenlinnan Vapaaehtoinen Palokunta 1873–1923 (1923) Hämeenlinna: Hämeenlinnan Vapaaehtoinen palokunta.

- Jern, Kurt (1998) Vaasan Vapaaehtoinen Palokunta, Vaasa: Vaasan VPK.
- Johansson, Osk. (1938) Jokioisten V.P.K:n historiikki, Jokioinen: Jokioisten VPK
- Juuti, Petri (1993) Suomen palotoimen historia, Helsinki: Sisäasianministeriö.
- Järvelin, Esko (1982) Yhy vapaaalokuntaan, Joensuun vapaaehtoinen palokunta 1881–1981, Joensuu: Joensuun VPK.
- Järvinen, Hannu & Järvinen, Satu & Järvinen, Elma & Keino, Kari (1982) Meidän poikain marssi, sata vuotta Aitoon VPK:n ja Aitoon kirkastusjuhlien historiaa 1882–1982, Luopioinen: Aitoon VPK
- Järvinen Hannu, Kari Keino, Tiina Keino (2007) Meidän poikain marssi jatkuu... VPK hengen kirkastajat, Aitoon VPK:n 125-vuotisjuhlakirja, Pälkäne: Aitoon VPK
- Järvisalo, M. S. (1966) Kauttuan Tehtaiden VPK 1906–966, Pori: Kauttuan Tehtaiden VPK.
- Kaisla, F. H. (1943) Marttilan y.m. kuntain palovakuutusyhdistys 1868–1942, Turku: Marttilan y.m. kuntain palovakuutusyhdistys.
- Karlstedt, Sixten & Fagerlund, Rainer & Karlsson, Roland (d.y.) & Backman, Yngve & Karlstedt, Ebba & Dahlström Peter (1997) Det Brinner i Byn! Pargas Frivilliga Brandkår, frivilligt brandvärn sedan 1894, Pargas: Pargas Frivilliga Brandkår r.f.
- Kajanmaa, Osmo (1956) Loikkanen ja sen VPK ym., Viipuri: Karjalan VPK.
- Katajamäki Aarne E. (1963) Tampereen Vapaaehtoisen palokunnan 90-vuotispäivänä, lyhyt katsaus Tampereen Vapaaehtoisen Palokunta ry:n toimintaan, Tampere: Tampereen VPK ry.
- Karma, L & Elovaara, O & Kivipato T. (1954) Kertomus Riihimäen V.P.K:N toiminnasta 1894–1954, Riihimäki: Riihimäen VPK.
- Kertomus Hämeenlinnan V.P..K:n neljäkymmenen-vuotisesta toiminnasta s. 1873–1913 (1913) Hämeenlinna: Hämeenlinnan V.P.K.
- Kiiskinen, Kyösti & Tuulasvaara, Jaakko (1994) Sata vuotta punaisen kukon kimpussa, Ruoveden VPK 100 vuotta, Ruovesi: Ruoveden VPK
- Koivisto, Olavi (1963) Turun Vapaaehtoinen palokunta 1838–1963, Turku: Turun VPK ry.
- Kokko, Marja (2002) Seminaarin Puuroportista kulttuuriperintökampukseksi. Jyväskylän seminaari ja kaupunkiyhteisö. <http://www.jyu.fi/tdk/museo/kokko.html> viitattu 16.10.2006
- Konttinen, Pauli (1998) Rantatorin brankkarit, Hämeenlinnan Vapaaehtoinen Palokunta 125 vuotta 1873–1998. Hämeenlinna: Hämeenlinnan VPK ry.
- Korkeamäki, Esko (1996) Sata tulista vuotta, Viiala: Viialan VPK ry.

- Koskesta voimaa <http://www.uta.fi/koskivoimaa/kaupunki/1900-18/vaesto.htm> Viitattu 7.4.2007.
- Kuopion Vapaaehtoinen palokunta 1877–1927, Kuopio, Kuopion Vapaaehtoinen Palokunta.
- Lahtinen, Matti & Hakokorpi, Timo (1991) Lauttasaaren VPK 75 vuotta 1916–1991, Helsinki: Lauttasaaren VPK ry.
- Lappeensannan VPK 1879–1999, Lappeenrannan vapaaehtoisen palokunnan 120-vuotihistoriikki, Lappeenranta: Lappeenrannan VPK.
- Lautarinne, A. & Lautarinne, O. (1955) Kangasalan Vapaaehtoinen palokunta 75-vuotias 1880–1955, Kangasala: Kangasalan Vapaaehtoinen Palokunta.’
- Lavonen, Petri (2005) Sata vuotta tulen valtaa vastaan, Salon Vapaaehtoinen Palokunta 1905–2005, Salo: Salon VPK ry.
- Lehtonen, Kari-Veli (2002) Ei ylpeillen, vaan velvollisuudella, Hyvinkään VPK 1902–2002, Hyvinkää: Hyvinkään Vapaaehtoinen Palokunta ry.
- Liikanen, Veikko (1981) Kuvallisia välähdyksiä Helsingin palomiesten menneiltä vuosikymmeniltä: Muistojen vuosikymmenet Helsingin palokunnassa, Helsinki: Helsingin Palomiesyhdistys ry.
- Lindfors, Paavo (1963) Porin Vapaaehtoinen Palokunta r.y. 1863–1963, Pori: Porin Vapaaehtoinen Palokunta r.y.
- Lyhyt katsaus Tampereen Vapaaehtoisen palokunta ry:n toimintaan 90-vuotiskaudella, ohjelma 90-vuotisjuhlissa 28.4.1963, Tampere, Tampereen VPK.
- Lunnikivi, Pekka (1988) Rengon VPK:n 100-vuotishistoriikki, Vapaaehtoista palokuntatyötä 1888–1988, Renko: Rengon VPK
- Malmström, Henrika (2001) En tillbakablick Evitskog FBK 1931–2001, <http://www.evitskog.net/fbk/historik.htm> viitattu 23.4.2007.
- Marttila Antti (1982) Forssan VPK 1922–1982, Forssa: Forssan VPK.
- Matikainen, Edvard (1953) Viipurin VPK 85-vuotishistoriikki Vv. 1867–1952, Helsinki: Viipurin VPK.
- Mattila, Valto, Tammilaakso Panu, Kärki Oiva (1986) Monrepoon VPK 1896–1986, Viipuri: Monrepoon VPK.
- Merikanto, Toimi (1952) Kuopion WPK:n 75-vuotistaipaleelta, Kuopio: Kuopion VPK.

- Monrepon V.P.K., sen perustaminen ja toiminta kuluneen 25 vuoden aikana (1921) Viipuri: Monrepon V.P.K.
- Mäkelä, Ritva (1998) Roihuja vastaan, Lempäälän VPK 70 vuotta, Lempäälä: Lempäälän VPK..
- Mäntän VPK:n historia. <http://www.mantta.fi/yhdistykset/mantanvpk/historia.html> Mänttä: Mäntän VPK, viitattu 4.2.2007.
- Mäntän VPK 100 vuotta 1880–1980 (1980), Mänttä: Mäntän VPK
- Mäntän VPK 125 vuotta, jatko-osa vuosilta 1991–2005 (2005), Mänttä: Mäntän VPK
- Nakari, Anton (1917) Virolahden W.P.K:n 20-vuotis kertomus, Virolahti: Virolahden W.P.K.
- Oulunkylän vapaaehtoinen palokunta 1925–1930 (1930) Helsingin maalaiskunta: Oulunkylän VPK
- Oulun Vapaaehtoinen Palonsammutuskunta 1874–1914 (1914) Oulu: Oulun V.P.K.
- Palmu, K. G. (1932) Forssan Vapaaehtoinen palokunta 1882–1932, historiikkia palokunnan 50-vuotisesta toiminnasta, Forssa: Forssan V.P.K.
- Pasanen, Risto (1978) Jyväskylän vapaaehtoinen palokunta (V.P.K.) 1954–1978, teoksesta Jyväskylän Vapaaehtoinen Palokunta (V.P.K.) 1878–1978, Jyväskylä: Jyväskylän VPK.
- Paturi, A. (1954) Välähdyksiä Turengin V.P.K:n toiminnasta 1884–1954, Janakkala: Turengin V.P.K.
- Penttilä, Kalevi (1986) Tuli on irti! Riihimäen VPK 1894 -1994, Riihimäki: Riihimäen VPK ry.
- Pesonen, Leo (1935) Suomen Palosuojeluyhdistys 1921–1935, Helsinki: Suomen Palosuojeluyhdistys ry.
- Pesälä, Vilho (1979) Lappeenrannan Vapaaehtoisen Palokunnan 100-vuotishistoriikki 1879–1979, Lappeenranta: Lappeenrannan VPK ry.
- Pitkänen Kaarlo (1953) Kolmeneljännesvuosisataa palokuntatyötä Kotkassa 1876–1951 Kotkan Vapaaehtoinen Palokunta, Vammala, Kotkan Vapaaehtoinen Palokunta.
- Pohjankallio, Kari (2006) 70 vuotta mäellä, Pitkäljärven Vapaaehtoinen Palokunta 1936–2006, Espoo: Pitkäljärven Vapaaehtoinen Palokunta.
- Pohjanoksa, V. (1929) Rauman Vapaaehtoinen Palonsammutuskunta 1879–1929, Rauma: Rauman V.P.K. ry.

- Porin Vapaaehtoinen Palokunta 1988–2007 (2007) Pori: Porin VPK ry
- Puntti, Valtteri & Seppänen, Hannes (1928) Haminan Vapaaehtoinen Palokunta, kertomus 40-vuotisesta toiminnasta, Hamina: Haminan V. P. K. ry.
- Repo, Onni A. A. (1978) Jyväskylän vapaaehtoinen palokunta (V.P.K.) 1878 -1978, Jyväskylä: Jyväskylän VPK ry.
- Sandström, Allan (1934) Frivilliga Brandkåren i Gamla Karleby 1884-1934, Historik i anledning av kårens halvsekeljubileum, Kokkola: Gamla Karleby F.B.K.
- Sandström, Hans (1991) Evitskog F.B.K 1931-1991 60 år, Kyrkslätt: Evitskog FBK
- Sauramo A.V. (1923) Tampereen Vapaaehtoinen Palokunta 1873–1923, Tampere: Tampereen Vapaaehtoinen Palokunta.
- Savonlinnan VPK 1879 – historia, http://www.savonlinnanvpk.fi/ondes.php?page_id=834, viitattu 17.3.2010.
- Seppänen, Hannes (1916) Kajaanin Vapaaehtoinen Palokunta, 1886–1916, palanen historiikka 30-vuotisesta toiminnasta, Kajaani: Kajaanin Vapaaehtoinen Palokunta.
- Sinisalo, Uuno (1973) Sata vuotta tulta vastaan, Tampereen VPK 1873 -1973, Tampere: Tampereen Vapaaehtoinen Palokunta.
- Sivén, Elis (1927) Otteita Viipurin V.P.K:n 60-vuotisen toiminnan ajalta, Viipuri: Viipurin V.P.K.
- Sulamaa, Kaarle (2008) ”Eläköön palokunta!, Onkkaalan VPK 125 vuotta 1883-2008, Pälkäne: Onkkaalan VPK
- Suominen, Petteri (2002) Arvon mekin ansaitsemme, tutkimus vapaaehtoispalokuntien yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta ja merkittävyyydestä, Tampere: Tampereen Yliopisto.
- Suomen vapaaehtoinen palokuntaliike 100-vuotias, Den Frivilliga Brandkårsrörelsen i Finland 100-år, 1838–1938, osa II palokuntien lähettämät tiedot elämänvaiheistaan, Helsinki: Yleinen palokuntaliitto ry
- Tienheimo, A. A. (1929) Mikkelin Vapaaehtoinen palokunta 1879–1929, Mikkeli: Mikkelin Vapaaehtoinen Palokunta ry.
- Toiviainen, Risto (1968) Kemijärven Vapaaehtoinen Palokunta 1908–1958, Kemijärvi: Kemijärven Vapaaehtoinen palokunta.
- Tyrväinen, Väinö (1950) Talikkalan V.P.K.n 50-vuotishistoriikki vv. 1896–1946, Viipuri: Talikkalan V.P.K. ry.

- Valavaara, Veikko (toim.) & Koskinen, Gustaf & Hurme, Kauno & Saarinen, Vilho & Rainio Arvo (1939) Maarian Vapaaehtoinen Palokunta, Turku: Maarian Vapaaehtoinen palokunta.
- Valkeeniemi, Jouni (2005) 1880–2005 Kangasalan VPK 125 vuotta, Kangasala: Kangasalan VPK.
- Verkama, Antti (1973) Tervasaaren palokunnan historiaa 50 vuoden ajalta, Valkeakoski: Tervasaaren palokunta.
- Väänänen, Allan (1973) Kemin Vapaaehtoinen Palokunta ry:n 75-vuotisjuhla ja Lapin läänin palokuntaliiton 20-vuotisjuhla Kemissä elokuun 11. ja 12. päivänä 1973, Kemi: Kemin Vapaaehtoinen Palokunta ja Lapin läänin palokuntaliitto ry.
- Väänänen, Kyösti (1979) ”Pojat, tulen poistaja...” Mikkelin VPK 1879 - 1979, Mikkeli: Mikkelin Vapaaehtoinen Palokunta ry.
- Wahlstén, Ed. (1913) Turun Vapaaehtoinen Palokunta 1838–1913, muistokirjoitus, Turku: Turun V.P.K.
- Ylikangas, Akseli A. (1930) Kymintehtaan ja Kuusankosken V.P.K. 1905 -1930, Kuusankoski: Kymintehtaan ja Kuusankosken V.P.K.
- Ylikoski, Kaisa (1998) Kemin VPK 1898–1998, Kemi: Kemin VPK-säätiö.
- XXV-vuotiskertomus Idänpään ja ympäristön V.P.K:n toiminnasta ajalta 1906–1931, Hämeenlinna: Idänpään ja ympäristön V.P.K.

LIITE 2

TAULUKKO 1 Palokuntien luokittelu teemaluokkiin toiminnoittain ja palokunnittain

Taulukon vasemmassa reunassa on palokunnan nimi ja perustamisvuosi. Yläreunassa on toimintamuodot teemaluokittain (1-4) sekä tiedot palokunnan talosta (onko vai ei) sekä nais- ja nuoriso-osastosta. Aikajaksona on toiminta vuosien 1838 -1938 välillä, vuosien 1838–2010, vuosien 1938–2010 välillä sekä vuodesta 1938 lähtien edelleen.

- 0 = ei toimintamuotoa aikajaksolla 1838–2010
- 1 = toimintamuoto alkanut vuoden 1838 ja jatkuu edelleen vuonna 2010
- 2 = toimintamuoto alkanut ja loppunut aikajaksolla 1838–1938
- 3 = toimintamuoto alkanut vuoden 1938 jälkeen ja olemassa edelleen vuonna 2010
- 4 = toimintamuoto alkanut ja loppunut vuosien 1938–2010 välillä

Palokunta	perustettu	1 Operatiivinen toiminta				2 varainhankinta, ulkopuolisille suunnattu toiminta							
		1 samm-, pel-, ja selli-komppania.	2 var-tio/toti/todvykomppania	3 Korjausosasto, huolto-osasto	4 ensiapu, sairaankul-	5 huvitoimikunta	6 arpajaismk, ompeluseura, naistenryhmä, vaiminseurat	7 ravintola, kioski	8 kirjasto/lukusali, yleinen	9 konsertit, ilmat, esitykset, iltahuvit, teatteriesiintykset	10 kannatusjäsenmaksut	11 kansanjuhlut, vuosijuhlut, marssit, kilpailut	12 juhlatilan tai kokoustilan vuokraus
Aitoon VPK, Pälkäne	1882	1	0	0	0	1	0	1	0	4	1	1	1
Ekenäs FBK	1871	1	0	2	2	0	0	2	0	0	0	1	0
Evitskog FBK	1931	1	0	0	0	4	0	0	0	0	0	4	0
Forssan VPK	1882	1	0	2	0	4	0	0	0	0	0	4	4
Gamla Karleby FBK, Kokkolalan VPK	1884	4	2	2	0	4	4	0	0	0	0	4	2
Haminan VPK	1888	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hattulan VPK	1905	1	2	2	0	2	0	0	0	4	0	0	0
Heinäjoen VPK, Janakkala	1924	1	0	0	0	4	0	4	0	4	0	0	0
Heinäveden VPK	1889	1	0	0	0	0	4	0	0	0	0	4	4
Helsingin VPK	1864	1	2	0	0	0	0	0	2	2	2	0	1
Hyvinkään VPK	1900	1	0	0	0	4	4	0	0	0	0	4	0
Hämeenlinnan VPK	1873	1	2	0	0	0	2	0	2	1	2	4	1
Idänpään ja ymp. VPK, Hml	1906	1	0	2	0	2	2	2	0	0	0	2	2
Joensuun VPK	1881	1	0	0	0	0	2	0	2	0	0	2	0
Jokioisten VPK	1894	1	0	0	0	2	2	0	0	4	2	0	4
Jyväskylän VPK	1878	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	4	0
Kajaanin VPK	1886	4	2	2	0	2	0	0	0	0	2	2	0
Kangasalan VPK	1880	1	0	2	0	2	0	0	0	0	0	2	0
Karjalan VPK, Loikkanen, Viipuri	1903	4	0	0	0	2	2	0	0	4	0	4	4
Kauttuan tehtaiden VPK	1906	1	0	0	0	2	2	0	0	4	0	0	0
Kemijärven VPK	1908	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0
Kemin VPK	1898	1	2	2	0	2	2	2	0	2	0	2	0
Kosken VPK	1896	1	0	2	0	2	2	1	0	1	2	1	0
Kotkan VPK	1876	1	2	2	0	2	2	2	2	0	2	2	1

		1 Operatiivinen toiminta				2 varainhankinta, ulkopuolisille suunnattu toiminta								
Palokunta	perus- tettu	1 samm-, pel-, ja seili- komp.	2 var- tio/toti/todykomppania	3 Korjausosasto, huolto- os.	4 ensiapu, sairaankuljetus	5 huvitoimikunta	6 arpajaistm, ompeluseu- ra, naistenryhmä, varain- hank.	7 ravintola, kioski	8 kirjasto/lukusali, yleinen	9 konsertit, illamat, esityk- set, iltahuvit, teatteresi- tykset	10 kannatusjäsenmaksut	11 kansanjuhlat, vuosijuh- lat, marssit, kilpailut	12 juhlatilan tai kokousti- lan vuokraus	
Kuopion VPK	1877	1	2	2	0	2	2	0	2	2	0	2	4	
Kymintehtaan ja Kuusankos- ken TPK	1905	4	2	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	
Lahden VPK	1879	1	0	2	0	2	2	0	0	2	0	2	1	
Lammin VPK	1884	1	0	2	0	2	0	0	0	0	0	2	0	
Lappeenrannan VPK	1879	1	2	2	0	2	2	1	0	4	0	0	1	
Lauttasaaren VPK, Helsinki	1916	1	0	0	0	0	2	0	0	0	0	2	0	
Lempäälän VPK	1928	1	0	2	0	2	0	0	0	2	2	0	0	
Mikkelin VPK	1879	1	2	2	0	2	2	0	0	2	0	0	2	
Monrepon VPK	1896	1	0	0	0	4	2	4	0	4	0	0	2	
Mäntän VPK	1880	1	0	2	2	0	0	0	0	2	0	2	0	
Nokian VPK	1879	1	2	2	0	2	2	0	0	2	0	0	0	
Onkkaalan VPK, Pälkäne	1883	1	0	0	0	2	0	1	2	1	0	1	1	
Oulun VPK	1974	1	0	2	0	2	2	0	2	2	0	0	0	
Oulunkylän VPK, Helsinki	1900	1	0	2	2	2	2	2	0	2	0	2	0	
Pargas VPK	1894	1	0	2	0	2	2	0	0	0	0	2	0	
Porin VPK	1863	1	2	2	0	0	0	1	0	1	0	2	1	
Porvoon VPK, Borgå FBK	1867	1	2	0	0	1	2	1	0	2	2	1	1	
Rauman VPK	1879	1	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2	0	
Rengon VPK, Hämeenlinna	1888	1	0	0	0	2	0	0	0	2	1	2	0	
Riihimäen VPK	1894	1	2	2	0	2	2	0	0	2	2	2	2	
Ruoveden VPK	1894	1	0	2	0	0	0	0	0	2	0	2	2	
Salon VPK	1905	1	0	0	0	2	0	0	0	2	0	2	0	
Savonlinnan VPK	1879	1	0	2	0	0	2	0	0	2	0	2	0	
Talikkalan VPK, Viipuri	1896	4	2	2	0	0	2	2	0	2	2	2	2	
Tampereen VPK	1873	1	2	2	0	2	0	0	0	2	2	2	1	
Tolkis FBK, Tolkisten VPK	1898	1	0	2	0	2	0	1	0	0	0	1	1	
Turengin VPK, Janakkala	1884	1	0	0	0	0	2	0	0	2	0	2	0	
Turun VPK	1838	1	2	2	0	2	0	0	0	2	2	2	1	
Vaasan VPK	1868	1	2	2	0	0	0	0	0	2	0	2	0	
Viialan VPK	1896	1	2	2	0	2	2	1	0	1	2	2	1	
Viipurin VPK	1867	4	2	2	0	2	2	2	0	2	2	2	0	
Virolahden VPK	1887	1	0	0	0	0	2	0	0	0	2	2	0	
YHTEENSÄ		56	21	33	3									

	3 oma sisäinen toiminta							4 toiminnan kuluja(mihin rahaa on käytetty jäsenten hyväksi)								
Palokunta	13 soittoakunta	14 näytelmäkerho, teatteriryhmä	15 kesk.kerho, klubi, luennot	16 mies/sekakuoro, kvartetti	17 lukusali tai kirjasto jäsenille	18 voim./urh. kerho/seura, muu	19 huviretket, omat juhlat, sis.. kilp.	20 lukusali, juhla-tila maks. vuokria	21 soittoakunta johto/soittimet/välineet/nuotit	22 voim/urh välineiden hank.	23 veden/ruiskun tuonti (palkkio)	24 näyttämövälineet, kulissihankinnat	25 kirjasto, lehtitilaukset, oma lehti	Oma talo, tanssilava	poika-osasto/nuoris-osasto	palokuntanaisosasto
Aitoon VPK, Pälkäne	3	4	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	1	3	3
Ekenäs FBK	2	2	2	2	2	0	0	2	2	0	0	0	0	0	1	3
Evitskog FBK	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	1	3	1
Forssan VPK	2	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	0
Gamla Karleby FBK, Kokkolan VPK	2	2	0	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	2	4	0
Haminan VPK	0	0	0	0	2	2	2	2	0	0	0	0	2	2	1	0
Hattulan VPK	3	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	3	4
Heinäjoen VPK, Janakkala	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	4	0	3
Heinäveden VPK	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	4*	3	3
Helsingin VPK	2	2	2	2	2	2	0	2	0	0	0	0	2	1	1	3
Hyvinkään VPK	2	2	0	0	0	2	0	0	0	2	0	2	2	4*	3	4
Hämeenlinnan VPK	3	2	0	2	2	2	2	2	2	0	0	2	0	1	1	1
Idänpään ja ymp. VPK, Hml	2	0	0	0	0	2	2	0	2	0	2	0	0	2	3	3
Joensuun VPK	2	2	0	2	2	2	2	2	2	2	0	2	2	2	1	3
Jokioisten VPK	2	0	0	0	0	0	0	2	2	0	2	0	2	4*	1	3
Jyväskylän VPK	2	0	2	2	2	2	0	2	0	0	2	0	2	4*	1	2
Kajaanin VPK	2	2	0	2	2	0	0	2	2	0	0	0	0	0	1	0
Kangasalan VPK	3	0	0	0	2	0	1	0	0	0	2	0	0	0	1	0
Karjalan VPK, Loikkanen, Viipuri	0	4	0	2	0	4	4	0	0	0	0	0	2	4	0	0
Kauttuan tehtaiden VPK	2	2	0	2	0	2	0	0	0	0	0	2	0	2	3	3
Kemijärven VPK	4	4	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	3	0
Kemin VPK	1	0	2	0	2	0	4	0	0	2	0	0	0	1	1	1
Kosken VPK	1	2	2	2	0	0	0	0	1	2	2	0	0	2	1	3
Kotkan VPK	2	2	2	2	2	2	1	0	0	0	0	0	2	1	3	4
Kuopion VPK	2	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	0	2	2	3	4
Kymintehtaan ja Kuusankosken TPK	2	0	0	0	0	0	2	0	2	2	0	0	0	0	0	0
Lahden VPK	2	0	0	0	2	2	1	2	2	0	2	0	0	0	1	3
Lammin VPK	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	3	3
Lappeenrannan VPK	2	2	0	2	2	2	0	0	2	0	2	2	2	3	3	3
Lauttasaaren VPK, Helsinki	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1

	3 oma sisäinen toiminta							4 toiminnan kuluja(mihin rahaa on käytetty jäsenten hyväksi)								
Palokunta	13 soittoakunta	14 näytelmäkerho, teatteriryhmä	15 kesk.kerho, klubi, luennot	16 mies/sekakuoro, kvartetti	17 lukusali tai kirjasto jäsenille	18 voim./urh. kerho/seura, muu	19 huviretket., omat juhlat, sis. kilp.	20 lukusali, juhlatila maks. vuokria	21 soittoakunta johto/ soittovälineet/nuotit	22 voim/urh välineiden hank.	23 veden/ruiskun tuonti (palkkio)	24 näyttämövälineet, kulissi-hankinnat	25 kirjasto, lehtitilaukset, oma lehti	Oma talo	poika-osasto/nuoris-osasto	palokuntanaisosasto
Lempäälän VPK	2	2	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	4*	3	3
Mikkelin VPK	2	2	0	2	2	2	2	0	2	0	0	2	2	2	1	3
Monrepon VPK	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	2	0	0
Mäntän VPK	2	0	0	0	0	0	2	0	0	2	0	0	0	2	3	3
Nokian VPK	2	2	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	2	1	1	3
Onkkaalan VPK, Pälkäne	2	0	0	0	0	0	1	0	2	2	0	0	2	1	3	3
Oulun VPK	2	0	2	2	2	2	2	0	2	2	0	0	2	2	1	1
Oulunkylän VPK, Helsinki	2	0	0	2	0	2	0	0	0	0	2	0	0	2	1	4
Pargas VPK	2	0	4	0	0	4	0	0	2	0	0	0	0	1	3	1
Porin VPK	1	0	0	2	2	2	2	2	1	0	0	0	0	1	3	3
Porvoon VPK, Borgå FBK	4*	0	2	2	2	4	0	0	0	0	0	0	2	1	1	1
Rauman VPK	2	2	2	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	2	1	3
Rengon VPK, Hämeenlinna	2	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	4*	1	3
Riihimäen VPK	2	2	0	2	2	2	2	0	2	0	0	0	0	2	3	4
Ruoveden VPK	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	4*	3	3
Salon VPK	1	2	0	2	0	2	2	0	0	0	0	2	0	1	1	3
Savonlinnan VPK	2	2	0	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4
Talikkalan VPK, Viipuri	2	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	0	0	4*	0	0
Tampereen VPK	1	2	2	2	2	2	2	0	0	0	2	2	2	1	1	3
Tolkis FBK, Tolkisten VPK	1	0	2	0	2	2	2	0	2	0	0	0	0	1	3	3
Turengin VPK, Janakkala	2	2	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	2	4*	1	1
Turun VPK	1	0	0	2	2	2	2	0	2	0	0	0	2	1	3	3
Vaasan VPK	2	2	2	2	2	2	2	0	0	0	0	0	0	4	1	3
Viialan VPK	2	2	0	0	0	2	2	0	2	0	0	0	2	1	1	3
Viipurin VPK	2	2	0	2	2	2	2	0	0	0	0	2	0	4*	0	0
Virolahden VPK	2	0	0	2	2	2	0	2	2	2	2	2	2	1	3	4
YHTEENSÄ																

* = toiminta alkanut ennen 1938, mutta loppunut ennen 2010

LIITE 3

TAULUKKO 2

Palokuntaluokittelun yhteenveto teemoittain aikajaksossa.

Yhteenveto taulukon 1 toimintamuotojen esiintymismääristä ja muutoksista teemoittain aikajaksoihin jaettuna.

		1 Operatiivinen toiminta				2 varainhankinta, ulkopuolisille suunnattu toiminta							
Palokunta	ryhmä	1 samm-, pel-, ja sellikomp.	2 vartio/toti/todykomppania	3 Korjausosasto, huolto-os.	4 ensiapu, sairaankuljetus	5 huvitoimikunta	6 arpajaism, ompeluseura, naistenryhmä, varainhank.	7 ravintola, kiosk	8 kirjasto/lukusali, yleinen	9 konsertit, ilmat, esitykset, iltahuvit, teatteriesitykset	10 kannatusjäsenmaksut	11 kansanjuhlat, vuosijuhlat, marssit, kilpailut	12 juhlatilan tai kokoustilan vuokraus
Ei toimintamuotoa	0	0	35	23	53	15	26	39	49	21	39	14	31
Toimintaa 1838 lähtien ja edelleen vuonna 2010	1	50	0	0	0	2	0	8	0	5	2	6	13
Toimintaa 1838–1938 välisenä aikana	2	0	21	33	3	33	27	7	7	22	15	28	7
Toimintamuoto alkanut vuoden 1938 jälkeen ja on edelleen	3	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0
Toimintamuoto on alkanut 1938 jälkeen ja loppunut ennen vuotta 2010	4	6	0	0	0	6	0	2	0	8	0	8	5

	3 oma sisäinen toiminta							4 toiminnan kuluja(mihin rahaa on käytetty jäsenten hyväksi)								
Palokunta	13 soittokunta	14 näytelmäkerho, teatteriryhmä	15 kesk.kerho, klubi, luennot	16 mies/sekakuoro, kvartetti	17 lukusali tai kirjasto jäsenille	18 voim/urh. kerho/seura, muu	19 huviretket, omat juhlat, sis. kilp.	20 lukusali, juhlatila maks. vuokria	21 soittokunta johto/soittovälineet/nuotit	22 voim/urh välineiden hank.	23 veden/ruiskun tuonti (palkkio)	24 näyttämövälineet, kulissihankinnat	25 kirjaosto, lehtitilaukset, oma lehti	Oma talo	poika-osasto/nuoris-osasto	palokuntanaisosasto
Ei toimintamuotoa	6	27	42	25	28	22	31	44	33	46	42	46	36	8	7	11
Toimintaa 1838 lähtien ja edelleen vuonna 2010	7	0	0	0	0	0	4	0	2	0	0	0	0	18	25	8
Toimintaa 1838–1938 välisenä aikana	37	26	14	30	28	31	20	12	21	10	14	10	20	16	0	1
Toimintamuoto alkanut vuoden 1938 jälkeen ja on edelleen	4	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	22	28
Toimintamuoto on alkanut 1938 jälkeen ja loppunut ennen vuotta 2010	2	3	1	1	0	3	0	0	0	0	0	0	0	13	2	8

LIITE 4

TAULUKKO 3 Palokunnat perustamisvuosijärjestyksessä 1838–1938 vuosittain

Palokuntaluettelo perustamisvuosijärjestyksessä 1838–1938. Luettelossa ovat palokuntayhdistykset, alajaostoja tai kyläosastojen perustamisia ei ole huomioitu. **Paksummalla** tekstillä on merkitty tutkimuksen aineistossa käytetyt palokuntahistoriat. *Kursivoitujen* yhdistyksien toiminta on loppunut tutkimuksessa käytetyn aikajakson jälkeen (1939–2010 välillä), joko toiminnan loppumisen, alueluovutuksen tai toiminnan luonteen muuttumisen vuoksi. Tähdellä on merkitty * luovutetulle alueella sijainneet yhdistykset.

Tiedot on kerätty kirjasta Suomen Vapaaehtoinen Palokuntaliike 100 v. osa 2.

Yhdistyksien toiminnan tilasta on etsitty tietoa www-sivuilta, pelastuslaitoksien ja toimivien palokuntien kotisivuilta sekä luovutetuille alueille jääneiden perinneseurojen sivuilta. Taulukossa eivät ole mukana kaikki tehtaiden palokunnat, jotka oli mainittu Palokuntaliikkeen historiassa, ellei tiedossa ole, että ne ovat muuttuneet VPK-muotoisiksi tai tehdas on lopetettu. Taulukossa ei ole otettu kantaa siihen onko palokunta ollut aidosti vapaaehtoinen vai ns. osa-aikainen, vaan mukaan on otettu kaikki aineistosta löytyneet palokuntayhdistykset. Taulukossa ei myöskään ole eroteltu maalaispaikkakuntia ja kaupunkeja, vaan kaikki ovat samassa. Joitain yhdistyksiä voi puuttua, koska niitä ei ole ollut lähteissäni.

Itä-, keski- ja pohjoissuomen VPK:sta useat ovat muuttuneet osa-aikaisiksi, jolloin yhdistyksen nimi on muutettu palomiesyhdistykseksi vuoden 1938 jälkeen, joten näiden paikkakuntien kohdalla on VPK merkitty loppuneeksi.

perustamisvuosi	Palokuntayhdistykset: Mukana ovat myös ne yhdistykset, joilla ei vuonna 2010 ole ollut palokuntasopimusta, mutta toimivat kyläyhdistyksinä, tanssilavaa ylläpitävinä tai perinneyhdistyksinä palokuntasopimuksellisten lisäksi. Toimintansa lopettaneiden määrässä ovat mukana luovutetuilla alueilla toimineet yhdistykset, joiden omaisuus ja toiminta ovat sulautuneet erilaisiin perinneyhdistyksiin ja karjalaisten seurojen säätiöihin.	määrä yhteensä (lopettaneiden määrä)
1838	Turun VPK	1
1863	Porin VPK	1
1864	Helsingin VPK	1
1866	Uudenkaupungin VPK	1
1867	Viipurin VPK* , Borgå FBK	2 (1)
1868	Vaasan VPK – Vasa FBK	1
1871	Ekenäs FBK	1
1872	Mariehams FBK	1
1873	Hämeenlinnan VPK , Jämsän VPK, Tampereen VPK , <i>Uuraan VPK (Johannes, lop. 1920-l)*</i>	4 (1)
1874	Oulun VPK	1
1876	Kotkan VPK	1
1877	Kuopion VPK	1
1878	Jämsän VPK, Jyväskylän VPK	2
1879	Aitoon VPK (Pälkäne), Lahden VPK , Lappeenrannan VPK , Mikkelin VPK , Nokian VPK , Rauman VPK , <i>Käkisalmen VPK*</i> , Savonlinnan VPK	8 (1)
1880	Euran VPK, Hangö FBK, Kangasalan VPK , Mäntän VPK , Oriveden VPK	5 (1)
1881	Orimattilan VPK, <i>Fiskars FBK</i> , <i>Sortavalan VPK*</i> ,	3 (2)
1882	Forssan VPK, Joensuun VPK , Kyröskosken VPK, <i>Nilsin VPK (-1975)</i>	4 (1)
1883	Ikaalisten VPK, Onkkaalan VPK (Pälkäne),	2
1884	Gamlakarleby FBK – Kokkolan VPK , Huittisten VPK, Turengin VPK , <i>Uudenkirkon VPK*</i> ,	4 (1)
1885	Naantalin VPK	1

1886	<i>Huittulan VPK</i> (Valkeakoski), Kajaanin VPK , Vähärauman VPK, Paimion VPK, Toijalan VPK,	3
1887	Heinäveden VPK , <i>Syrjäntaan VPK (Tuulos)</i> , <i>Heinolan VPK (-1916)</i>	2
1888	Haminan VPK , Laitilan VPK, Rengon VPK, <i>Kalvolan keskus VPK</i> , <i>Pispalan (ja Hyhyn Kylien) VPK (Tre)</i>	5 (2)
1889	Jakobstad FBK – Pietarsaaren VPK, Lovisa FBK, Maarian VPK, Piikkiön VPK, Toijalan VPK, Tyrvään VPK, Suttilan VPK (Huittinen)	7
1890	Iltasmäen VPK (Pälkäne), Pennalan VPK (Orimattila), Espoon VPK-Esbo FBK, Oravin VPK,	4
1891	Reposaaren VPK, Tornion VPK,	2
1892	<i>Ruosniemen VPK</i>	1 (1)
1893	Houtskär FBK, Kiikan VPK, Sävträsk FBK,	3
1894	Inkeröisten VPK, Jokioisten VPK, Kyläsaaren (Kokemäensaaren) VPK (Pori), Lavian VPK, Pargas FBK , Riihimäen VPK , <i>Vitsiälän VPK (Hauho)</i> , <i>Haapasaaren VPK (Virolahti)</i> , Sulkavan VPK,	9 (2)
1895	Anjalan VPK, Billnäs Bruks FBK, Imatran VPK, Laitikkalan VPK (Pälkäne)	4
1896	Karinaisten VPK, Kosken VPK (Hämeenkoski), Monrepoon VPK* , Talikkalan VPK* , (Viipuri), <i>Vähä-Rauman y.m. kylien VPK</i> , Viialan VPK , Äänekosken VPK, <i>Yläsäiniön VPK* (Kuolemajärvi)</i>	8 (4)
1897	Armilan ja Kourulanmäen VPK (Lappeenranta), Huhtamon VPK (Huittinen), Kalanin VPK, Kiikoisten VPK, Kuopion VPK , <i>Lapträsk FBK(lopitettu1936)</i> , Someron VPK, Tainionkosken VPK (Imatra), Virojoen VPK, Ilmoilan VPK (Hauho)	10 (1)
1898	<i>Friitalan VPK (Ulvila)</i> , Hauhon kk VPK, Inkeröisten VPK, Kemin VPK , Kaasmarkun VPK, Liikkalan VPK, Raision VPK, Tolkis FBK , <i>Pyttis FBK (- 1917)</i> , <i>Terijoen VPK*</i> , <i>Heinlahden VPK</i> ,	11(4)
1899	<i>Harjunpään VPK</i> , Keravan VPK, Seitlax FBK, Sibbo FBK, Kaarinan VPK,	5 (1)
1900	<i>Hommansby Folkskoledistrikt FBK</i> , Kouvolankylän VPK, Oulunkylän VPK , <i>Pielaveden VPK</i> , Rovaniemen VPK, <i>Tahmelan VPK(Tre)</i> , Uuden Koiviston VPK (Pori), <i>Vanhankoiviston VPK (Pori)</i> ,	8 (4)
1901	Hyvinkään VPK , Ilmolan VPK, Liikkalan VPK, Panelian VPK, Puumalan (P)VPK, <i>Toejoen VPK (Pori)</i> , Vihdin VPK,	7 (1)
1902	<i>Hauhon Eteläisten VPK</i> , Högforsin VPK, Iisalmen VPK, Ilomatsin VPK, Jokelan VPK (Valkeala), <i>Karjalan VPK*</i> , Keitelelen VPK, Kynärön VPK (Luopioinen), Pihlavan VPK (Pori), <i>Pasilan VPK</i>	10 (3)
1903	<i>Kiuruveden VPK (-1939)</i> , <i>Koiviston VPK*</i> , <i>Kuokkalan VPK</i> , <i>Metsäkylän VPK (Lappeenranta)</i> , <i>Nurmin VPK* (Vahviala)</i> , <i>Tammisuon VPK (Viipuri)*</i> , <i>Vilajojen VPK* (Säkkijärvi)</i> , <i>Vähikkälän-Sauvalan VPK (Janakkala)</i> ,	8 (6)
1904	<i>Ahjärven VPK* (- 1950)</i> , <i>Eteläisten VPK (Tuulos)</i> , Haagan VPK, Hattulan VPK , Jämsänkosken VPK, Kymintehtaan ja Kuusankosken VPK, <i>Nurmeksen kauppalan VPK</i> ; <i>Oriveden Vehkalahden ja Hiedan VPK</i> , <i>Perkjärven as. VPK* (Kyyrölä)</i> , <i>Pihlajan VPK (Virolahti)</i> , Puutikkalan VPK (Luopioinen), <i>Sippolan kylän VPK</i> , <i>Siuron VPK</i> , <i>Pikku-Huopalahden VPK</i> ,,	14 (10)
1905	<i>Johanneksen VPK*</i> , Kouvolan (aseman) VPK, <i>Kuhmon kunnan VPK</i> , Luolajan VPK (Hämeenlinna), Merikarvian VPK, Mikkelin esik. VPK, <i>Pentsilän VPK* (Valkjärvi)</i> , Pomarkun VPK, Salon VPK , <i>Sippolan Ruotilan VPK</i> ,	10 (4)
1906	Forsby FBK, Hämeenkyrön VPK, Idänpään ja ymp. VPK , Kauttuan tehtaittein VPK , <i>Suonenjoen VPK</i> , <i>Säkkijärven Lavolan VPK*</i> , <i>Säkkijärven kk-Karvalan VPK*</i> , <i>Voikan TPK ja VPK</i> ,	8 (4)
1907	<i>Hauhon Kaukkalan VPK</i> , <i>Hauhon Tuitulan VPK</i> , <i>Helilän VPK (Kotka)</i> , Honkolan VPK (Urjala), Karis FBK, <i>Kellomäki-Haapalan VPK*</i> , Kråkö FBK, <i>Mälkiäisten kylän VPK (Valkeakoski, 1974)</i> , <i>Portaan VPK (Tammela)</i> <i>Raivolan VPK*</i> , ,	10 (6)

1908	<i>Hanhijärven y.m. VPK (Lpr), Hirvensalmen Tuukkalan VPK, Järvenpään VPK, Kemijärven VPK, Klamilan VPK, Leinon VPK (Ylämaa), Nuoraan-Alasommeen WPK* (Karjala), Pitkäpään VPK (Pernaja), Raahen (kaupungin) VPK, Repolan VPK*, Tervakosken VPK (Janakkala), Ylijärven VPK (Lpr),</i>	12 (9)
1909	<i>Dragnäsbäck FBK (Vaasa), Eistilän ja Ingertilän VPK*, Häselän VPK*, Klamilan VPK, Kuhmon VPK, Lapin VPK (Rauma), Löytömäen VPK* (Karjala), Malmin VPK, Rasalan ja Lasolan VPK (Lpr), Tervakosken VPK (Janakkala), Kottbyn VPK, Vantaan VPK-FBK, Vaalimaan VPK.</i>	13 (6)
1910	<i>Keitele VPK, Muurikkalan VPK (Lappeenranta), Labbom FBBK (Myrskylä), Sjöskog FBK-Seutulan VPK, Hyytiälän VPK, Kyyrölän VPK*, Haapajärven VPK (Kymenlaakso), Hiivaniemen VPK*, Häppilän VPK*, Kallolan-Paakkolan VPK*(Säkkijärvi) Kattilaisten VPK (Virolahti), Saivikkalan VPK (Miehikkälä), Suurpääälän VPK* (Säkkijärvi), Sydänkylän VPK (Virolahti), Taavetin VPK,</i>	15 (10)
1911	<i>Brändö Villastads BK, Emäsälön FBK/VPK, Juuan (P)VPK, Kulloon VPK-KulloFBK, Pojo FBK, Kyyrölän VPK*, Rapattilan ja Juvakkalan VPK (Nuijamaa), Saarikkaan VPK, Siissalan VPK* (Säkkijärvi), Toby FBK, Vihtolan ja Tukialan VPK (Lpr),</i>	12 (8)
1912	<i>Grankulla FBK, Hamarin VPK-Hammars FBK, Harjunalustan VPK (Lahti), Kotolan-(Mattilan) VPK (Virolahti), Kuusan VPK* (Muolaa), Kähärilän ja Lyytikkälän VPK, Liperin yleinen palokunta, Lusin VPK (Heinola), Miemalan VPK (Hml), Muhniemen VPK (Anjala), Nurmeksen VPK/Palokunta, Perkjärven VPK*), Pukimäen VPK (Boxbacka), Pälkäneen Mäkilän VPK, Salmentaan VPK (Pälkäne), Toikkalan VPK (Valkeala), Ylämaan VPK,</i>	17 (10)
1913	<i>Degerö FBK- Laajasalon VPK, Joroisten (P)VPK, Kartulan VPK, Tuohikotin VPK, Rikkilän VPK (Virojoki), Valkeamatkan VPK* (1933, Valkjärvi), Karttulan VPK,</i>	7 (2)
1914	<i>Svartbäck-Spjutsund FBK, Munsaaren VPK (Kotka), Hounin VPK*, Ravijoen VPK, Nivalan kunnan VPK,</i>	5 (2)
1915	<i>Tapanila VPK, Harjukankaan VPK, Kuolemanjärven Kaukjärven VPK*, Inkerilän VPK, Simolan VPK (Lpr),</i>	5 (4)
1916	<i>Humaljoen VPK*, Lauttasaaren VPK, Kettuvaaran VPK (Joensuu), Niinivaaran VPK, Simpeleen VPK, Sormulan VPK* (Muolaa), Syvälähdän VPK,</i>	7 (5)
1917	<i>Karinaisten VPK, Kokemäen VPK, Perniön VPK, Rautilan VPK, Hardom FBK, Lillpellinge FBK, Kaukilan VPK*, Muuruveden VPK,</i>	8 (3)
1918	<i>Killinkosken TPK (Ruovesi), Siikaisten Leväsjoen VPK, Hauhontaustan VPK, Timperilän VPK* (Ylämaa), Villalan VPK* (Viipuri),</i>	5 (5)
1919	<i>Metsäkulman VPK, Vaajakosken (Haapakosken)VPK, Haimoon VPK, Monikkalan VPK (Hirvensalmi), Penttilän VPK* (Koivisto), Vuottaan VPK* (Kivennapa),</i>	6 (4)
1920	<i>Karihaaran sahan VPK, Koskelan VPK* (Säkkijärvi), Kronoby FBK, Loimaan mlk PVPK, Loimaan PVPK, Laitakarin VPK, Längelmäen VPK, Läskelän tehtaan VPK* (Harlu), Seinäjoen kauppalan VPK, Tuuloksen ks VPK, Pajusaaren VPK (Kemi), Villalan VPK (Ylämaa), Österby FK (Ekenäs), Kannuksen PVPK, Uudenkylän VPK</i>	15 (8)
1921	<i>Hujakkalan VPK (Lpr), Laisniemen VPK (Miehikkälä), Lappeenrannan esik. VPK, Messukylän Uudenkylän VPK (Tre), Parolan ja ymp. VPK, Purolan VPK, Rantasalmen VPK, Sottungsby FBK, Vainikkalan VPK, Teppanan VPK,</i>	10 (6)
1922	<i>Kauskilan, Hyypiälän ja Annikkalan VPK (Lpr), Vainikkalan (ja lähikylien) VPK, Villikkalan VPK (Elimäki), Pakinkylän VPK, Savitaipaleen VPK, Kangaspellon VPK* (Muolaa), Väkevälän-Nurmellan VPK* (Säkkijärvi), Säynätsalon VPK</i>	8 (5)
1923	<i>Lahtisen VPK*, Lehtikankaan VPK (Kajaani), Kilpeenjoen Sydänmaan VPK*, Nurmeksen PVPK. Santtion VPK (myöh. Pyhärannan VPK), Hindhår-Boe FBK, Juttulan VPK (Tuulos), Kolholan VPK* (Säkkijärvi), Sumalaisten ja lähikylien VPK*, Killinkosken VPK,</i>	10 (6)
1924	<i>Borgå ångsågs FBK, Haukivuoren asemanseudun VPK, Heinäjoen VPK (Janakkala),</i>	16 (9)

	Isnäs FBK, <i>Köpbacka FBK</i> (Loviisa), <i>Lapinlahden VPK</i> , <i>Lähemäen VPK</i> (Mikkeli), <i>Maaningan PVPK</i> , Pernå FBK, Punkaharjun VPK, <i>Salajärven VPK*</i> (Säkkijärvi), <i>Sorvalin VPK*</i> , <i>Syvärauman VPK</i> , Ventelän VPK, Valkon VPK (Loviisa), Vahvialan <i>Tervajoen VPK*</i>	
1925	Degerby FBK, Halikon VPK, Kairilan VPK (Noormarkku), Kilo FBK, Korson VPK (Vantaa), Leppävaaran VPK, Noormarkun VPK, Nuijamaan VPK, <i>Paation VPK</i> (Virolahti), <i>Pohjoisten VPK</i> (Tuulos), Savion seudun VPK, <i>Strömfors bruk FBK</i> , <i>Vanhankylän VPK*</i> (Kivennapa), <i>Svenskby FBK</i> , <i>Sumiaisten kk VPK</i> , Tikkurilan VPK, <i>Viirun VPK</i> (Savitaipale), Virkkalan VPK, <i>Veitsiluodon VPK</i> ,	20 (8)
1926	<i>Essaaren VPK*</i> , Eurajoen VPK, <i>Hämeenmäen-Hurtilan VPK</i> , Kellokosken (tehtaiden) VPK, <i>Nopalan VPK</i> (Virojoki), <i>Pölläkkälän VPK*</i> (Äyräpää), Siilinjärven PVPK, <i>Suvilahden VPK*</i> (Suojärvi), Vihdin VPK, Marjaniemen VPK, <i>Uudenkirkon Kaukjärven VPK*</i> , <i>Teikarsaaren VPK*</i> , <i>Öja FBK</i> ,	13 (8)
1927	Harjavallan VPK, <i>Hauhon Metsäkulman VPK</i> , Hinnerjoen VPK (Eura), Iisalmen VPK/PVPK, Koljalan VPK, <i>Kosken VPK*</i> , Kuurolan VPK (Kokemäki), Kylmäkosken VPK, Köyliön VPK, <i>Laihajärven VPK*</i> (Säkkijärvi), Lappvik FBK, Luukkaan ja Hakakin kylien VPK (myöh. Lauritsalan VPK), <i>Malmgårds FBK</i> , Merikarvian VPK, <i>Oulunsuun VPK</i> , <i>Piispansaaren VPK*</i> , <i>Saikkolan y.m. VPK</i> , <i>Selin seudun VPK</i> , <i>Suulisniemen VPK</i> (Kotka), Sysmän VPK, Tarinmaan VPK (Janakkala), Tiutisen VPK (Kotka), Toivakan PVPK, <i>Tornatorin ja ymp. VPK</i> (Lahti), <i>Retulan kylän VPK</i> ,	25 (11)
1928	Espoo VPK-Esbo FBK, Karhulan VPK, <i>Karkun VPK</i> (Vammala), Kiukaisten VPK, <i>Kymin VPK</i> , Lempäälän VPK , <i>Leppäkosken VPK</i> , Niinimäen VPK (Elimäki), <i>Nisalahden VPK*</i> (Säkkijärvi), Nummelan VPK, <i>Pohjois-Iin VPK</i> , Puistolan VPK, Selänpään VPK, <i>Siilinjärven VPK</i> (-2003), Virolahden kk VPK, Vörå FBK, <i>Vehmaisten VPK</i> , <i>Jokikylän VPK</i> (Säkkijärvi)*, <i>Vilaniemen VPK*</i> (Säkkijärvi), <i>Uuraan kyläpalokunta*</i> (Johannes), <i>Väänälänrannan VPK</i> (Siilinjärvi)	20 (12)
1929	<i>Ala-Outilan VPK*</i> , <i>Espoon Södrikinkylän VPK</i> , <i>Hirvensalmen Lahnaniemen VPK</i> , Iitin VPK, <i>Kankaantaan VPK</i> (Nokia), <i>Kiviniemen VPK*</i> , <i>Koskelan VPK*</i> (Vahviala), Kurun VPK, Köyliön Tuiskulan VPK, Lauritsalan VPK (Lappeenranta), <i>Myrskylän kk VPK</i> , <i>Orslahden VPK</i> (Virolahti), Parikkalan VPK, Pielaveden PVPK, Punkalaitumen VPK, Ryttylän VPK, Savion huvilanomistajain VPK, <i>Sunilan ja Karhusjärven VPK</i> , <i>Talin VPK*</i> , Tuomarilan VPK (Södrik FBK), Teuro-Kuuslammin VPK (Tammela), Tirilän VPK (Lappeenranta), Vuorenmaan VPK (Köyliö), <i>Vääksyn VPK</i> , Köklax FBK- Kaukalahden VPK, <i>Yläkuusan VPK*</i>	26 (12)
1930	<i>Hanhijoen VPK</i> , Hartolan palokunta, Haukivuoren PVPK, <i>Honkaniemen VPK*</i> , <i>Jääsken VPK*</i> , <i>Kalajoen keskus palokunta</i> , <i>Kilpiäisten VPK</i> (Lahti), <i>Kissakosken tehtaan VPK</i> , <i>Kiviniemen VPK*</i> , <i>Kymin läntinen VPK</i> , Kälviän VPK, Liedon VPK, <i>Leväsjoen VPK</i> , Luopioisten VPK, <i>Munkkiniemen VPK</i> , Naantalin VPK, Parikkalan VPK, Pedersöre FBK, Pihtiputaan (P)VPK, Porlammin VPK, Pörtö FBK, <i>Ranssilan VPK</i> , Rantasalmen VPK, Raussilan VPK (Elimäki), Rautalammin PVPK, Rekolan VPK, <i>Römpötin VPK*</i> (- 1957), <i>Sonkakosken VPK</i> , <i>Sortanlahden VPK*</i> , <i>Tienhaaran VPK*</i> (Viipuri), Tuusulan VPK,	31 (14)
1931	<i>Enäjärven VPK</i> , Evitskog FBK , <i>Haikolan ja Leväisen VPK*</i> , <i>Hankasalmen VPK</i> ; <i>Mälkölän VPK*</i> (Muolaa), Nakkilan kunnan VPK, <i>Nirkkolan VPK*</i> (Valkjärvi), Ravi-joen VPK, Tammelan kesk. VPK, <i>Kaskö</i> (Kaskinen) FBK,	10(6)
1932	Alastaron VPK, <i>Jalkarannan VPK</i> (Lahti), Ilby FBK, Ilmajoen VPK, Kankaanpään VPK, Keikyän VPK, Korkeakosken VPK, Korpilahden VPK, <i>Myllysen VPK*</i> , <i>Nakkilan VPK</i> , Nousiaisten VPK, <i>Pitkäpaaden VPK*</i> (Virolahti), <i>Puralan ja lähikylien VPK</i> (Lpr), Pyhtään VPK, Tanttalan VPK (Janakkala), Vanhakylän VPK, Vesannon VPK, Vessö FBK, Vihtijärven VPK, Vuorenmaan VPK (Köyliö)	20 (4)
1933	Artjärven VPK, Haaviston VPK (Karkkila), Huhtamon VPK (Huittinen), Juvan PVPK, Kauvatsan VPK, Kempeleen VPK, Kerimäen VPK, <i>Kuolemanjärven-</i>	24 (6)

	<i>Siprolan VPK*</i> , Köyliön länt. VPK, Lammin VPK, Marttilan VPK, Muurlan VPK, Mynämäen VPK, <i>Padonkosken VPK (Luopioinen)</i> , Parkanon VPK, Ruokolahden VPK, <i>Suomussalmen kunnan VPK</i> , Svartå FBK, Taivassalon VPK, Utö FBK, Vehmaan VPK, <i>Vinkkilän VPK (Vehmaa)</i> , <i>Vuoksenniskan VPK (Lpr)</i> , <i>Osakeyhtiö Toppi-lan palokunta (Kemi, -1974)</i> ,	
1934	Alavuden PVPK, Finströms FBK, Gottby FBK, <i>Haapakylän VPK</i> , Halikon VPK, Herralan VPK (Hollola) Hirolan VPK (Mikkeli), Honkilahden VPK (Eura), Hämeenkyrön kk VPK, Isokyrön PVPK, <i>Jyrkilän VPK*</i> , <i>Kahaluodon VPK</i> , Kaipiaisten VPK, Kauvatsan VPK, Keuruun VPK, Kihniön VPK, Kiikalan VPK, <i>Konginkankaan kunnan VPK</i> , Kullaan VPK, <i>Kurkijoen kunnan VPK*(tai 1882)</i> , Kustavin VPK, Lappinlahden PVPK, <i>Lappajärven VPK</i> , Larsmo FBK, <i>Lavansaaren VPK*</i> , Leppävirran PVPK, Lokalahden VPK, Maskun VPK, Mellilän VPK, Miekkoniemen VPK, <i>Muhulahden VPK* (Säkkijärvi)</i> , Perttelin VPK, <i>Popinniemen VPK (Kotka)</i> , Pornaisten VPK, <i>Rautiankylän VPK</i> , Ruokolahden VPK, Saxby FBK, <i>Seiskarin kunnan VPK*</i> , Sund FBK, Säkylän VPK, Tervik FBK, <i>U.I. Pyhäjärven pohjoinen VPK</i> , Vuorensmaan VPK, <i>Sikoniemen tehtaitten VPK (-1960)</i>	44 (13)
1935	Ahlaisten VPK, <i>Angelniemen VPK</i> (Halikko), Askaisten VPK, Askolan VPK, Auran VPK, <i>Ahlgårdin VPK</i> , Björkboda bruks FBK, Ebbo FBK, Hammarlands FBK, <i>Hovinmaan VPK*</i> , Humppilan VPK, <i>Hyppälän VPK*</i> , Ilmajoen VPK, Jakarby FBK, Jomala FBK, Kangasniemen (P)VPK, Karjalan VPK (Mynämäki), <i>Karunan VPK</i> , Karvian VPK, Karleby (Kaarlelan) FBK, <i>Kasukkalan ja Taalikkalan VPK (Lpr)</i> , <i>Keljon VPK (Jkl)</i> , <i>Kerkkoon VPK</i> , Kiuruvden PVPK, Kuohun VPK, <i>Kuujärven kk palokunta (Viipuri)</i> , Kuusamon VPK, <i>Laihian VPK</i> , Lemun VPK, Lokalahden VPK, Lu-vian VPK, Länsi-Vesilahden VPK, <i>Malax FBK</i> , <i>Mallinkaisten VPK (Janakkala)</i> , <i>Mussalon VPK (Kotka)</i> , Muurlan VPK, <i>Metsäpirtin VPK*</i> , Mäntyharjun VPK, Nagu FBK, Pornaisten VPK, Pukkilan VPK, Pusulan VPK, Pyhtään VPK, <i>Raudun VPK*</i> , Rymättylän VPK, Sauvon VPK, <i>Soinin kk VPK</i> , <i>Sonkajärven kunnan VPK</i> , Suomusjärven VPK, Suur-Miehikkälän VPK, Tarvasjoen VPK, <i>Tuorsniemen VPK</i> , Tuupovaaran yleinen palokunta, Uskelan VPK (Salo), <i>Valtimon VPK</i> , Vampulan VPK, <i>Vanhakylän VPK*</i> , Vesannon (kunnan) VPK, <i>Vesikkalan VPK* (Muolaa)</i> , Vesilahden VPK, <i>Vimpelin kunnan VPK</i> , Västra Saltviks FBK, Ähtärin VPK, Östra Saltviks FBK, <i>Östra Korsholms FBK</i>	65 (22)
1936	<i>Antrean VPK*</i> , Dragfjärs Halv. Bk, Enonkosken VPK, Haapajärven VPK, <i>Heinjoen VPK</i> , Honkajoen VPK, *, <i>Hurtalan VPK</i> , <i>Iin kunnan vpk (1900)</i> , Ilon VPK, Ilo-mantsin VPK, Isojoen PVPK, <i>Jaakkiman kunnan VPK*</i> , <i>Jalasjärven PVPK</i> , <i>Jeppo kommuns FBK</i> ; Jokelan VPK (Kerava), Joutsan PVPK, Jämijärven VPK, Kaustisten (P)VPK, Kerimäen (P)VPK, Keski-Hollolan VPK, Kimito FBK, <i>Kirvun VPK*</i> , Kiskon VPK, Kodisjoen VPK, <i>Korsnäs FBK</i> , Koskenpään VPK, <i>Kouvolan kauppalan VPK</i> , Kuoreveden VPK, <i>Kuusjoen VPK</i> , <i>Kuutsalon VPK (Kotka)</i> , <i>Lapuan kunnan VPK</i> , Lassilan VPK, Laukaan (P)VPK, Luhangan VPK, Lyttylän VPK, <i>Löyttymäen seudun VPK (Janakkala)</i> , <i>Masala FBK</i> , Mietoisten VPK, Mouhijärven VPK, <i>Muhoksen VPK</i> , Multian PVPK, <i>Nastolan VPK</i> , Padasjoen VPK, Perhon (kunnan) VPK, Pitkäjärven VPK, <i>Pitkäkosken VPK (Miehikkälä)</i> ; Preiviikin VPK, Oulaisten VPK, <i>Ranssilan kunnan VPK</i> , Replot FBK, Ruskon VPK, <i>Saloisten VPK (Janakkala 2010)</i> , Sammatin VPK, Suomenniemen VPK, <i>Tourkarin VPK</i> , Urjalan VPK, <i>Vahvialan VPK*</i> , Varpaisjärven PVPK, Vehmersalmen PVPK, Vesikansan VPK (Hollola), Vete-lin (kunnan) VPK, Viasveden VPK, Vihtijärven VPK, Virtasalmen PVPK, <i>Yläneen VPK</i> , <i>Ylä-Urpalan VPK*</i> , Ylivieskan VPK,	68(24)
1937	<i>Alahärmän VPK</i> , Alakemijoen VPK, <i>Björkby FBK</i> , Dahlburs FBK, <i>Eräjärven VPK (Orivesi)</i> , <i>Esse Kommuns FBK</i> , Haapaveden VPK, <i>Hirssaaren VPK</i> , Högsåra FBK (Kemiö), Isokyrön VPK, Jäppilän VPK, <i>Kaarniemen-Marinkylän VPK (Kotka)</i> , Kar-vian VPK, Kauhajoen VPK, <i>Kiiskilahden VPK*</i> , Kiteen VPK, <i>Kortesjärven VPK</i> ,	59(30)

	<i>Koskelanjokilaakson VPK, Kosken Tl VPK, Kuhmoisten VPK, Kungsböle FBK, Kuusiston VPK, Kärsämäen VPK, Lapjärven VPK (Miehikkälä), Lemlands FBK, Lopen VPK, Lumparlands FBK, Miehikkälän PVPK, Miekkoniemen VPK, Mjölbo-stad FBK, Muuramen VPK, Muolaan kylän VPK*, Nedervetil Skyddskårs Brandkår, Nurmon VPK (-1940?), Oripään VPK, Paavolan kunnan VPK, Pihlajaveden VPK, Punnuksen ja Sokialan VPK* (Muolaa), Pusulan VPK, Peräseinäjoen VPK (-1940?), Pyhäjoen kunnan VPK, Ravijärven VPK, Saarijärven PVPK, Sarvasalö FBK, Sideby FBK (Sievi), Sulkavan PVPK, Suoniemen kunnan VPK, SuurMiehikkälän VPK, Suursuon VPK (Hki 1947), Taivalkosken VPK, Teerijärvi Skyddskårs BK, Tohmajär-ven VPK, Vatnuorin VPK* (Koivisto), Vårdö FBK, Ylistaron kunnan VPK, Ypäjän kunnan VPK, Varpaisjärven VPK (-1970), Vierämän VPK (-1984), Tyrnävän VPK,</i>	
1938	Friherssin VPK, Jaalan VPK, Juuan PVPK, Kaksikerran VPK, Kangaslammin PVPK, Kontiolahden VPK, Lemin VPK, Paattisten VPK, Paimion VPK, Raudanjoen VPK, Savonrannan VPK, <i>Velkuan VPK, Viikin VPK, Virtain VPK, Peltosalmen VPK (li-salmi)</i> (loppuvuodesta mahdollisesti perustetut yhdistykset eivät ole mukana)	16 (3)
		805

Kuvio 1. Yhteenvetotaulukko edellisestä taulukosta, perustettujen yhdistyksien yhteismäärät viiden vuo-
den välein. Kuvio on esitetty tekstissä aikaisemmin sivulla 53.

